

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 90292

СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

НАПИСАО

ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ

Handwritten signature: Jovan Živanović

ИЗДАЊЕ

СРПСКЕ КЊИЖАРЕ И ШТАМПАРИЈЕ

БРАЋЕ М. ПОПОВИЋА У НОВОМ САДУ

1888.

СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ

ШТАМПАРИЈА СРПСКЕ КЊИЖАРЕ БРАЋЕ М. ПОПОВИЋА У НОВОМ САДУ

БЕЛАНЕ

СРПСКА КЊИЖАРА И ПЕЧАТАНИЈА

БРАЋЕ М. ПОПОВИЋА У НОВОМ САДУ

I.

Бранич српскога језика.

(Прештампано из „Стражилова“.)

1. Господин Т. Маретић у „Viencia“ пише изврсно са потпуним знањем о рђаво скованим речима у хрватском језику, истребљује германизме, те учи читаоце „Венчеве“ шта је добро српски, а шта није. Заиста од овакових изврсних бележака имаће читаоци „Viencia“ велике користи. Мислим, да не ћу никога увредити, ако коју белешку кажем о „Филологичком иверју“. Белешкама овим мислим само где где што допунити, што је г. Т. М. превидео.

У 33. броју „Viencia“, 1886., на стр. 526., пише г. Т. М. овако: „Према немачким сложеницама: Grossmacht, Grosshändler, Hochverrath сковали смо у новије вријеме неподобе: велевласт, велетржац, велеиздаја, а назива се и: велепосједник, велекрст (Grosskreuz) и т. д. Те сложенице не ваљају ништа; њих су могли начинити само људи, који нијесу знали или нијесу хотјели знати, да адвараб не може стајати са супстантивом; не може се рећи пусто сват, него само пусти сват; а од тога гласи сложеница: пустосват. У тој сложеници немамо адвараб+супстантив, него адјектив+супстантив. Тко вели: велевласт, осјећа први дио веле као адвараб, како доиста и јест, али адвараб са супстантивом не може стајати, ни ако су

а други део супстантив, који не добија нова наставка, те јесте и самостална реч. Али ако и изгледа, да ова последња реч не мења својега наставка, мења ипак заједно с предњим делом своје значење. Тако н. пр. танкопреља не значи танка преља, него: која танко преде! хитропреља не значи хитра преља, него: која хитро преде; злопреља не значи зла преља, него која зло преде; самоток не значи сами ток, него мед, који сам из сата истече без икаквога гњечења и притискивања; сухозид не значи сухи зид, него зид без креча и земље; суводол не значи само сухи дол, него значи име месту, а за сваки други до, који је сух, где не расте ништа, морало би се казати сухи до; пустопоље не значи само поље, које је пусто, где не расте ништа, него је Пустопоље име пољу у Поцерини. Кад би, дакле, танкопреља значило танка преља, онда би и велевласт могло значити велика власт.

Код наших, дакле, сложених речи главно је ово запамтити: У сложеној речи први део мора бити основа, а други део реч с новим наставком, која није и самостална реч, или други део може бити и самостална реч, али онда сложена така реч мења значење. Ово је најглавније, што се има запамтити о сложеним речима.

2. Господин Маретић вели: не ваља писати ни говорити велепосједник, него велики посједник. Велики посједник до-

бро би било, кад би посједник значило der Besitzer, али посједник значи сијело по-сјед, die Sitzgesellschaft, Besuch: идем на по-сјед. Посједати не значи besitzen, него sich setzen (einer nach dem andern); тако и посје-довати не значи besitzen, као што Хрвати у том значењу употребљавају ту реч, него значи походити, besuchen. И велики посјед-ник, као што хоће г. Т. М., ништа друго није, него сушти немачки Grossbesitzer; а ја бих рекао, да би ваљало српски кмзати: ве-лики газда, велики господар, велики власник.

3. Што се тиче 6. тачке, слажем се, само не знам, да ли треба писати Зрињски или Зрински? Зрински се увек потписивали Зрински, а не Зрињски. Тако увек у Хр-ватској Зринијади долази Зрински:

Ти Боже у свему поипкињу ову
Прими по крвному ку понисах слову,
На боју, на дому, воде, копну, стову,
Дику, част вириному и стару и нову,
Продили Зринском у и роду његову.

За то др. Фрањо Ивековић у својој рас-прави: „Хрватска Зринијада прама Мађарској“ и др. Јагић опет у својој расправи „Адријан-скога мора Сирена илии обсида Сигетска“ пишу увек Зрински (Вид. Књижевник, III., 319. 336.).

4. Не знам, за што г. Т. М. вели „фило-логичко иверје“? Наставак ски може се до-дати на филолог и онда имамо филолошко иверје, или може се додати на филологија, и онда би добили филологијско иверје,

а други део супстантив, који не добија нова наставка, те јесте и самостална реч. Али ако и изгледа, да ова последња реч не мења својега наставка, мења ипак заједно с предњим делом своје значење. Тако н. пр. танкопреља не значи танка преља, него: која танко преде! хитропреља не значи хитра преља, него: која хитро преде; злопреља не значи зла преља, него која зло преде; самоток не значи сами ток, него мед, који сам из сата истече без икаквога гњечења и притискивања; сухозид не значи сухи зид, него зид без креча и земље; суводол не значи само сухи дол, него значи име месту, а за сваки други до, који је сух, где не расте ништа, морало би се казати сухи до; пустопоље не значи само поље, које је пусто, где не расте ништа, него је Пустопоље име пољу у Поцерини. Кад би, дакле, танкопреља значило танка преља, онда би и велевласт могло значити велика власт.

Код наших, дакле, сложених речи главно је ово запамтити: У сложеној речи први део мора бити основа, а други део реч с новим наставком, која није и самостална реч, или други део може бити и самостална реч, али онда сложена така реч мења значење. Ово је најглавније, што се има запамтити о сложеним речима.

2. Господин Маретић вели: не ваља писати ни говорити велепосједник, него велики посједник. Велики посједник до-

бро би било, кад би посједник значило *der Besitzer*, али посједник значи сијело по-сјед, *die Sitzgesellschaft*, *Besuch*: идем на по-сјед. Посједати не значи *besitzen*, него *sich setzen* (*einer nach dem andern*); тако и посје-довати не значи *besitzen*, као што Хрвати у том значењу употребљавају ту реч, него значи походити, *besuchen*. И велики посјед-ник, као што хоће г. Т. М., ништа друго није, него сушти немачки *Grossbesitzer*; а ја бих рекао, да би ваљало српски кмзати: ве-лики газда, велики господар, велики власник.

3. Што се тиче 6. тачке, слажем се, само не знам, да ли треба писати Зрињски или Зрински? Зрински се увек потписивали Зрински, а не Зрињски. Тако увек у Хр-ватској Зринијади долази Зрински:

Ти Боже у свему попијкињу ову
Прими по крвному ку пописих слову,
На боју, на дому, воде, колну, стову,
Дику, част вирному и стару и нову,
Продиљи Зринскому и роду његову.

За то др. Фрањо Ивековић у својој рас-прави: „Хрватска Зринијада прама Мађарској“ и др. Јагић опет у својој расправи „Адријан-скога мора Сирена илити обсида Сигетска“ пишу увек Зрински (Вид. Књижевник, III., 319. 336.).

4. Не знам, за што г. Т. М. вели „фило-логичко иверје“? Наставак ски може се до-дати на филолог и онда имамо филолошко иверје, или може се додати на филологија, и онда би добили филологијско иверје,

они, који пишу добродетељ (види: „Примери за латинске облике“, саставио Стеван Лекић, I. део, стр. 153.), јер та реч нити је српска по наставку, нити по другом делу као сложена реч. Добро дакле чине, који место ње пишу врлина.

6. протисловље. У „Vienci“ од године 1886., стр. 316., употребљавају ову реч г. Т. М. Ја мислим, да та реч није српска. У старом словенском језику гласи та реч противословниѣ. Таке су у старом словенском језику и ове речи; когословниѣ, звѣдословниѣ, славословниѣ. Код нас у српском језику слово не значи реч, него *der Buchstabe*; те по томе не може ни словниѣ у изведеној сложеној речи противословниѣ значити у српском језику оно, што би хтели неки да значи. Истина у сложеној речи противословниѣ дотерано је словниѣ по српским законима гласовним у словље, али то не помаже ништа, кад слово не значи реч, као што значи у старом словенском језику. У старом словенском језику има осим речи противословниѣ и реч противорѣчниѣ. Ова је реч ближа нама и пре је можемо употребити, кад је одземо у српско рухо: противоречје, као што је и благовоње према старом словенском благовоњиѣ. По томе сваки ће лако увидети, да не ће бити добре ни оне речи, које се налазе по граматицама нашим: гласословље, обликословље, него наука о гласовима, наука о облицима.

7. сопствен. Ова реч не налази се у српском језику, а узели су је књижевници

из словенскога, па је употребљавају по немачком језику. Тако налазимо у „Примерима за латинске облике“ од С. Лекића овај пример: „Ко своје сопствено имање занемари, неће туђега умножити.“ Овде је сопствено немачко *eigen*, које у српском језику нема места, јер га српски језик не познаје ни по облику ни по значењу. Потпуно је казано: „Ко своје имање занемари, не ће туђега умножити.“ Заменицом свој казано је, дакле, потпуно у овој реченици припадање и нема му се додавати сопствено, јер је излишно и нема му потврде у језику нашем, него је очевидно немачко *eigen*.

8. У тачци трећој у споменутој реченици пише г. Лекић неће, заједно негацију с глаголом, а у „критици“ својој на Оберкнежевића „Латинске и српске примере“ вели, на стр. 81., ово: „Правилно је писање, ако се негација са обликом састави“, и позива се на „Науку о реченицама“ од Стојана Новаковића, стр. 80. Г. Стојан Новаковић држи се Миклошића, који вели, да је нећу постало од не хоћу, те по томе да је „не mit dem Verbum lautlich zu einer untrennbaren Einheit verbunden.“ Код несам, нијесам, нисам види се јасно, да је постало не јесам = старо словенски *нѣсмь*. Тако и код немам види се, да је постало од не имам = старо словенски *нѣмамь*, а код не ћу не види се, да је постало од не хоћу. Пошто од хоћу имамо крће ћу, то негација долази пред крће ћу, које је самостална реч и то глагол у пре-

зенсу и по томе нема се негација спајати с глаголом. Негација се спаја с глаголом онда, кад се с њиме *lautlich zu einer untrennbaren Einheit* споји, што се код не ћу не види, као што се види код *нѣсмь* = несам, постало од не јесам, *нѣмамь* = немам постало од не имам. Колико је мени познато, о овом није Даничић нигде ништа прибележио; али знам то, да је увек писао растављено не ћу, не ћеш, не ће. А о овом је писао Јован Бошковић у „Вили“ од године 1868. под именом „о прилогу не“ и исцрпао је ову ствар са свим, па не спомиње не ћу међу несам и немам, него свугде пише растављено не ћу. Из овога се види, да је Даничић мислио, а Јован Бошковић мисли, да треба писати не ћу растављено. Такође и у нашим старим споменицима долази свугде растављено не ћу, тако: не кемо ити (види: *Mon. serb.*, 7.), не кѣ пореки (види: *Mon. serb.*, 50., и Даничића: „Рјечник из књижевних старина“ под *хотѣти*). Има ли, дакле, право г. Лекић, који се повео за Стојаном Новаковићем, кад вели Оберкнежевићу: „Правилно је писање, ако се негација са обликом састави.“ Ја велим, да нема.

9. Вук Караџић и Ђуро Даничић углавили су књижеван српски језик, изабравши онај говор (дијалекат), који је најближи старом словенском и другим словенским језицима; Бранко Радичевић у своме „Гојку“, још године 1848., стао је на земљиште историјске граматике српске, те је руковао срп-

ским књижевним језиком у оно време тако, да га ни данас ни један песник наш није достигао, а још мање надмашио. Од то доба до данас требали смо се већ навикнути на тај књижеван говор. И ја не могу замерити много песницима нашим, који и не мисле, да могу у свом рођеном језику грешити као рођени Срби; али бих могао замерити критичарима и школским људима, који граде школске књиге, па не стоје на земљишту историјске граматике српске. Тако мислим, да не стоји лепо, кад се чита у школској књизи: тавна ноћ место тамна ноћ (види: „Примери за латинске облике“, стр. 143.), мува место муха (стр. 144.), пљен (138.) место плен, наслађују (стр. 141.) а опет на стр. 142. наслађаваху, гњездо место гнездо, лењ*) место лен = старо словенско лѣнъ (158.). „С ким си био у Грчкој? С мојим пријатељем“, место својим (161.) и т. д.

10. Убица. У „Примерима за латинске облике“, на страни 183., долази реч убијца овако наштампана: убиџа. Прво, ова реч нема на другом слогу дугога акцента, него врло дуг и гласи убијца.**). Друго, не може се писање убиџа никад оправдати. Убијца долази од корена би, којем се додаје наставак њца, дакле уби-њца. Овде се мора зев избећи уметањем ј, те ћемо добити убијњца, а после ј отпада њ, дакле добијамо убијца.

*) У Вукову речнику има и облик лењ, али за то га ипак не ћемо у књижевном језику употребљавати.

**) Те речи нема у Вукову речнику.

Ово потврђује облик стари словенски, који се увек налази написан овако: љбийца. Овде не ће бити излишно, да напоменем, да је у Вукову речнику погрешно написано убиство место убијство. Да треба убијство писати, казује нам стари словенски облик оубийство. Па даље, као што је побратимство постало од побратим са наставком љство или суседство од сусед с наставком љство, тако је и убијство постало од имена убиј, који данас није у обичају, с наставком љство, дакле, ваља писати убијство.

11. Јуни. У „Примерима за латинске облике“ стоји на страни 157.: јуни. У српском језику нема супстантива, који би се свршивао на и у ном. синг. Латински гласи та реч: Junius. Од ове речи је основа јуниџ. Та основа мора гласити старословенски овако: Юниџ, јер латинском наставку од основе и одговара старо словенско љ, а зев се мора избећи уметањем ј, дакле Юниџ, а после ј отпада увек љ. те онда имамо Јуниј, које у српском гласи јуниј, ген. јунија. По што се данас завршетаџ на иј код нас више не употребљава него се замењује на ије, као: Алексије, Антоније, Глигорије, Ђеорђије, то би могао ном. синг. и јуније гласити. Народ пак говори и данас још са свим правилно јуниј, ген. јунија према латинском јуниџ. У најновије време напи књижевници окрњили су основу од јуниј, па употребљавају реч ту овако: јун, ген. јуна. И то

је добро, али никако не може бити добро јуни, као што се пише у „Примерима за латинске облике“. Дакле, ваља писати: јуниј или јуније или јун, а не по што јуни. — Исто ово вреди и за јулије, Julius.

12. Учебник. Г. * у својој књизи употребава реч „учебник“ на више места. Тако се та реч може видети на страни 4., 11., 82. Та реч није српска. И чудим се г. * да не осећа, да је та реч руска. Наравно овим не мислим рећи, да ми не можемо и не смемо, кад је потребно, и руске речи из рускога језика позајмити. Ми смемо и можемо то чинити, кад нам је потребно, али онда морамо свакој такој позајмљеној речи дати рухо српско. Ми смо се кад год смејали, кад се у програмима карловачке гимназије писало чертежъ наставленія Овидіева преображењія, а данас кад се напише „учебник“, не смеје се нико за то, што је написао г. * и та би реч могла комотно без бриге проћи и кроз књижевни одбор „Матице Српске“, као што је прошла и кроз „Просветни Гласник“ за то, што г.* ужива свугде велико поверење. Хајде, да видимо, је ли то брвно учебник? У старом словенском језику од супстантива служьба постаје наставком њх адјектив служьбѣнѣх, а од овога адјектива постаје наставком њх опет супстантив служьбѣнѣх. У српском језику у речи служьба ѣ је ишчезло, и да се добије адјектив, додаје се на њу други наставак ен место ѣнѣ, те добијамо службен. Кад се на овај адјектив дода наставак њк,

онда имамо супстантив службеник. Ваља, дакле, српски употребљавати служба, службено, службеник, а не звање, званично, званичник. Те речи опет у руском језику гласе: служба, служебный, служебникъ. Шта видимо овде? Видимо, да се у руском језику појављује старо словенско њ од речи служба код адјектива служебный и супстантива служебникъ као руско е. У руском језику остао је наставак код адјектива њнъ као и у старом словенском језику. У српском пак језику замењен је тај наставак наставком ен, а њ у служба не појављује се нигде као српско а, него гласи: служба, службен, служебник. Тако и ове речи: ст. словенски: цѣлка, цѣлкѣникъ (medicus) руски: цѣльба, цѣлебникъ, а српски би морале те речи гласити, кад би их било у српском језику, целба, целбеник. Ст. словенски: мољба, мољбѣникъ, руски: мољба, молебникъ, српски: молба, молбеник. Па на послетку од старе руске речи учебъ doctrina, која би морала гласити у ст. словенском језику, кад би је било, оучѣка, гласи у руском супстантив учебникъ, а српски би морала гласити, кад би је било у српском језику, уѣбеник, а не учебник, као што би хтео г. * Оно је е у речи учебник право руско е, које одговара ст. словенском њ. Дакле ко хоће да пише учебник, тај би морао, ако хоће да је конзеквентан, писати и отец место отац, молебница место молбеница и т. д. Ко ме је расумео, тај ће знати, какву је погрешку

начинио г. *, па ја опет не ћу њему онако подвикнути, као што је он г. * него ћу му само казати, да остави учебник, где му је место, у Новогород, Москву и Кијев, а ми служимо се за сад, док не нађе ко боље шта, овим изразом: ручна књига за ученике или за школу или уџбеник.

13. Ближи опредељај. Г. * у својој књизи употребљује ту реч „ближи опредељај“. У примеру: *Diana dea erat filia Latonae* вели, да је *dea* „ближи опредељај“ супстантива *Diana*. Из овога се види, да се није прицепила наука Даничићева на њега, да му је лакше било *Nähere Bestimmung* превести, него Даничића проучити. Даничић би казао, да је *dea* додатак речи *Diana*, и то спојени (атрибутивни) додатак.

14. Предикатов адјектив. У својој књизи вели г. *, да је у примеру *Pila est rotunda rotunda* „предикатов адјектив“. Ја му пак велим, да је *rotunda* прирок, предикат, и кад би узели, као што каже г. *, да је *rotunda* „предикатов адјектив“, онда би морали извести, да је *est* предикат, те на то би му могли подвикнути, као што је он оно подвикнуо г. *. Ја овим не ћу дакажем, да г. * не зна, да је *rotunda* предикат, него хоћу да покажем, да је својим погрешним српским изразом истерао несмисао.

15. Професор на српској вел. гимназији. Г. * потписао се на првом листу своје књиге, да је професор на гимназији. Ја држим, да је на гимназији *am Gymnasium*

германизам. Да много не говорим, ја ћу навести неколико примера, из којих се може извести, да ваља писати: професор у гимназији. Н. п. он је учитељ у школи, па по томе: он је професор у великој школи у Београду. Ја сам господар у својој кући. Он је слагач у штампарији. Он је пудар у винограду, па по томе: он је професор у гимназији. С предлогом у реч у локалу показује, да је оним, што сама значи, опкољено место, где што бива. По овој дефиницији тако су наведени примери. С предлогом пак на показује реч у локалу, да је горња страна онога, што сама значи, место, где што бива. Н. пр. Бог на небу, а цар на земљи. Истина, каже се и на Цетињу, на Ријеци, на Херцеговини, на дому, сједи сваки на својој кући, али ово нам не сме служити за правило. Ови су примери постали с предлогом на од друкчијега схваћања и од особитога положаја места, те нам не могу служити за правило. Ја мислим, да је професор на гимназији немачко am Gymnasium, те тога се ваља чувати.

16. Покрај. Г. * у својој књизи пише предлог покрај састављено. То се може видети на стр. 28. и на другим местима. Ја мислим, да по крај треба растављено, свако за себе писати. Кад два предлога долазе један до другог и кад први преиначује значење другог, онда их ваља састављати н. п. испред куће, испод земље, иза куће. Али кад први предлог не преиначује значење

другоме, него му само додаје своје значење, онда се пишу растављено. Да предлог први додаје само своје значење другоме предлогу, види се отуда, што се падеж не равна по њему него по другом предлогу, н. пр. по крај воде. Овде генитив воде слаже се са предлогом крај, а не са по, и по само додаје своје значење предлогу крај. Дакле, по крај ваља растављено писати. Да по крај ваља растављено писати, ја ћу навести такве примере, у којима долазе по два предлога и које не ће нико састављено писати, н. пр. Милош иде а кулаша води до пред шатор српског цар-Стјепана; Јед'те, пијте до у јутру, Турци; Кад је био до близу Будима; Оде Јово до под сноју кулу. Из ових се примера види јасно, да се предлози не могу састављати. кад само један другом значење додаје, па тако је исто и са по крај.

17. Казна. Г. * вели г. * у својој „критици“, на стр. 80., да не ваља писати „бојати се казни“, него „бојати се казне“. То другим речима значи, да није добра реч казан, него казна. То је врло лако било казати г. *, али не верујем, да би могао то и доказати. У Вука нема ни казан, ни казна, ни казнити. У старом словенском језику казан гласи казнъ, дакле казан по старој словенској речи казнъ са свим је правилна реч, ма да је нема у Вука. Казан нема у Вука, али ми смемо опет казати, да је са свим добра реч српска. јер одговара ст. словенској речи каснъ, као што и саблазан

одговара ст. слов. речи *сѣблазиѣ*, *плесан* ст. слов. речи *плѣснѣ*, *пјесан* (по јужном говору) ст. слов. речи *плѣснѣ*. Да ове речи српске одговарају споменутиим словенским речима, не ће нико порицати, који се разуме у овој ствари, и по томе не може бити никакве сумње, да је *казан* са свим добра српска реч. *Казна* пак нема у ст. слов. језику, нити у Вука, а ипак је добра српска реч, као што су и: *тајна*, *ујна*, *гривна* и т. д. По своме схваћању ја мислим, да су добре српске речи и *казан* и *казна*, али опет морам приметити, да ћу радије употребити *казан* за то, што та реч одговара старој словенској речи *казнѣ*, а за *казна* не знам. да ли је народ говори. У Вука има *вођ* и *вођа*, те једна и друга реч је добра, само што имају свака друкчији наставак, али ја већма волим употребити реч *вођ*, него *вођа* за то, што одговара ст. словенској речи *вождѣ*. Г. * употребљава у својој „критици“ и „латинским примерима“ увек реч *нада*. Би ли умесно било да га корим, што не употребљава место *ње над*? Ја мислим, да не би било, јер у српском језику има и *над* и *нада*, као што се види из речника Вукова, па макар што Бранко и Вук употребљава увек *над*: „Да имате изобиље у *наду*“ (Рим. 15. 13.). Ко ме је дакле схватио, тај ће из овога увидети лако, како г. * насумце суди.

18. *Лењост*. Г. * у својој књизи пише *лењост*. *Лењост* је провипцијализам. Тако се говори у Срему и Бачкој. У књижевном

пак језику не сме се употребљавати. Народ српски говори и лeнoст, по јужном говору лијeнoст. Пита се сад, шта је боље, правилније: лeнoст или лeњoст? Да на ово можемо одговорити, морамо узети стари словенски језик у помоћ. Он је најкласичнији језик између свију словенских језика, те нам служи за мерила, којима можемо пресудити, шта је боље у нашем српском језику и у свима словенским језицима. Без познавања старoгa словeнскoгa језикa нe мoжe сe ни јeдaн словeнски језик тeмeљитo и нaучнo знaти. У старoм словeнскoм језику глaси тa рeч лѣнoстѣ, дaклe, и у српскoм јe језику пpaвилнијa oблик лeнoст, јeр oдгoвaрa пoтпунo старoм словeнскoм oбликy лѣнoстѣ. Лeњoст нeмa у Вуковy рeчникy, aли знaм, дa сe гoвoри у Срeмy. Лeњoст јe, дaклe, пpoвинцијaлизaм и нe смe сe употребљaвaти у књижевности. A oсим тoгa пoкaзaли смo,*) дa вaљa прeмa ст. слов. oбликy писaти лeн, a нe лeњ, тe кaд нa oснoву aдјeктивa лeн дoдaмo нaстaвaк .ст, oндa дoбијaмo лeнoст, a нe лeњoст. Тo трeбa бaр дa знa књижевник и кpитичaр, кoји уживa нeогрaничeнo пoвeрeњe књижевнoгa oдбoрa „Мaтицe Српскe“.

19. Пpeдeл. Г. * у свoјoј књизи нa стр. 146., употребљaвa пpeдeл: „Зимe сe мнoгe птицe сeлe из нaшeг пpeдeлa у Мисир“. Ту су рeч нaши стaри књижевници из црквeнoслoвeнскoгa језикa пpeнeли у нaш јeзик, нa јe дaнaс употребљaвaју скoрo сви ли-

*) види 9.

стом. Ја не могу то замерити нашим књижевницима, јер се та реч код нас тако одомаћила, као да је наша и као да без ње не би могли бити. Али мерам тако „строгим“ критичарима, као што је г. *, кога књижевни одбор „Матице Српске“ држи, да се разуме у овим стварима. Речи предел нема у Вукову речнику и народ је нигде не говори. Та је реч стара словенска и гласи *prědělъ*, *ѣрѣлъ*, *ѣросъ*, *finis*. Да се та реч говори у нашем народу, онда би је морали на југу нашег народа изговарати приједио, на западу придио, на истоку предео. Али та се реч не говори ни на једном крају нашег народа. Ја сад питам, је ли нам потребна та реч, па ако нам је потребна и немамо друге речи, која би се говорила у нашем народу, онда би је могли употребити, јер приједио, придио, предео одговара ст. словенском *prědělъ* потпуно. Ја пак велим, да нам није потребна, јер имамо у нашем језику реч, која то значи, што и стара словенска реч *prědělъ*, а та је реч крај. У Вука стоји крај са значењем *die Gegend, regio*: у нашем крају тога нема. Диван је крај наша Фрушка Гора. Долазе људи из горњих крајева овамо и т. д. Ја мислим, да то треба да зна г. *, који је био тако „строг“ критичар према својем колеги *

20. Њеног. Г. * у својој „критици“ пише „њеног метода“ (стр. 12.), „у њиховом значењу“ (стр. 64.), „по његовом мишљењу“. Њен, њезин, њихов, његов, њихан мењају се по номиналној деklinацији као и прости при-

деви, који показују припадање, н. пр. Стеванов, ген. стеванова. Истина, говори се и ген. стевановога по сложеној деклинацији, али је питање, које је боље, правилније? Код номинатив сингулара стеванов има прост номинални облик, онда је близу памети, да треба и генитив да има прост облик, а то је стеванова. Заменице њен, њихов такође показује припадање, имају прост облик у номинативу сингулара, те се и мењају као придеви посесивни проста облика, дакле имају генитив по простој номиналној деклинацији њена, њихова. Истина, код ових прономина и придева замењују се прости облици и сложеним, али је сад наше, да употребљавамо оно, што је боље и правилније. Правилни су, дакле, прости облици код ових речи, јер им и номинатив има прост облик, а сложен никад. Дакле ваља писати „њена метода“; „у њихову значењу“; „по његову мишљењу“.

21. наслов. Г. * вели у својој „критици“: „То је књига, којој је наслов горе исписан“. А на стр. 50. долази ово: „речи на насловном листу“. Код нас у српском језику нема те речи. Некад се у пређашњим вековима употребљавао глагол слути, који гласи у садашњем времену словом, н. пр. код Шишка Менчетића Влаховића налазимо у петнаестом веку глагол слути:

За тој га славим, за тој га словом,

За што се благ правим и блажен зовем. (254. стр.)

Али данас тога глагола више нема, нити се говори, и супстантив слово данас више не

значи λόγος, реч, него само der Buchstabe, за то не ваља казати надгробно слово, него надгробна реч. Кад би слово значило реч, онда би и словослов била добра српска реч, али данас се сваки насмеши, кад чује ту реч од каквога старога човека, који још живи у времену Милована Видаковића. Па кад у нашем језику данас нема супстантива слово у значењу реч, нити глагола слутити: словом, онда не може бити добра реч ни наслов, ни насловни лист, а нису нам баш ни потребне те речи поред добре речи српске натпис.

22. уштрб. Г. * у „критици“. на стр. 6., вели: „од великог уштрба“. Ја не знам, каква му је невоља, да лута по Русији. Мора бити да воли читати Видаковића „Љубомира у Елисиуму“. Шта ће нам уштрб, кад је то руска реч ущербъ, а старословенски гласи оуштрѣхъ. Ил и зар није штета српска реч, која долази од ст. словенске речи тѣштѣта, којој је постанак у тѣштѣ, српски та шт, vacuus. Зар је лакше и пријатније по руским пољанама лутати поред наших кићених крајева?

23. Неоспорно. Г. * у својој „критици“. на стр. 8., вели: „да се употреби све оно, што је строго научна граматика латинскога језика као неоспорно утврдила“. Ево нас опет у Русији! Споръ је руска реч и значи der Streit, споритъ streiten, неоспоримый unstreitig. У старом слов. језику има такође сѣпоръ, гиха Та реч зацело долази од

прѣти. У српском језику такође има прети, па онда парба, парац, парбити, препирати се, али спор нема у значењу прети, парац и т. д. Руска реч спор, *der Streit*, употребљава се од некога времена врло често у нашој књижевности, а имамо своју реч парба парница. Оно, што је г. * казао „као неоспорно утврдила“, могао би се казати „без двојбе“, „без сваке сумње“. На што, дакле, без невоље употребљавати руске речи!

24. строга. Г. * употребљава реч строга као што се види у 23. Истина, ове речи руске не може се човек опростити, тако се увукла у српски језик. Али г.* требао се већ и ње опростити као тако „строга“ критичар. Да је строга руска реч, види се из строга словенског језика. У старом словенском језику гласи та реч *срагъ*. Кад би ту реч баш хтели употребити у нашем језику, онда би је морали писати као и у старом словенском језику *сраг*, а не строга, јер строга исто је тако, као кад би голова употребили место глава или корова место крава или још боље кровъ место крв. Ја мислим, да би се строга могло заменити речју нашом оштар, н. пр. место: „он је строга критичар“ могли би казати: „он је оштар критичар“. То често можемо чути у обичном говору, где се каже за овога или онога човека: то је оштар човек. А оно, што каже г. * „строга научно“, то би се могло казати „врло научно“ или „са свим научно“.

25. Г. * употребљава у својој књизи на стр. III. определити, а у „критици“ на стр. 34., вели: „Ово правило није определено изведено“. То би ваљда немачки гласило: „diese Regel ist nicht bestimmt ausgeführt“. Види се, да се немачки мисли, а српске се речи само слажу у реченицу. Ја сам у 19. показао, да нам није потребна реч предел, јер место ће имамо лепу реч крај. Кад нам није потребна реч предел, онда нам не ће бити потребан ни глагол, који долази од ње, а то је определити. Као што је прѣдѣлх ст. слов. реч, тако је и глагол опрѣдѣлити ст. слов. реч. За невољу могла би се употребити и једна и друга реч у српском језику. Али ми немамо те невоље, јер за прѣдѣлх имамо лепу реч српску крај, а за глагол опрѣдѣлити имамо опет глагол одредити. За што, дакле, без невоље увлачити слов. речи, кад имамо својих. Даничић је и у граматику српску ту реч увео, као: одређени начин, неодређени начин, а не опредељени и неоопредељени начин. Пре свега, дакле, него што ћемо да узмемо туђу реч у свој језик, ваља да се запитамо, је ли нам та реч потребна? Ако нам је потребна, узмимо је и дотерајмо је по законима својега језика, ако нам пак није потребна, оставимо је на миру, кад имамо својих лепих речи.

26. Г. Т. Маретић у 50. бр. „Vienca“ пишући „Филолошко иверје“ употребљава реч нужда. То исто чини и Г. * у својој

књизи стр. 114. Ја мислим, да је *нужда* реч стара словенска *ножда**) и руска *нужда* и у српском језику не би се могла у оваком облику примити, као што не могу примити ни ове старе словенске речи у овом облику: *одежда*, *пажда*, *cibus*, *кражда* *furtum*, *пишта* *трош* *рзжда* *rubigo*, *вкжда* *palrebra*, *жжж* *sitis*. Ове речи по законима српскога језика гласе: *јеђа*, *крађа*, *пића*, *рђа*, *веђа*, *жеђа*. Па тако и реч *нужда* морала би гласити по законима гласовним нашега језика *нуђа*, али нам није потребна јер имамо у својем језику чисту народну реч, која гласи *невоља*. Истина у Вукову речнику има и *нужда*, да се говори у војводини по варошима; али на то се не можемо обазирати, јер знамо да је та реч ушла међу варошане од књижевника и свећеника, као што смо и реч *одежда* примили из цркве од свећенства. Кад није српска реч *нужда*, онда није добар ни придев *нуждан*, који употребљава и г. Т. Маретић у 49. бр. „*Vienca*“ стр. 782. *Нуждан* може се заменити чистом речју српском *потребан*.

27. Г. Т. Маретић у 51. бр. „*Vienca*“ пишући о речи *тачка*, дошао је до кривог закључка. Он вели истина, да старој словенској речи *тзчка* одговара српска реч *тачка*, али када говоримо *точка*, *точан*, то се ни мало не противи нашим говорним органима, јер глас *о* ми имамо у хиљадама и хиљадама

*) Пошто нема у штампарји слова за назални вокал (он); то га за невољу замењујемо *оу*.

ријечи. Тако ево мислим, да сам разложио, да није ни мало зло писати и говорити точка, точан, паће је то конзеквентније од тачка, тачан“. Г. је Т. Маретић велики поштовач Ђуре Даничића, а и ми несмо мањи поштовачи његови, јер он нам је створио науку о српском језику, каквом се не може поносити ни једна грана словенска. Па ја мислим, да је незаборављени наш Ђура Даничић жив, да би осудио криви закључак г. Т. Маретића, који за собом повлачи врло рђаве последице. Истина је, што каже г. Маретић, да се оно **о** у точка не противи говорним органима нашим; али се оно **о** противи законима гласовним српскога језика. Говорним органима нашим не би се противило **о** ни у овим речима савест, крепок, кроток, сладок, рож, соблазан, али по законима гласовним српскога језика гласе те речи: савест, крепак, кротак, сладак, раж, саблазан, јер одговарају старим словенским речима: *сѣкѣстѣ, кроѣткѣ, стаѣкѣ, рѣжѣ, сѣблазнѣ*. Па тако исто и точка по законима гласовним српскога језика мора гласити тачка, јер одговара потпуно старој словенској речи: *тѣчѣка*. Па шта би у српској језику значила точка по етимологији? Не би значила ништа. Али за што да ми бегамо од речи тачка и да употребљавамо точка кад је ми имамо већ у својем језику. Ми имамо у српском језику тачка, ако и не значи *punctum*, а оно значи *die Stütze* з. Б. *der Fissole, Rebe*. Па за што не би

тачка значила и *punctum*, кад долази од корена так у глаголу такнути, који ст. словенски гласи тзкнѣти. Па шта значи *punctum*, које долази од *pungo*, него убој, додир, као и српски корен так (ст. слов. тзк) у глаголу такнути (ст. слов. тзкнѣти). Од корена так добијамо реч тачка, која мора значити то исто, што и латинско *punctum*, кад знамо да долази од корена так у глаголу такнути. Каква нам је дакле невоља, да пишемо руско точка, те да се огрешимо о законе гласовне српскога језика, кад имамо већ у свом језику реч тачка, па онда такнути, спотакнути се, устакнути, дотакнути се и т. д. Не могу дакле да појмим, каква нам је невоља, да пишемо руско точка поред красне српске народне речи тачка? — Што сам овде казао за тачка, то исто вреди и за веројетан, ако нам је та реч потребна. Веројетан не сме се ни по што писати, као што би хтео г. Т. Маретић, јер тим би се јако огрешили о законе српскога језика. Ко хоће да пише веројетан, томе су отворена врата да пише и мјасо, свјаштеник, свјат, рјад и т. д. А јесмо ли онда на правом путу? Не бркамо ли онда свој језик са руским, као што су чинили наши стари пишући макаронски „славено-сербским“ језиком. То не сме бити, јер то није по науци, о коју се огрешио г. Т. Маретић у овом случају.

28. Г. * у својој књизи на стр. 135. пише поноћ *media nox*. У Вукову речнику има поноћа, али то ће бити штампарска погреш-

шка. Та реч сложена ваља да гласи поноће према старој словенској речи *поноштіе*, којој потпуно одговара. Према речима водокршће, крижопуће, средопошће ваља да гласи и поноће. А са истим наставком су и ове речи: наручје, подножје, подручје, приморје, узглавље, пролеће, подгорје.

29. Г. * у својој књизи I. део, стр. 111. и II. део, стр. 259. пише хрвалиште. У овој речи х нема места. Код где-којега писца хрватскога долази х у речи хрвање, али то је х дијалектичне нарави. Свугде се скоро говори рвати се, а не хрвати се, па по томе и рвалиште а не хрвалиште. То нам сведочи и у Вукову речнику глагол рвати се и рвалиште а нема хрвалиште. А покрај свега тога потврђује нам ово још стари словенски глагол *рхвати*. Тако је исто дијалектичне нарави и хрђа место рђа ст. словенски *рхжда*.

30. Г. * у својој књизи I. део, стр. 80. и 104. има дубим, издубим саво. Од глагола, који гласи у сад. времену дубим, мора инфинитив гласити дубити. Али дубити не значи саваре, него стајати управо, *aufrecht stehen*; а саво, саваре каже се српски дубем, дупсти *aushöhlen*, које одговара ст. слов. *длхвсти*, словеначки *долхсти*. Да неје г. * школска књига, ја не бих оваке ствари ни спомињао, али за школску су књигу велике погрешке.

31. * у својој књизи I. део, стр. 227. пише човечији и у II. делу пише дечији стр. 287. и на многим другим местима. Код

ове ствари малко ћемо се дуже забавити, јер човечији, божији пишу и наши врло угледни књижевници. Као што у развићу органске природе владају по Дарвину два главна закона, закон наслеђа и закон „прилагођивања“, тако исто и у развићу језика владају два главна закона, а то су закони гласовни и аналогија. Граматичари обично, што не могу да растумаче у језику по законима гласовним, веле да је изузетак, да је неправилно. Ја ћу пример навести. Глаголи видети, горети, трпети, седети, летети и т. д. имају у садашњем времену видиш, гориш, трпиш, седиш, летиш; а глагол хотети нема хотиш, него хоћеш. Дакле одмах се изводило, да је глагол хотети неправилан у неким лицима садашњета времена. Али кад се мало обазремо, наћи ћемо, да се облик хоћеш помешао међу глаголе пете врсте другог раздела, као што су писати: пишеш, глати: глоћеш, шетати се: шећеш се и т. д. Хоћеш дакле није неправилан облик, него он се „прилагодно“ законима гласовним пете врсте другог раздела. Нема дакле у језику ништа неправилнога, него све бива по законима гласовним и по аналогији. Ево други пример. У српском језику у а-врсти именске деклинације гласи датив једине жени, девојци, слуги, а требало би да гласи у источном говору жене, девојце, слуге према старим словенским облицима женѣ, слоѣѣ, јер по закону гласовном само после непчаних сугласних мења се ѣ на и као: коли, доѣши, пишти.

Хоћемо ли казати, да су срп. жени, девојци, слуги неправилни облици? Не ћемо, јер у језику влада још један закон осим закона гласовних, а то је аналогија. Облици дакле жени, девојци, слуги, помешали су се међу речи другога раздела, као: вољи, души, причи и т. д., т. ј. облици жени, девојци, слуги, постали су временом по аналогiji облика као што су вољи, души, причи. Ја ћу навести још један пример. У **з** — врети у првом разделу гласи акузатив плурала ра~~к~~ы, в~~л~~зкы. бр~~ѣ~~кы, жив~~ѣ~~ты, а у другом разделу после непчаних сугласних гласи акузатив плурала ко~~н~~ѡ, м~~ѣ~~чѡ, царѡ, кра~~л~~ѡ. У српском пак језику помешао се акузатив мн. првога раздела, па гласи, робове, брегове, животе, као и коње, ораче, копаче; т. ј. облици, робове, брегове, животе постали су по аналогiji облика: коње, ораче, копаче и т. д. Једна једита реч задржала је стари наставак акузатива плурала по првом разделу, а то је век, који има у ак. плур. веки, н. пр. на веки (старо словенски вѣкы). Тако исто и адјектива, која су некад имала наставак и~~ѣ~~ъ, помешали су се међу адјектива, која имају наставак јъ. Не говори се данас соми~~ѣ~~ји, него соми~~ѣ~~и; не говори се риби~~ѣ~~ји, него риби~~ѣ~~и; не говори се крави~~ѣ~~ји, него крави~~ѣ~~и; не говори се шарани~~ѣ~~ји, него шарани~~ѣ~~и; не говори се моруни~~ѣ~~ји, него моруни~~ѣ~~и. Па по томе и вуч~~ѣ~~ји, враж~~ѣ~~ји, пас~~ѣ~~ји, зеч~~ѣ~~ји, бож~~ѣ~~ји, врапч~~ѣ~~ји, човеч~~ѣ~~ји, деч~~ѣ~~ји. Та су адјектива постала по анало-

гији адјектива, као што су: ивањ, трипуњ, никољ, јовањ, бањ, у Бања Лука и т. д. Истина може се чути у говору и човечији, али се говори и човечји, па кад човечји испоредимо са крављи, сомљи, шарањи и другим таквим речима, онда излази, да треба конзеквентно према тим речима писати и човечји, дечји. У Црној Гори не само да се не говори и у наставку ијъ, него после ж, ч, ш, и само ј из наставка избацују, н. пр. Божати вјера, место. Божја ти вјера! (Види Вуков речник.)

32. У 1. бр. „Стражилова“, 1887., у мом чланку наштампано је Бања Лука овако: Бања-Лука. Ја сам у рукопису написао: Бања Лука, а чије је масло, да се наштампало Бања-Лука, ја не знам. Можда је то масло какве мудрице слагача, али свакако је одговоран уредник. Осим овога овде има у мојим чланцима доста погрешака, које несу праве штампарске погрешке. Тако је на једном месту наштампано р е ш е т ц и, а ја сам ту реч написао р е ш е ц и и т. д. Али то сад на страну, него сад да видимо, за што не ваља Бања-Лука? Наши књижевници међу радо - оваке паузе, и где треба и где не треба. Где се бележи пауза у реченици, о том не ће бити овде говора, него где се бележи између речи. Пауза се меће међу речи, које несу праве, сложене речи, него међу недовршене сложене речи као: б и м б е р - г р о ж ђ е, б и с е р - п а р т а, б а ш - к н е з, У г р и н - Ј а н -

ко, ђу л-ка ду на, ђу л-де во јка, са му р-ка л пак, бу га р-ка ба ни ца, љи ља н-го ра, љи ља н-ли ста к, па у н-пе ро, сла ву ј-гр ло, ра ј-бо си ље. О ва ке не до-вр ше не сло же не ре чи на ла зе се са мо у пе сма ма. У пр во ј по ли до ла зи су пс та н тив ме сто ад је к-ти ва ка о: сла ву ј-гр ло ме сто сла ву је во гр ло; па у н-пе ро ме сто па у но во пе ро. Д ру го бе ле жи се па у за из ме ђу ре чи две, ска се пр ва не скла ња, а дру га скла ња, ка о: па го во ри Мр ња ко ви ћ-Јо ву, бра т-Пе ри, бра т-Сте ви и т. д. Тре ће га слу ча ја не ма, где би се бе ле жи ла па у за из ме ђу ре чи. У Ба ња Лу ка је ба ња при де в с на став ком ј њ и по ка зу је при па да ње ка о и у ад је кти ва с на-о став ко мов. Ба ња Лу ка је, да кле, то исто што и Ба но ва Лу ка. А да ли се из ме ђу при де ва и су пс та н тива ме ће па у за? Не ме ће се не са мо у срп ском, не го ни у јед ном је-зи ку. За то би ва ља ло да се у на шим ка лен-да има од са да пи ше Ви дов дан, Ива њ дан, Пе тр ов дан, Или н дан, а не Ви дов-дан, Ива њ-дан, Пе тр ов-дан, Или јн-дан.

33. Г. * у сво јој књи зи, II. део, стр. 266., ве ли: „Љу ди су ро п та ли, же не дрх та ле и уз ди са ле“ и на стр. 363. ве ли: ро п та ти fremere. О во ме, ко ји сто ји на ви си ни фи зио-ло ги је гла са срп ско га, па не осе ћа. да је ро п та ти рус ка реч, за ме ра м здра во. Ро п-та т њ на ко го мо же се са мо у Ру си ји, а код Ср би на се се гу н ђа или мрм ља. А што вас дан ду љи ти ту раз го во р, кад тај

глагол гласи у старом словенском језику рѣ-
пѣтати. па по томе морао би онда у српском
језику гласити ра п т а т и, а не ро п т а т и.
Али нам није потребно ра п т а т и, кад имамо
своје глаголе гу н ђ а т и и м р м љ а т и. Ко
хоће још више примера за потврду овоме,
нека чита у 27. под речју „тачка“, тамо
ће наћи.

34. Г. * у својој књизи, II., стр. 238.,
вели: „Народчи трибуни беху најжешћи по-
борници народних права“, а на стр. 352.
вели: поборник *defensor*. Ово је реч стара
словенска и гласи поборѣникъ а значи прои-
gnator, *defensor*. Кад би нам требала ова реч,
могла би се у српском језику и употребити,
јер у њој нема ничега, што би се противило
законима гласовним српскога језика. Али нам
није потребна, јер имамо за овај појам своју
реч у свом језику. Та је реч бранич. Ту
реч има Вук у својем речнику са значењем
der Beschützer, defensor. Та реч долази и у
„Горском вијенцу“ од П. Петровића:

Муж је бранич жене и ђетета,
Народ бранич цркве и племена.

На што нам онда поборник, кад имамо
своју народну реч бранич. Неки данас пишу
браник место бранич. Истина, могло би се
бранич заменити речју браник, јер браник
је једнако браниѣникъ и значи онај који је бра-
ниѣ. који дакле брани; али народ разуме под
том речју у пушке одоздо што покрива (брани)
обарачу, друго, значи усперицу на плугу, а
треће, каже се стати на браник, што овде

значи: место за обрану. Ваља дакле, употребљавати бранич за *defensor* или бранилац, а браник значи нешто друго, као што смо видели. Поборника пак оставимо на миру, нека стоји у речнику старом словенском и Русима на употребу, прем да ни њима није то народна реч.

35. Г. * у својој књизи, II., стр. 135., вели: *animam efflare* испустити душу, изданути. Изданути је дијалектичне нарави и ваља у књижевности писати издахнути, јер се тако у неким крајевима српскога народа говори и што одговара ст. словенском *издахнути*. Код овога глагола имам нешто да прибележим. Сви глаголи друге врсте, који имају пред ну г, к, з, с. праве аорист без ну, н. пр. избегнути — избегах; забрекнути — забрекох; огрезнути — огрезох; киснути — кисох. Овако стоји у Даничићевим „Облицима“, али кад дође х пред ну, за такм случај нема у њима ништа, јер Даничић није нашао потврде у језику. Ја сам нашао потврду и за овај случај у једнога писца, Црногорца Ф. Шпадијера. У „Гласу истине“, од год. I. стр. 94., вели Ф. Шпадијер на једном месту пишући „Неке примедбе на говор г. Д. Јеврића“: „и као јагњад на губишту издахнуше“. Из овога примера види се, да и глаголи, који имају х пред ну, праве аорист без ну, као да иду у прву врсту. Од издахнути гласи, дакле, аорист *издахох*.

36. Г. * у својој књизи, II. део, стр. 274., вели: „Крез је слао посланике у Делфе, да

питају пророчиште за свршетак рата“. Г.
 * вели: пророчиште значи пророчанска
 изрека *oraculum*, али ја мислим, да то не
 може значити. Пророчиште може значити
 место, где су пророци, или место, где су били
 пророци, или би могло значити какву грдо-
 сију од пророка, као и чоечиште *monstrum*
hominis. људиште *homo inhumanissimus*. Да-
 кле, пророчиште не може значити оно, што
 би хтео г. *. То би, мислим, боље било ка-
 зати пророштво.

37. Уредник „Нашега доба“, у бр. 2. од
 год. 1887., замера ми за поноће овако: „Ми
 бисмо рекли, да се овде вара г. Живановић.
 У Вукову речнику не стоји само „поноћа“,
 него и: поноћи, дакле, то не ће бити штам-
 парска погрешка, биће да је: поноћи по оп-
 штем говору, а поноћа провинцијализам.
 Па баш да би поноћа била штампарска по-
 грешка, таква погрешка није поноћи, јер
 је Вук у утуцима имао велику распу ради
 те речи, доказујући Светићу, да народ говори
 поноћи, а не поноћ, како Светић докази-
 ваше. А да је тако, то доказује и реч подне.
 Јер реч: по показује неки део од дана, за-
 чим долази генитив, на пр. по крајцаре, по
 хлеба. По том, дакле, по-ноћи значи: неки
 део ноћи, као и по-дне: неки део дана, да-
 кле, те се речи никако не могу испоредити
 са речма водокршће наручје, подгорје
 и т. д. Поноћи, подне показују неки део,
 а оне речи целину ствари. Као што се не
 може казати: подње или подање, тако се

не може казати ни поноће.“ Г. уредник „Нашега доба“ овде говори на памет, а о оваким стварима данас се више не може тако говорити. Може ко не знам како знати практично који језик, ипак може погрешити, ако не зна теорије. Једини је Вук био, који је познавао свој језик практично, као што нико ни пре ни после њега. Али он је био „Филолошки геније“ и ми смо мали, да се с њим испоређујемо. Данас који хоће да стане на браник српскога језика, мора знати теорију, јер без ње ће се спотицати сваки час. Оволико у опће на примедбу г. уредника „Нашега доба“; а сад ћу показати, да је поноћа у Вукову речнику погрешка и да није провинцијализам, и да треба заиста да стоји поноће, које је сложена реч са свим друге нарави, него што је поноћи, да је поноће правилнија сложена реч, него што је поноћи, ма да народ говори и овако и ма да га и у Вукову речнику има. Да је поноћа заиста погрешка у Вукову речнику, то је приметио још 1866. год. Ђура Даничић у Срп. Летопису у својој критици на речник Јована Београца. Тамо вели Ђура Даничић, на стр. 351., овако: „Многих ријечи нема у њему, које се у другим рјечницима налазе, н. пр. поноће, које има у Вукову рјечнику потврђено примјером из народних пјесама (само што је у Вука рђаво стављено, да је номинатив поноћа).“ Такође и у својим „Основама“ од год. 1876. вели Ђ. Даничић на стр. 83. за поноће ово: „Погрешка ће бити у Вукову

рјечнику поноћа.“ Ђура Даничић истина не каже, за што је поноћа погрешка али ко се разуме у овој ствари, тај ће лако погодити. Из самога Вукова речника види се јасно, да је поноћа погрешка, јер под том речју долази овај стих: „Од поноћа наоблачило се.“ У овом стиху од поноћа стоји у генитиву, а кад је таки генитив, онда је близу памети, да му номинатив мора гласити поноће: које потпуно одговара ст. словенском полоуноштиє. Кад поноће одговара ст. слов. полоуноштиє, онда се види јасно, да му је наставак је (ст. словенски ие), као што је и у водокршће, крижопуће, средопошће.*) Поноће је потпуно сложена реч и одговара свима захтевима, што се тражи од сложене речи у српском језику, особито што се тиче наставка, докле са поноћи не стоји тако. Поноћи као сложена реч не стоји на такој чврстој основи, као што стоји поноће као сложена реч. Поноћи ништа друго није, него поноћи, као што и подне ништа друго није, него подне. Првобитно тако се и говорило поноћи и подне, па временом се тај номинатив са генитивом спојио у једну реч под заједничким акцентом поноћ, подне. И једна и друга реч не склања се. Кад поноћи испоредимо са поноће, онда поноће не само да није провинцијализам, него нам изгледа као сложена реч правилнија, јер одговара стареј словенској речи полоуноштиє и одговара захтевима, који се траже од сложене речи у срп-

*) Види: Основе Ђ. Даничића, стр. 83.

ском језику, докле у поноћи видимо номинатив и генитив једно до другог, што не чини тако чврсту свезу у сложеним речима у српском језику. Овим не ћу да кажем, да поноћи не ваља, него да је поноће правилнија сложена реч од поноћи, као што су правилније сложене речи: бјелограб, црнограб, бјелојуг, танкопреља, самоток, од Београд, Вучитрн, Сланкамен, Шаренград, Цариград. Ја мислим, да ће ме г. уредник „Нашега доба“ схватити, и по што га познајем као ваљаног познаваоца српскога језика, да ће од сада радије употребљавати поноће него поноћи.

38. Што се тиче употребљивати, ја мислим, ма да га нема у Вукову речнику, да је ипак добро, као што је добро испуњивати и испуњавати, истоваривати и истоваравати, приближивати и приближавати и т. д.

39. Држим то је што и судим, мислим, и не ће бити германизам, јер и Вук у свом речнику каже: „држати halten z. B. für wahr, ја то држим за истину“.

40. Навести пример јесте германизам. Ту има право г. уредник „Нашега доба“, али и то је добило право грађанства, да ће много времена проћи, док се тога опростимо. То је тако исто, као што и г. уредник „Нашега доба“ у својој „Малој поетици“ на стр. 9. каже „у ужем смислу“ im engern Sinne; везани (gebunden) слог; многлас суфонија (стр. 13.); велеум Grossgeist, стр. 6. Да је

жив Ђ. Даничић, зацело би за ове две последње речи казао, да су праве наказе.

41. Г. * у својој књизи, I., стр. 109., вели: natalis (dies) рођен дан. Ја сам о овоме мислио, па ми никако не иде у рачун, да је добро Gebursttag српски рођен дан. Рођен дан значи дан, који је рођен, а то се не мисли, кад се каже рођен дан, него се мисли дан рођења Geburstag. Кад би се написало рођен-дан, и онда ми није оно, што би требало да значи, прем да тако треба писати, јер се рођен не склања, него само дан. Можда је рођен у овом случају једнако придеву, који би морао гласити у ст. слов. рождених, а у српском рођенан. Од рођенан генитив би гласно рођена, па по аналогiji ген. постао је и ном. рођеи. Рођенан = рођен значило би онда natalis. Али при свем том ја мислим, да је боље казати дан рођења, као што има и у Вука. Вук је превео у XIV. глави 6. ст. од Матеја: „Дни же възвѣстоу рождѣства Иродова“ овако: „кад бијаше дан рођења Иродова“, а није хтео превеети: „кад бијаше рођен-дан Иродов“. Вук каже: „У мјесту његова рођења“, а није хтео казати: „у његову рођену месту“. За имен-дан, што се опет ваља мислити да је место именан дан, имамо народну реч годовно у Вукову речнику.

42. Чitam по географијама, а читам и по чланцима наших ваљаних књижевника, који добро разумеју српски, где пишу в а с е

лена у значењу *das Weltgebäude, das Weltall*. А има их, који *das Weltgebäude* зову чак и селеном, као у овим стиховима :

И кад је већем прошао

Толике милиарде авезда.

Био је стигао . . .

Ваљда на крај селене?

Ово је још горе онакарађена реч, него што је васелена и најмање доликује песнику да је употреби. Песник ваља добро да пази, у какво ће рухо заодети своје мисли. Песник не само не треба да греши против својега језика, него ваља да стоји на такој висини својега језика, да сам ствара речи, које би одговарале свима правилима његова језика. Прво и прво не ваља писати васелена, а још мање селена, него васељена, јер долази од васелити и то од *part. praet. pass. васељен* = *усељен, насељен*, ст. слов. *въселеннѣ*, а то је грч. *ἡ οἰκουμένη γῆ*, насељена земља, *die von Menschen bewohnte Erde, das bewohnte, bebaute Land*. Тако би требало наши богослови да зову екуменске саборе *васељенским саборима*. А *orbis terrarum* каже се српски *васпони свет* и може значити и *das Weltgebäude, das Weltall*. *Васпони свет* гласило би у стар. слов. језику *въскъ силнѣи свѣтъ* = *вас силни свет* = *сав силни свет, die grosse gewaltige Welt*. *Въскъ силнѣи* спојено је у једну реч *василни*, а л на крају слога претвара се у **о**, као *жетеоца* место *жетелца*, ном. *жетелац*. У Вукову речнику има и *васи-*

љени и значи што и васиони: Тако ми
 сле васиљене! Даничић мисли у својим
 „Основама“, стр. 146., да је васиљени
 једнако ст. словенском вѣселѣнѣа, али се онда
 не слаже са значењем, што је Вук у свом
 речнику прибележио овој речи. Кад васи-
 љени значи што и васиони, онда ми-
 слим, да је придев васиљени значи што
 и васиони, онда мислим, да је придев васи-
 љени прешао по аналогiji међу придеве
 с наставком *ѣиз*, који се у српском језику са
 свим помешао с наставком *ен*. Васиони
 има наставан *ѣиз*, па се помешао међу при-
 деве с наставком *ен ѣ*. По томе би се могао
 оправдати облик васиљени, само што је
 мало померен. Испореди силан (*силѣиз*) са
силѣни. Ваља, дакле, употребљавати *orbis*
terrarum и за *Weltall* васиони свет, а за
 екуменске саборе васељенски сабор.

43.) Г. * у I., стр. 93., пише мужак
mas, maris. Ја мислим, да није добро писати
 мужак, него мужјак. У речи мужјак
 наставак је јак ѣ, као и у овим речима:
 рођак, који се по неким крајевима говори
 и родјак; Бошњак постало је, кад се
 на основу од Босна, а то је Босн, дода јак,
 дакле Босн-јак, које по законима гласовним
 даје Бошњак; имењак је постало, кад се
 на основу имен у речи име дода јак, дакле
 имен-јак=имењак. Тако и на основу муж
 долази јак, те добијамо мужјак. Поред све-
 га овога гледај у Вукову речнику где стоји
 мужјак. Ваља дакле, разликовати речи с

наставком јак од речи, које имају наставак **ак**, као: јунак, петак, простак, лудак и т. д.

47. Г. * у својој књизи I., на више места, као на стр. 93. и 100., пише мњење. У ст. слов. језику прави се партицип **прает. pass.** од инфинитивне основе. Ст. словенско **мѣнѣнѣ** долази од глагола **мѣнѣти** и прави се од **part. praet. pass. мѣнѣнѣ** с наставком **нѣ**, дакле **мѣнѣнѣ-нѣ**. Глаголи исте треће врсте другога раздела праве **парт. praet. pass.** данас у српском језику од презентске основе, као **видети, виђен**, а не **виден**, те кад на **виђен** додамо наставак **је**, добијамо супстантив **виђење**, а не **видење**. Некад се пак правио и у српском језику **part. praet. pass.** од инфинитивне основе, као што се правио и у старом словенском језику. Данас се само од једнога глагола задржао тај облик од инфинитивне основе, и то је: **трпѣн**. Али кад отворимо Вуков речник, наћи ћемо у њему **мнијење**. А и из ове речи видеће, ко се разуме у овом, да је и овде начињен **part. praet. pass.** од инфинитивне основе која гласи **мнијѣн=ст. слов. мѣнѣнѣ**, на што је дошао наставак **је** за супстантив **мнијење**. Та реч тако гласи у јужном говору, а кад бих је хтели употребити и у источном дијалекту, онда би морала гласити **мнење**, а не **мњење**, као што пише г. *. Из супстантива **мнијење**, који је постао од **part. praet. pass. мнијѣн**, види се, да је инфинитив

гласио и у српском језику мњети као и у ст. слов. мнѣти, па је данас прешао у четврту врсту, као што се види из Вукова речника, где је инфинитив прибележен по четвртој врсти мнити. При свем том ја бих увек пре употребио мишљење место мњење. Ко је мене при овом разлагању добро схватио, тај ће лако увидети, да су замерке онога, што пише у „Нашем добу“, бр. 6., под „Књижевност и вештина“, ништаве. Онај, што пише против Јована Јовановића, песника нашега, говори са свим противно овоме, што сам ја овде разложио, па да треба мњење, а не мњење писати, а тим је показао, да се у овим стварима не разуме. Чудно је, да код нас још онај ветар душе, који је за времена Јована Хаџића духао, где је сваки Србин већ са мајчиним млеком посисао сву мудрост филолошку. Ја бих рекао, да је време већ и код нас ту, да се сваки држи својега посла.

45. Г. * у својој књизи, II., стр. 1. вели: „Предикат може бити који номен са споном или само вербум“, н. п. *Pila est rotunda*. Овде г. * мисли, да је *est rotunda* предикат, а ја мислим, да је граматички предикат само *rotunda*. За ове ствари вели Миклошић у својој синтакси: *Der nominativ bezeichnet ferner dasjenige, was durch das verbum esse (stämme *ies*, *by* *кжд*) überhaupt durch die „sein, werden, entstehen, heissen“ bezeichnenden verba mit dem subjek als nähere bestimmung verbunden wird und das man ungenau mit dem aus*

der logik entlehnten ausdrücke praedikat bezeichnet. Wir werden vom grammatischen praedicat reden und darunter in dem satze „Cyrus appellatus est rex“ nur rex verstehen, abweichend vom logiker, der darunter alles mit ausnahme von Cyrus begreift. Ово се, истина, не тиче „Бранича српскога језика“, али може служити онима за равнање, који предају српски језик а и друге језике.

46. Г. * вели у својој књизи, II., стр. да је од сат множина саће, и вели, да значи cella. Cella мислим, да је чаурица, ћелица, окце, а сат се зове favus κηρίον немачки die Wabe. Али овде је главно, да кажем, да сат нема у плуралу саће. Саће је засебна збирна именица и није плурал од сат. Сат гласи ст. слов. сѣтъ. Ево, како је Вук превео у 24. глави 42. ст. од Луке: Они же даша јемоу рибѣхъ печенихъ чѣстѣхъ и сѣтъ възвелъ сѣтъ: А они даше комад рибе печене, и меда у сѣту. Саће гласи ст. слов. сѣтъиѣ: възчева сѣдѣловѣтъхъ сѣтъиѣ о шести жгѣхъ, и сѣпротикъ лежаштеѣхъ сѣтъиѣ истѣхъхъшти. Стар. словенском облику сѣтъиѣ одговара саће потпуно и види се јасно, да је збирна именица, а осим тога види се то и у Вукову речнику.

47. Г. * у својој књизи I., стр. 211., пише њежност. Ова је реч по свој прилици ушла из руских књига у наш, али је ипак можемо употребљавати, јер на њој нема пишта, што би се противило српском језику, а мени није позната друга народна реч, којом би се могли заменити њежност. Само ми-

слим, да би требао онај, који пише источним говором, да пише нежност, а не њежност, јер у ст. слов. има **ѣ** у речи **иѣжънѣ**, а и Руси пишу **нѣжнѡсть**, **нѣжнѣй**. Са овом су речју по свој прилици једнога корена и ове српске речи: **нега**, **неговати**, **нанеговати**, које у јужном говору гласе: **њега**, **његовати**, **нањеговати**, **поњеговати**.

48. Г. * у својој књизи, II., стр. 327., вели: **зеленити се** *virere*. *Virere* не каже се српски **зеленити се**, него **зеленети** или **зеленети се**, али је доста и само **зеленети** без **се**, да се каже оно, што значи *virere*. **Зеленети** знати *grünen*: трава зелени, а **зеленити** значи *grün färben* и има транзитивно значење. **Жутети** значи *gelb werden*. Бранко каже: **Лисје жути веће по дрвећу**. **Жутети** и без **се** има пасивно значење. Сви глаголи треће врсте другог раздела имају пасивно значење, а ако могу и у четврту врсту ићи, онда по четвртој врсти имају транзитивно значење. Тако **жутети**, као што сам казао, значи *gelb werden*, а **жути** значи *gelben, gelb färben*. Тако и **белети** значи *weiss werden*, а **бели** ти, н. п., платно, *bleichen*. *Virere*, дакле, не каже се **зеленити се**, него **зеленети** или **зеленети се**.

49. Г. * у својој књизи, II., стр. 241., вели: „Многа смо зла морали у нашем животу претрпети“. Ово се каже српски: „Многа смо зла морали у свом животу пре-

трпети.“ Заменица свој замењује други па-
деж за припадање подмету, био подмет које
му драго лице и стајао у множини или у
једнини, н. п., да ми своје коње одморимо;
брзо своје коње опремајте; слави Марко
свога светитеља. Тако је и у ст. слов. је-
зику, н. п. не искоушиши господа бога своје-
го мат. 4. 7; она же акније остављајући корабљ и
отца својега по итемъ идоста мат. 4. 22.; чѣти
отца својега и матеръ и възлюбихши искренняго
својега яко и самъ сѧ. Мат. 19. 19. Г. *
грешни на више места, што се тиче овога.
Тако и на стр. 293. у истој књизи вели:
„Често не слушамо наше пријатеље, и ако
најбоље савете дају.“ И овде би ваљало да
је казао: „Често не слушамо својих прија-
теља, и ако најбоље савете дају.“ Као што
се из овога примера види, овде се у овој
реченици спотакао г. * о две приличне по-
грешке.

50. Из пријатељске руке добио сам 2.
број „Iskre“, што излази у Задру. Уредник
овога листа пише у уводном чланку о скуп-
љању народних песама, како треба народне
песме скупљати и при скупљању како треба
на језик пазити, па је дошао до овога за-
кључка: „Дакле, људи моји, у неким по-
слим, не вреди ни дубоко филолошко зна-
ње, ко што по мому мњењу неће вреди-
ти Матици Хрватској, буде ли уређивање
народних пјесама искључиво повјерила стро-
гим филолозима.“ Из овога се види, како
уредник „Iskre“ зазире од „строгих фило-

лога.“ Да је до овога закључка дошао, даде му повода једно место из мојега „Бранича српскога језика“, те вели: „Господин Јован Живановић у „Стражилову“ у чланку бранич српскога језика уз остало на једном мјесту каже: У Вукову речнику има реч **поноћа**, али то ће бити штампарска погрешка; та реч сложена ваља да гласи **поноће**. А кад тамо, то није штампарска погрешка, но је Вук чуо у овоме облику у народу, пошто поноћа кажу сви Штокавци у Далмацији и Херцеговини.“ Ја сам у 4. броју „Стражилова“*) јасно доказао, да је у Вукову речнику поноћа штампарска погрешка. Најбоље се то види из стиха, који Вук у свом речнику под том речју наводи. А то је овај стих: „Од поноћа наоблачило се.“ Од ген. поноћа не може бити ном. поноћа, него поноће, што одговара потпуно ст. слов. *полоуноштіе*. Али то не ће да разуме уредник „Iskre“ или можда не схваћа то, него кличе, да у Вукову речнику није погрешка поноћа, јер се тако говори у Далмацији и Херцеговини. Ама, човече божји, ја несам никад тврдио, да се поноћа не говори у Далмацији и Херцеговини. Ако се говори, онда је добра реч и поноћа, као што ћу одмах и доказати. Али што ја тврдим, да је поноћа у Вукову речнику погрешка, то опет иде на други лист. Ваља, дакле, разумети оно, што сам ја писао. Ја тврдим, да Вук није чуо реч поноћа, него

*) Овде по реду 27.

поноће; па при штампању поткрала му се погрешка, као што се може видети из 4. „Стражилова“ где сам јасно доказао,*) пози- вајући се и на самога Даничића. Што се у Далмацији и Херцеговини говори поноћа, из тога не може уредник „Iskre“ изводити, да у Вукову речнику поноћа није погреш- ка, ако само зрело расуди, узевши све оно на ум, што сам ја навео, да је заиста по- ноћа у Вукову речнику погрешка. Вук је, дакле, морао чути поноће. За то ипак не искључује реч поноће реч поноћа, јер може народ да говори на једном крају овако, а на другом онако. Ја сам у пређашњем броју „Стражилова“**) показао да народ го- вори вођ и вођа, над и нада, и једна је реч добра као и друга, само што имају раз- личите наставке. Ја сам г. * баш за то и замерао, што је уписао професору Оберкнеже- вићу у погрешку, што је овај написао бо- јати се казни, а није написао бојати се казне, као што би хтео г. * Ја сам на ово казао, да је добра реч и казан и казна, као и вођ и вођа, над и нада; а кад се, дакле, говори у Далмацији и Херцеговини и поноћа, онда је добра реч поноћа, као и што је добра и поноће, само што су им различити наставци. Ја ћу овде навести још неколико речи, које имају једнаке основе, али различите наставке. Тако у Вукову реч- нику има реч оглав *der Theil der Pferde-*

*) Опет загледај у овој књизи бр. 27.

**) Види у овој књизи под бројем 17.

riistung, што на главу коњу дође, а у Срему говори се и оглава. Сме ли се г. уредник „Iskre“ усудити, да каже да не ваља ова реч? Ми ћемо видети мало ниже да сме, али та смелост не вреди у науци ништа. Гундулић је некад овако певао :

А да тијем пјесни ове
Сасма дуге не исходе.

За Гундулића говорило се дакле пјесан, а данас та реч по аналогiji прешла из исте врсте у трећу и гласи пјесна или пјесма, па можда се и данас говори још где год и пјесан. У Белостенчеву речнику долази клуп, ген. клупи по петој врсти, а данас се каже клупа. У Микаљи има постав ген. постава, а данас се та реч мења по трећој врсти и гласи постава ген. поставе. Анд. Качић вели: „Кнез Лазар не нашавши сјутра дан Милоша ничта не мање не изгуби слобод, него удари па Турке.“ Данас се пак слобод мења по 3. врсти: слобода, (види Rad. jug. ак. књ. XX.) и и т. д. Оваких примера могли би још доста навести, али није потребно јер и ово, што смо казали, доста је за потврду, да речи могу имати једну основу и различите наставке, дакле поред поноће може бити и поноћа или поред поноћа може бити и поноће. Кад све ово знамо, онда нам смешно изгледају ове речи г. уредника „Iskre“: „Тако н. п. видим у пјесми Сорића и Камулић Алате први стих:

Вићу чини Задранине бане.

Ја сам увјерен, да ће оно вићу бит вјерно побилежено из устију пјевачких, али, људи моји, од кад је свиета и на свиету нашега језика, ја сам свеђер чуо в неће, виће, па зашто у том смислу неисправити? Рада би знати, који је вражји први падеж оному вићу, кога ли је спола? "Блажени ништни доухомъ, яко тѣхъ ієсть царстїе небєснїе. Господин уредник је „Iskre“ велики поштовач Вуков, као што и треба да је, па што није онда отворио његов речник, те би тамо нашао, да се на југу српскога народа говори вијећа, те не би толико просуо речи у тартањ. Не говори наш народ само веће, него и већа, па по томе може сваки расудити, да поред поноће може живети у народу и поноћа, или поред поноћа и поноће.

51. Г. * у својој књизи II., стр. 240., а и на другим местима пише дивји. Српски језик стоји данас на ступњу, где се између лабијалних и ј наставка умеће еуфонско или епентеско л. Већ и у ст. словенском језику умеће се епентеско л, н. п. зємьлє зємьлє, оставьлє и оставьлє, изєавьлє и изєавьлє. У XVII. веку у српском језику била је борба између облика са уметнутим епентеским л и облика без епентескога л. Ево примера без л:

Копја сломи, сабље скрши. —

Паче у сјевер посред зиме

јездећ мразно Подунавје,

стераше нам мнократ свиме

снїег постєлу, стїєње узглавїє. —

А за оклопје у јунака
 Срце и прси бјеху доста.

(Гундулић.)

Тако и у Белостенчеву речнику има дивљи. Али данас облици са епентеским л одржали су победу скоро у свима крајевима нашега народа. Само се можда Херцеговина још изузима, што се тиче овога, јер тамо се могу чути још и данас оваки облици: одла-мјати, сломјен, просипје, зупјен. Данао се старо словенско дивнй скоро по свима крајема нашега народа говори дивљи. Да се дивљи ваља писати, захтева и аналогија, јер кад се каже мужевљи, рибљи, пужевљи, косовљи, керовљи, осовљи ст. сл. кравнй, срп. крављи, онда и ст. слов. дивнй ваља да се пише дивљи.

52. Г. * пише у својој књизи општи, саопштити, II., 146., општина, II., 144. Ови облици, како их бележи г. *, узети су из ст. словенскога језика. Њихов облик није таки по законима српскога језика. Ма да се и општи, саопштити, општина у нашем народу говори, ипак из тога се не може изводити, да се треба и у књижевном језику тако писати. По што се и опћи, саопћити, опћина говори, то се сад пита, који су облици бољи или који боље одговарају по законима гласовним српскога језика. Који облици пак одговарају законима гласовним српскога језика, те ваља пре и употребљавати у књижевном српском језику. Као што се ст. слов. вѣште каже српски веће, ст. слов.

пљошта српски пљућа, ст. слов. окѹшта српски обућа, ст. слов. кѹшта tentorium српски кућа; тако исто и ст. слов. окѹштѣ мора гласити српски опћи. Ст. слов. окѹштѣ communis управо значи qui circum, circa est, који је um und um, ringsherum и састоји се из окѹ и наставка штѣ. Овај наставак састоји се из тјѣ и према законима гласовним појединих словенских језика различно и гласи у словенским језицима. Тако ст. слов. пљошта, срп. пљућа, руски плюще, чешки plíce, па и ст. слов. окѹштѣ, српски опћи, руски общій, пољски obsy, чешки obcína Gemeindegund. Из свега овога види се, да по законима гласовним српскога језика ваља у књижевном српском језику писати опћи, кад већ овај облик имамо, а избегавати ваља општи, који је примљен из ст. словенскога језика онако, како гласи по законима старога словенскога језика. Кад кад хоће српске речи, које имају правилно шт, да пређу по аналогiji међу ове речи, које имају ћ. Тако неки пишу скупћина место скупштина, јер се састоји из скупск-ина, које се по законима гласовним мења у скупсч-ина = скупшч-ина = скупшт-ина. Овде је, као што видимо, по законима гласовним српскога језика добро и правилно само скупштина, а не скупћина. А што се говори где где и скупћина, то је по аналогiji речи опћина, која је горе споменута реч.

53. Врло сам се обрадовао, кад ми је дошао до руку позив, у ком јавља Јован Бош-

ковић, да ће да изда своје скупљене списе. Ја сам с великим нестрпљењем очекивао прву књигу, да изиде једном на свет, јер сам уверен, да је све, што изиде из пера Бошковића, савршено. Истина, Јован Бошковић није до сад још по веће какво дело издао, које би могло разнети славу његову на све четир стране, али кад год сам што од њега читао у нашој књижевности, ја сам све већма и већма долазио до тога уверења, да је он најтемељитији познавалац српскога и других словенских језика код нас после Ђуре Даничића. Ја то мишљење о Јовану Бошковићу несам створио из ваздуха, него из његових појединих чланака, које сам до сад читао и које показују највеће савршенство у познавању српскога језика и откривају великога стручњака и достојнога наследника Ђури Даничићу. Особито држим, да је најјача страна Бошковића у грађењу речника, и врло је велика штета, што није и он у оном колу, што обрађује српски и хрватски речник југославенске академије. Штета је грдна, што нам неумрли Даничић не остави други део синтаксе о значењу глаголских облика. Ко зна, шта вреди први део његове синтаксе о значењу падежа, и ко зна, да је то чисто злато, које нема ни једна словенска књижевност, тај мора заиста жалити, што нам није поживео још Ђура Даничић, да доврши то знатно дело, и можда ће помислити и мислити, да му нема данас заменика у том послу. Ја пак мислим из свега онога, што сам до сад читао

од Јов. Бошковића, да би он био кадар продужити синтаксу Ђуре Даничића и постати у пуном смислу достојни заменик Ђури Даничићу. Јов. је Бошковић обрекао нам, да ће и изградити то, као што се може видети у првом делу његова извода из српске синтаксе.

Прва књига његових списа,^{*)} што је сада пред нама, јесте овога садржаја: 1.) Треба ли књижевници да уче свој језик. 2.) О непотребним туђим речима у српском говору 3.) Књаз или кнез. 4. Из науке о језику. Овде не можеш казати, који је чланак од којег бољи. Сваки је чисто слато и драго камење. Свака реч има своје место, нити је ту што излишно. А из сваке реченице видиш великога лингвисту и особитога познаваоца својег језика. Код Срба и Хрвата једини је био Даничић, који је тако писао савршено српски, да му нико ни у чем није могао ништа замерити. Па ево такав вам је и Бошковић. Нико данас међу Србима и Хрватима не пази тако на језик српски при писању као Јован Бошковић, а нико и не пише нити је кадар тако коректно српски писати, као што пише Јован Бошковић. Књигу дакле ову његову, што је пред нама, препоручивати било би са свим излишно. Ко хоће да зна, како се многе туђе речи кажу лепо српски, и ко хоће да зна, како се много греша у српском језику при писању и чим ваља те погрешке испра-

^{*)} О српском језику од Јована Бошковића скупљених списа у осам свезака, свеска прва. У штампарији краљевине Србије 1887.

он нека похити и набави Јована Бошковића прву књигу. Она ће му у овом послу дати јасна и сигурна објашњења.

У овоме имам још да додам две три примедбе. Г. Јован Бошковић вели на стр. 84.: „Од основе мисл (мисао) постаје придев мислен; он узима још и предлог с: смислен (и несмислен). И по томе треба писати једномисленици, (јединомислѣнникъ) то јест људи једних мисли, а не једномишљеници (мишљен има трпно значење: што је од другогa мишљено, што други мисле о нама).“ На први поглед чини се, да је ово тумачење Јов. Бошковића добро. Он држи, да се једномишљеник састоји из једномишљен-ик и да богме онда би мишљен био трпни придев, те би цела ова реч имала пасивно значење. Наставком ик супстантивовао би се трпни придев и једномишљеник значило би заиста онога, о коме други мисле једно исто. Али ја сам уверен, да то тумачење није добро. По своме схваћању мислим, да једномишљеник не долази од једномишљен-ик, него од јединомислѣн-ки-икъ, т. ј. трпни је придев адјективован наставком ѣнъ, те имамо мѣшлѣнѣнъ. Тим мѣшлѣнѣнъ губи своје трпно значење, кад је добио наставак ѣнъ, и добија значење оних адјектива, који постају наставком ѣнъ, те по томе једномишљеник значи онога, који једно исто мисли с другима, а не онога, о коме се једно исто мисли. Кад би једномишљеник имао пасивно значење, као што мисли Јован

Бошковић, онда би и зломишљеник морао имати пасивно значење; а ми видимо у Вукову речнику, да значи *der Übelgesinnte, malevolens*, дакле, који зло мисли, а не онај, о коме се зло мисли. За то реч зломишљеник није састављена из зломишлен-ик, јер онда би имала значење пасивно, него из зломишлен-и-ик, за то и значи онога, који зло мисли. Тако и кривоклетник не значи онога, кога су криво заклели, него онога, који се криво заклео, за то и долази од кривоклет-и-ик. Код кривоклетник то се јасно види, да долази од кривоклетњѣ = срп. кривоклетан. Наставак ик долази на основу од кривоклетан, која гласи кривоклетн, дакле добијамо кривоклетн-ик. Тако долази наставак ик и на основу од зломишленњѣ = срп. зломишљенан, која гласи зломишљенн, те добијамо зломишљенн-ик. У српском пак од два сугласна једнака, кад један до другог дође, један отпада. Па тако исто и на основу од једномишљенан, која гласи једномишљенн, долази ик, те добијамо једномишљенн-ик, где по закону гласовном једно н отпада, дакле једномишљеник. Ја дакле мислим, да је једномишљеник са свим добра српска реч, као што је и зломишљеник и кривоклетник, само што се по данашњим законима гласовним српскога језика не види наставак њѣ у речима једномишљеник и зломишљеник, као што се и у незаконик, која је реч некад гласила незаконњик, не

види наставак енѣ. Из свега овога, што сам до сад рекао, види се, да је једномишљеник добра реч и да значи што и јединомисленик у старом словенском језику. Речи пак старој словенској потпуно би одговарала реч у српском једномисаоник. У Вукову речнику има адјектив мисаон, које је погрешно ушло у речник место мисалан, које одговара потпуно ст. словенском мислѣнѣ, те по томе ст. словенском јединомислѣнѣ одговарало би срп. једномисалник = једномисаоник. А и једномисленик добра је реч, као што каже г. Јов. Бошковић, само што једномисленик не одговара потпуно ст. словенском јединомислѣнѣ, јер је мислен постало по аналогји адјектива, која имају наставак енѣ, а у ст. слов. је у мислѣнѣ наставак ѣнѣ. Дакле на послетку из свега овога излази, да је све једно, или писао једномишљеник или једномисаоник или једномисленик, јер све три ове речи имају једно исто значење, као што се види из њихових облика.

54. На стр. 161. исте књиге стоји: „Према староме ѣмѣцѣ ми данас кажемо: јемац, јемчење, јемчити, јемчити се, подјемчити се за кога, ујемчити, ујемчити се, јемство, јемственик; — а према ј-ѣмѣцѣ = ѣмѣцѣ имамо само: јамачно, ујамчитити, ујамчити се, ујамак.“ — Кад се каже, имамо само: јамачно, ујамчити, ујамак, онда из тога излази, да се не може казати и јамац, јамчење, јамство и т. д. Ја мислим по ст.

словенским облицима, да је све једно јемац или јамац, јемство или јамство, јемчити или јамчити. И једни и други су облици правилни. А да су добри, то нам показују стари словенски облици. Од свију ових речи корен је јем или јъм, па по томе имамо приѣмъ и приимъ — пријъмъ. Кад је корен јем или јъм, онда је јасно, да у српском може бити јемац и јамац, јемчити и јамчити, јемање и јамање, јематва, јаматва, јемати и јамати и т. д.

55. На стр. 181. исте књиге стоји: „А по лажној аналогiji има само: довршетак, губитак, везитак, оритак и орићак.“ А за што по лажној аналогiji? Истина има и код Миклошића тај термин, а поред тога и неоргански; али ја мислим, да лажна аналогija и права аналогija имају једнаку снагу у језику, за то их није потребно ни разликовати, јер данас је губитак тако исто као и добитак. То се мора признати, да су у језику два главна чиниоца, а то су закони гласовни и аналогija. Све, што бива, бива по законима гласовним и аналогiji, па била то аналогija овака или онака. Није господев неоргански облик — као што неки кажу, — него је постао по аналогiji прве врсте другог раздела. Није гледим, гледећи изузетак — као што каже г. Јов. Бошковић на стр. 166. — него је то по аналогiji прешло из пете врсте у други раздео треће врсте. У језику нема неправилности, него све бива, као што сам казао, по законима гласовним или по аналогiji.

56. Не знам, за што пише г. Јов. Бошковић схватање на стр. 64., кад се каже схваћати. А од тога глагола не може бити друкчији супстантив него схваћање. Ја не бих писао околност, јер то ће бити немачко Umstand, кад имамо своју реч прилика.

Што сам ово неколико речи рекао, рекао сам с тога, да би и други о овом размишљавали, јер то су ситнице, које се дају и овако и онако тумачити, те за то се ове примедбе не смеју узети као мане књизи Јована Бошковића. У књизи Јована Бошковића су сама златна зрна, и сваки, који буде њу читао, читаће је са највећим задовољством; и кад је прочита и проучи, за цело ће му бити од неисказане користи за познавање својега српскога језика. За то и желимо, да се што већма рашири по народу нашем и да други свезак што скорије угледа свет.

*

57. Неки песник наш вели на једном месту:

У десет лета живља стотину.

А на другом месту:

Запитао је, да л' се сећају

Оне сироте фамилије,

Што живља овде — давно, давно још?

Какав је то облик живља? То би требао да је имперфекат. Од живети пак гласи имперфекат живљах, живљаше, живљаше и т. д., а не живљах, живља, живља и т. д. Овде је песник осакатио имперфекат од жи-

вети само да му слогови изиду на број. Али ја мислим, да *licentia poetica* не сме тако далеко ићи. И слобода, коју песник ужива при грађењу стихова, има своје границе. Најбоље је, кад песник песничку слободу никако и не употребљава. Бранку Радичевићу није била потребна слобода песничка, ал' за то је Бранко и био песник, за то Бранка по савршенству језика не можемо ни данас да достигнемо. Кад год сам узео перо у руке, да пишем „Бранич српскога језика“, увек сам се на самога себе једио. Ја не бих никад замочио свога пера, да пишем о оваким стварима, да ме не нагонише неки моји пријатељи. Они веле, да је то потребно, јер се греши, што се тиче језика, доста. Ја сам увек мислио, за што после Вука, Даничића, Бранка, после таквих савршених учитеља да се греши у језику? Али кад сам хладно размислио, имају моји пријатељи нешто и право. Не можемо сви бити Вук, Даничић и Бранко. Мора неко и грешити. Па на послетку и сам погрешим поред свега својега позивања на стари словенски језик. За то мислим, да ми не ће нико замерити, што сам казао, да је овај или онај погрешао овде или онде. То сам чинио из чисте намере, „без зла срца, не дирајући у лице и образ мушки“. Ако сам споменуо кад год име г. *, то није ништа, јер сам се држао само ствари.

Ја сам о имперфекту, као што га је скројио песник, размишљавао, би ли се могао како растумачити, па сам дошао до тога

уверења, да такИ имперфекат не ваља ни по што ни у стиховима употребљавати, јер га народ никад не говори. Да га народ иоле употребљава, ми би га могли и бранити, а то је да је постао по аналогИји аориста. Ја знам само један имперфекат у старом словенском јесику са наставцима аориста и то је *вѣхъ, вѣ, вѣ, вѣхъовѣ, вѣста, вѣсте, вѣхъомъ, вѣсте, вѣшъ*. Овај исти имперфекат има и у српском језику, али је у српском језику правилнији, него у ст. словенском језику, јер има наставке за имперфекат и гласи: бјех, бјеше, бјеше, бјесмо, бјесте, бјеху. Ја сам у својим белешкама нашао један имперфекат, који је по аналогИји аориста постао, и који није забележен ни у „Облицима српским“ од Ђ. Даничића. Тај се имперфекат налази у „Српским народним пјесмама из Херцеговине“ од Вука Караџића, На стр. 25. тих песама стоји:

Кад је био с цуром близу двора,
Угледа их Иброва кадуна,
Нареси се што мога пајленше.

На стр. 98. стоји:

Он не пде, да лова улови,
Но да види Иванову сеју,
Је ли дивна, колико је фале.
Лов ловио три бијела дана,
Он не мога ни виђет' ђевојке.

Дакле само на ова два места мени је познат имперфекат са наставцима аориста, или другим речима, који је постао по аналогИји аориста, а то је од моћи: могах, мога, мога, које иначе правилно са наставцима имперфекта гласи: могах, могаше, могаше. По

овом једном једитом имперфекту са наставцима аориста не сме нам бити слободно да градимо оваке облике и од других глагола. Не сме то чинити ни сам песник поред све своје слободе песничке, на коју има право. Г. Миклошић мисли у својој синтакси словенских језика на стр. 789., да су у ова два примера мога аористи. Од моћи не може никад бити аорист мога, него је то имперфекат по аналогiji аориста, с наставцима аориста начињен, прем да би се могло иа послетку тумачити, да је могах, мога, мога аорист, па је постао по аналогiji а-врсте: писах, писа, писа, али мислим, да је у оним стиховима приличнији по синтакси имперфекат, него аорист. Ко мисли, да није овако, нека покуша друкчије протумачити. Знам, да ће се наћи међу Србима, који ће помислити у себи: Шта си се ти подигао, уштво! на Миклошића, који нѣси достоинѣ ѣмоу сапогѣ понести. Ја велим тима већ у напред: И нѣсмѣ достоинѣ ѣмоу сапогѣ понести и ево овде казујем највећу захвалност њему, своме учитељу некадашњем, од којег сам научио све, што данас знам.

58. Г. * вели у својој књизи, II., стр. 261.: „Сви грађани и савезници искали су Помпеја за војсковођу у митридатском рату“, а на стр. 339. вели: Митридатски Mithridaticus. Ја мислим, да не ће бити добро „у митридатском рату“, јер кад придев замењује други падеж за припадање одређеној именици, онда му не може бити наставак ски, него

ов, ин. ј. Ја мислим, да ће боље бити у рату Митридатову или у рату против Митридата. Истина могу наставци за придеве, који замењују други падеж посесивни одређеним именицама да се замене наставцима за придеве, који замењују други падеж посесивни одређеним именицама н. пр. Београдска капија, али то не бива код имена људских. Вук каже: „За времена Карађорђијна рата. За Пасманџијна времена“. Придев Карађорђин долази од именице Карађорђија. Овде ће бити добро нас помнути, је ли добро како пише Вук Карађорђијн и Пасманџијн. Ја мислим, да овако писање ових речи није добро. Карађорђин је адјектив посесиван са наставком ин. Тај наставак ин долази на основу од именице Карађорђија, која гласи Карађорђиј. Дакле добијамо Карађорђијин и овамо управо ваља и да гласи тај облик. Али у оваким се облицима радо ији слива у и, по што ј испадне, те онда од Карађорђијин гласи контрахован облик Карађорђин, а не би никако требало писати Карађорђијн, као што је Вук писао. Кад би добро било Карађорђијн, онда би добро било и сјајн место сјајан, гојн место гојан, достојн место достојан. По што се не може изговорити сјајн, то се умеће а међу два крајња конзонанта у номинативу, те гласи сјајан (основа сјајн, ген. сјајна). Тако исто и Карађорђијн не може се изговорити и морало би се уметнути а међу ј

и н кад би таково писање добро било. Ја мислим дакле, да ваља писати те контраховане облике овако: Карађорђин, Илин, Марин, а не Карађорђијн, Илијн, Маријн. Ја бих се радо позвао и овде на стари словенски језик, што се овога тиче, али ту нам он баш случајно у овом питању не може ништа помоћи. У старим словенским оваким оваким облицима научници се разилазе у писању. Тако Миклошић пише Маријинх садниџ, а Лескин Марининх. Прво би било Мариинх, а друго Мариининх. Али из Мариинх не можемо ништа извадити за свој српски облик, јер у старом словенском облику има на крају вокал х и по томе се у старом словенском може изговорити мариинх, као и у српском што се може изговорити ген. маријна, али се ном. не може никако изговорити маријн, као што се не може ни сјајн од ген. сјајна изговорити. Дакле облик стари словенски мариинх не помаже нам ништа, а други марининх имамо и ми, а то је неоконтрахован Маријин. На стари словенски језик за овај случај не може се позивати, али је са свим јасно из закона гласовних српскога језика, да се не може писати Карађорђијн, Илијн, Маријн, него Карађорђин, Илин, Марин или неоконтрахован облик Маријин.

59. Неки песник пише: „и исте ноге некте грувају“. У књижевном језику особито у песмама не треба писати грувају, него грухају. Истина ми говоримо овде у нашем крају грувати, изгрувати, грунути,

али на југу говоре грухати, изгрухати, грухнути. А да су приличнији ови облици за књижеван језик, види се из ових облика: грушити (туцкати со), прогрушити (испробијати н. пр. лед), угрушити zerstossen, грушкати, грушкање. У свима овим речима ово ш могло је постати само од х у грухнути, а никако од в у грувају. Из овога се дакле јасно види, да треба писати грухнути, грухати и т. д.

60. Неки књижевник наш, који врло добро пише српски, пише у „Стражилову“ од год. 1886. сијнути. Да се овај глагол пише са ј, ушло је у обичај тако, да су ретки они, који га не пишу са ј. Али у сијнути нема места овом ј. Да нема места том ј, показује нам стари словенски облик синјати. Корен гласи си, и на њега долази нж, да се добије глагол друге врсте. Шта би нас сад нагонило, да уметнемо ј између и и н. Ја не знам никаквога закона, по којем би се могло у овој прилици уметнути ј. Дакле нема му места у синнути. Што се пише сијати са ј, то иде на другу страну. Ту има места оном ј по закону гласовном, који се зове зев. Сијати од корена си, кад му се дода наставак а, може ићи у пету врсту; дакле си-а-ти. Овде се јасно види, да се између два вокала зев избећи мора уметањем ј, дакле си-ј-а-ти. А у синнути нема места ј, као што нам сведочи и стари словенски облик синјати.

61. Још један пут о сложеним речима.*) Г. * у својој књизи, I. и II. делу, употреб-

*) В. 1., 2., 32.

љава сложену реч земљокруг за orbis terrarum. Ја мислим, да не ће бити добра ова сложена реч, и гледаћу, да то и докажем.

Одмах морам овде казати, да ми није јасно, за што ватрогасац није добра сложена реч, и одговор г. Т. Маретића у 6. броју „Viensa“ није ме о томе задовољио. Морам признати, да су те наше сложене речи врло тешка ствар и то с тога, што несу похватани закони, по којима постају. О овоме је писао Миклошић; а Даничић у својим „Основама“ није писао засебно о сложеним речима, него је сложене и просте речи заједно по наставцима њиховим расправљао. На стр. 7. својих „Основа“ вели Даничић: „За сложене ријечи нијесам оставио особита дијела у овој књизи, него сам их разредио међу ријечи, међу које припадају наставцима, којим постају, једно за то, што без њих много којешта знатно не би било освијетљено онолико колико треба, а друго — и највише за то, што је у њихову постајању главно наставак, јер их без њега не би ни било. Што би у њих могло бити особито мимо остале ријечи, то је само састављање дијелова њихових, па се и то готово све по себи разумије и излази из онога, што је већ речено, нити се само у сложенијем ријечима јавља, него и осим њих — у другим приликама — бива.“ Ја мислим, да би боље било, да је Ђура Даничић засебно обрадио сложене речи, па би нам онда из гомиле примера била и јаснија правила, која је он истакао на стр. 6. својих „Основа“. Овако ево при

свем том не знамо, је ли добра реч сложена ватрогасац и хоће ли бити добра земљо-круг, коју употребљава г. *. Ђура Даничић је мислио, да ће нам сложене речи бити јасне и онако како је написао, али ево мени се чини, да нам није та ствар баш са свим јасна.

За то мислим, да не ће бити излишно, ако о овој ствари опет неколико речи речем с том намером, не бих ли дошао до каквих сталних закона, по којима постају сложене речи. Ако случајно ово мени не би изашло за руке, онда мислим, да ћу бар изазвати овим редовима вештијега од себе, који ће нам ово разјаснити, а то је по мом тврдом уверењу Јован Бошковић.

Пишући о овој ствари не ћемо се моћи ни мало освртати на стари словенски језик, јер он је, рекао бих, много стварао сложене речи по грчким обрасцима. Ми се морамо, што се тиче ове ствари, ставити на чисто српско земљиште, па с тога, ако нам буде могуће, гледаћемо, да похватамо законе, по којима постају сложене речи.

Сложене речи деле се на праве сложене и на недовршене сложене речи, н. п. права сложена је реч плавоока, а недовршена је сложена реч бимбер-грожђе, бугар-кабаница. — Овде ће бити говора само о правим сложеним речима.

По својој постању деле се праве сложене речи на четири врсте, као што их је поделио Миклошић.

I. В р с т а.

У ову врсту иду оне сложене речи, где прва реч саставља своје значењем друге речи. Таких речи има мало н. п. Србавлаш, драгољуб, злеудно, стармали, галобела. По што ових речи има мало, то се не ћемо с њима даље ни бавити, јер нам не ће бити ни потребе, да такове кујемо.

II. Врста. Детерминативни композити.

Миклошић вели у својој *Vergleichende Stammbildungslehre der slavischen Sprachen* на стр. 379. за ове композите ово: Das erste Glied steht in seiner thematischen form; das zweite b, wahrt seine form, па казује ове примере: белограб, црнограб, танкопреља, хитропреља. Ово правило није за нас довољно, који хоћемо и да кујемо речи, кад су нам потребне. Кад би се држали само овога, што овде каже Миклошић, онда би могли лако пасти у погрешке при ковању нових речи. Кад би нам било довољно горње правило, онда би по њему била добра реч и велевласт, коју Хрвати не могу да прегоре. Али велевласт је наказна реч, као што је споменуо г. Маретић у „*Viensu*“ и као што сам ја доказао у „*Стражилову*“.*)

Главна је, да реч сложена у српском језику мора имати свој самосталан наставак. У сложеној речи друга реч не може бити уједно и проста самостал-

*) Погледај напред 7 у овој књизи код бројева 1. и 2.

на реч. За то и јесте наказна реч велевласт, што у њој друга реч власт постоји као и проста реч. То јепрво главно правило код сложених речи по мојему мишљењу.

Друго је правило: Ако у сложеној речи друга реч постоји и као самостална реч, онда се не саставља значење прве речи са значењем друге речи, него така сложена реч значи име нечему. Тако: белограб не значи бели граб, него значи неку врсту граба; белојабука не значи бела јабука, него значи врсту јабуке; Миловук не значи мили вук, него значи име људско, Добровук не значи добри вук, него значи име људско; те по томе и велевласт не би могла значити велика власт, него име нечему, кад би ту реч говорио народ.

Шта су то детерминативна композита? Детерминативна су композита, у којима је прва реч, која је управо основа с наставком **о**, допуна или додатак другој речи, или, ко што би г. * казао hochdeutsch „ближи опредељај“. У сложеној речи белојабука допуњује бело реч јабука, у танкопреља допуњује танко реч преља. Тако би се од прилике морало тумачити по Миклошићу, али ја видим разлику између белојабука и танкопреља. Белојабука би се растумачило са бела јабука и онда је овде бела атрибут речи јабука, а танкопреља не значи танка преља, него која танко

преде. Дакле у белојабука било би бело при тумачењу атрибут или на по-слетку и предикат, а у танкопреља танко не сме се као атрибут узети, него као додаток прироку. У танко прести додаток је танко прироку и прести, и од танко прести долази танкопреља. Дакле по моме мишљењу детерминативних композита има две врсте. Запамти примере за прву врсту: белограб, црнограб, белојуг, Добровук, Миловук, галовран, модрокос, пустођак, пустосват, слаткогрм, Суводол, белојабука, белошљива, дивокоза. Ево примера за другу врсту: брзолов, брзоплет, брзорек, танкопреља, хитропреља, злопреља, злоткаља, самоник, самораст, самоток, самоук, самохран.

III. Врста. Зависна композита.

За ову трећу врсту композита вели Милошић: Das erste glied steht in seiner thematischen form; das zweite hat seine wortform. Ein grosser teil jener nomina, die als zweite glieder in abhängigkeitscomposita auftreten, kommt sonst nicht vor, was der festigkeit der verbindung nur förderlich sein kann. Али ја мислим за српски језик код ових композита, не само ein grosser teil jener nomina, die als zweite glieder in abhängigkeitscomposita auftreten, kommt sonst nicht vor, него друга реч у овим композитима уопће не сме као само-

стална реч бити, за то баш и није добра реч сложена земљокруг, коју г. * употребљава. Из примера, што ћу их сада споменути, видеће се јасно ово што тврдим: богородица, братучед, бременоша, винобер, винопија, ветрогоња, ветромет, водојажа, водоноша, водопија, володер, вукодржица, гласоноша, богоносац, грабоносац, домородац, душогубац, и т. д. У свима овим копозитима друга реч не може бити самостална, проста реч. Тако несу самосталне речи родица, чед, наша, бер, пија, гоња и т. д.

Сложене речи ове врсте морају имати своје самосталне наставке, којима постају као и просте речи, и друга реч не сме бити самостална проста реч. Настави, којима постају сложене речи ове врсте, ови су: 1.) њ као примарни наставак долази на корен, н. п. винобер, ветромет, коловоз, коломаз, козодер, козомор, котлокрп. мишомор, мироков рукопис, трнокоп, хлебождер, чорболок, шакопис, Богољуб, костолом, добротвор. 2.) Сложена реч постаје секундарним наставком њ н. п. братучед (њ). Од ове речи друга реч као проста гласи чедо. 3.) Сложена реч постаје наставком ја, н. п. гласоноша, ветрогоња, водоваља, калобажа козопаша, костобоља, сенокоса. 4.) Сложена реч постаје поставком ац, н. п. богоносац, домородац, душогубац, чудотворац, штеточинац, добро-

чинац, злочинац. Кад се ове сложене речи с наставком ац узму на око и с њима испореди реч ватрогасац, онда не могу бити доста паметан, за што ватрогасац није била Даничићу добра сложена реч. Што г. Маретић у 6. броју „Виенса“ против, ватрогасац говори, није ми довољно. Из његових речи ја бих закључио, да се може казати и ватрогасац и ватрогаша, и то је истина; али да је ватрогасац лакоумно скована реч поред чисто народних речи: грабоносац, домородац, душогубац, штеточинац, доброчинац, злочинац, то не могу да схватим. Овим наставком постају и детерминативна композита и овај наставак има велику улогу при грађењу сложених речи. Тако од Нови Пазар долази сложена реч Новопазарац, од Света гора Светогорац од од Фрушка гора Фрушкогорац, од Црна гора Црногорац, брзоловац, Белопољац, божогробац, горњоземац, једноглавац и оваких речи има множина. Наставци су за сложене речи разноврсни, и ја видим, да наставак ац има исту ту улогу као и наставак ја и никако ми не иде у рачун, да је ватрогасац лакоуна скована реч. 5.) И наставком ије постају сложене речи ове врсте, н. пр. крижопуће, рукодаће. Где које сложене речи с овим наставком изгледају, као да им је друга реч и сама за себе самостална, н. п. костоломљење. Код ове речи јесте друга реч ломљење и као засебна реч. Али овде ваља знати, да косто-

ломљење долази од глагола костоломити, и костоломљење је онда начињена реч од костоломити, као што је ломљење од ломити. 6.) Сложене речи треће врсте с наставком ка: костоловка. 7.) Сложене речи треће врсте с наставком ик: рукодачник. 8.) Сложене речи треће врсте с наставком а: богоматера. 9.) Сложене речи треће врсте с наставком ица: богородица, вукодржица, коњозобица, коњокрадица, кравосица, сокодржица, мирносноца. 10.) Има сложених речи ове врсте, у којима друга реч јесте и самостална реч, али онда такве речи значе име нечему н. п. гороцвет не значи у гори цвет, горски цвет, него је име цвету, који се зове немачки *Frühlingsadonis*. Тако и земљокруг, што употребљава г. *, не би могао значити круг земљи, него морао би значити име нечему, кад би ту реч говорио народ. Реч домазет, кад би била права сложена реч, припадала би овој трећој врсти, зависним композитима, а не детерминативним композитима, којима ју је прибрао Стојан Новаковић у својим „Основама“; али домазет је, као што се види по облику саме речи, недовршена сложена реч.

Овде се има на послетку још приметити за композите ове врсте, да при тумачењу њихову прва реч према другој стоји као генитив објективан и то код велике већине ових речи.

Врста. Посесивни композити.

Посесивни су композити адјектива и постају секундарним наставком *о*, н. пр. бело-брк, који има беле бркове, бело-грла, која има бело грло, бело-лик, који има бело лице, и за то, што се овако тумаче, зову се посесивни. Али могу се тумачити и генитивом каквоће, н. пр. голобрадац, човек голе браде, голо-врат, човек голе врата и т. д. Ове су сложене речи лаке, те лако се могу и нове градити по њима, за то о њима и немамо никаквих примедаба.

*
* *
*

Јесам ли ја овим кратким потезима при-нео које зрнце за разјашњење сложених речи српских, то нека суде они, који се разумеју у оваким стварима. Међу тим г. * може и даље употребљавати земљо-круг, ако му је воља, јер можда ће се наћи когод, који ће му га одбранити, што бих му ја желео.

62. Преда мном је „Приложак српској синтаски“ од Свет. Вуловића. У том се „прилошку“ бране стихови исправљени у новом државном издању Вукових дела књ. I. Ти стихови по новом државном издању гласе:

А vise јој змије од дојакаx —
Ето јој их, секо, од дојакаx —

По Вукову издању гласе ти стихови:

А vise јој змије о дојакаx —
Ето јој их, секо, о дојакаx —

Ове стихове по Вукову издању брани А.

Николић и осуђује горње стихове по новом државном издању. Позван с неке стране, да кажем, како мислим о овој ствари, гледају, да ово изложим без „лицезрѣниѣ“ онако, како мислим, како знам. Вук је нама прибележио стихове:

А висте јој змије о дојаках —
Ето јој их, секо, о дојаках

и ми треба да гледамо, ако је поле могуће, да те стихове одбранимо, ма да нам изгледају, да су по језику неправилни.

Не треба одмах исправљати, ако нам се што учини. да није са свим по граматички коректно, јер осим закона гласовних у језику влада још језиком аналогича, која је тако јак чинилац у језику, као што су и закони гласовни.

Вук Караџић је бележио верно народне песме онако, како их је чуо у народу. Има једна песма у његовој трећој књизи српских народних песама, којој је натпис „Хасанаганица“. Ту је песму наштампана Вук по Фортису од год. 1774., јер је није могао у народу чути ни којом приликом. Штампавши Вук ту песму погрешно је, што је неке облике поправљао, мислећи, да су погрешни. Тако по Фортису гласи трећи стих:

Da-su snjezi, vech-bi okornuli,
Да-су сњежи, већ-би окопнули.

А Вук је овај стих исправио овако:

Да је снѣјег, већ би окопио,

По Фортису гласи 7. стих:

Он болује у ранама глијими.
Он болује у ранама љутими.

А Вук је овај стих исправио овако:

Он болује од љутијех рана.

По Фортису гласи 40. стих:

S' gnome grede u dvoru bjelomu.

С њоме греде у двору бјелому

А Вук је исправио овај стих овако:

С њоме греде двору бјеломе и т. д.

Знам, да ће сваки, који ово ушчита, мислити, да су исправци Вукови на свом месту, јер онако, како је те стихове Фортис прибележио, изгледа, да су неправилни. Али чујте, шта каже Миклошић за ово у своме делу Ueder Göthe's „Klagesang von der edlen Frauen des Asan aga стр. 8. der Vukscene Text beruht auf dem von Fortis, von dem er sich durch eine nicht geringe Anzahl von grossentheils unberechtigten Änderungen unterscheidet. Истина Миклошић не каже, за што су ови исправци Вукови unberechtigt, што сам их ја овде споменуо; за то ћу ја покушати, да Фортисов текст одбраним.

Ја сам споменуо, да у језику владају закони гласовни, по којима постају облици. Али по што је језик у непрестаном развјекту, то му облици не могу остати увек једнаки, непроменљиви. У развјекту језика мењају се облици, а најглавнији и најснажнији чинилац у том развјекту јесте аналогја. Ја ћу ово гледати да примерима потврдним. Познат је сваком глагол мислити, који одговара ст. слов. мислити потпуно, али по југозапад крајевима нашега народа говори се мишљети:

Стаде мишљет' Сарајлија Мујо:
 Ал' ће љубит' булу удовицу,
 Али ону под прстен ђевојку —
 Стадох мишљет' и размишљат' — (Вуков речн.)

Смемо ли ми казати, да глагол мишљети не ваља, кад се говори по југозападном крају? Ја мислим, да не смемо, кад знамо онога силног чиниоца у развиту језика, који се зове аналогја. Глагол мишљети помешао се међу глаголе треће врсте, као што је видјети, трпјети. Глагол мишљети дакле добио је облик по аналогји треће врсте. У Вукову речнику има реч сједилац и никакo друкчије, јер га народ само тако говори; а та бн реч требала по правилу да гласи сједјелац. А сме ли ко казати, да сједилац не ваља, кад зна, да је постала по аналогји речи, као што је носилац. Од дуг гласи компаратив дужи, али по западним крајевима говори се од дуг компаратив дугљи. Сме ли ко казати, да тај компаратив не ваља, кад зна, да је постао по аналогји као и компаратив грубљи. Вокатив једн. од Милош гласи по правилу према ст. слов. Милошу, али се говори по неким крајевима и Милоше, које је постало по аналогји прве врсте првога раздела. као: човече, Јоване, Стеване, Би ли дакле било умесно, да се у „Горском Вијенцу“ исправи стих, који гласи: „О Милоше! ко ти не завиди? Би ли било умесно, да се исправи стих у народним песмама: „Чујеш мене, краље од Будима“, где је краље

постало по аналогiji прве врсте првога разредала? Би ли било уместо, да је Вук у „Херцеговачким песмама“ на стр. 33. „Ја ти виђох Владиславу сина“ поправио овако: „Ја ти виђех Владиславу сина“. Ја мислим, да не би, јер Вук Врчевић је чуо од повача виђох, а не виђех. Виђох је постало по аналогiji прве врсте, као што је плетох. Из ових примера види се, какав је силан чинилац аналогija у језику, за то мислим, да је и Вук могао оставити оне стихове по Фортису онаке, каки су, јер су поједине речи у њима постале по аналогiji као окопнули (по аналогiji II. врсте), или по субјективном схваћању онога, који је песму испевао, као: „С њоме греде у двору бјелому!“ Други пример да наведем. Може се казати: дошао сам њему или дошао сам к њему, или дошао сам до њега. Које је најбоље речено од тога трога? Добро је све троје речено, само стоји до субјективнога схваћања онога, који говори, шта ће у потребити њему, или к њему или до њега, јер датив њему значи друго нешто, к њему друго нешто, а до њега друго нешто.

Кад ово последње узмемо на око, онда мислим, да нема са свим право г. А. Николић, да је „предлог од немогућан“ у стиху: „А висе јој змије од дојаках“. Да ли треба у том стиху предлог о или од да стоји, то зависи од субјективнога схваћања. Ово што сам казао, то стоји, али одмах морам признати, да је приличније,

(као што би се и сам Вук изразио и као што се изражавао у оваким приликама) да стоји у том стиху предлог о, дакле: „А vise јој змије о дојаках“. Морам признати, да је г. С. Вуловић обрану исправљенога стиха: „А vise јој змије од дојаках“ врло оштроумно написао; али по крај свега тога мислим, да не стоји оно, што тврди, и по томе да није било потребе, да се споменути стих исправи. Морам даље приметити, да у г. С. Вуловића књижици има доста примера, који иду баш у прилог томе, да није требао споменути стих Вуков исправити. Осим тога г. С. Вуловић мисли, да су све оно погрешке, што није по правилима граматичким, која су углављена за књижеван језик српски. Тако вели на стр. 12. своје књижице: „Неке су се од ових погрешака тако одомаћиле и учврстиле у нар. говору, да би их готово могли назвати правилне погрешке или правило у грешењу. То су: а.) асс. тоји место loc. и обрнути; и б.) асс. стоји место instr. и обрнуто. Вук о овом појаву вели: „У Црној Гори и у Боци тешко је друкчије и чути да се говори него тако.“ Па навађа примере ове:

Ја у Црну стојат' нећу гору. —

У колибу ноћих Милоњића. —

У кулу је хиљада сватовах. —

Суза саме скачу на очима. —

Кад сам доша' у своје народу.

Шњом удари о камену станцу. —

Ја пак не сматрам ове акузативе и локале у овим примерима за погрешне, као што мисли г. Вуловић, него мислим, као што се мо-

же један облик заменити другим по аналогiji, да тако и овде замењују се примицање мирним бивањем или бављењем, а бављење примицањем. Педлози су били првобитно адвербија и падеж не зависи од предлога, него од глагола, за то и видимо, да се један исти предлог слаже са више падежа. У примеру: „Ја у Црну стојат' нећу гору“ по своме субјективном схваћању замењује Црногорац бављење на месту примицањем, а напротив у примеру: „Кад сам доша' у своје народу“ замењује опет по своме субјективном схваћању примицање бављењем на месту. У Црној се Гори дакле замењује примицање бављењем и бављење примицањем, и ја мислим, да је погрешно мишљење оних, који мисле, да су ово погрешке у језику. У језику нема ништа погрешнога. Све што бива у језику, бива по законима гласовним и по аналогiji, а ово замењивање, што смо на послетку споменули, ништа друго није него аналогija. Тако мислим, да је погрешно и оно, како мисли г. С. Вуловић на стр. 15. и 16., где вели: „И сијече по Бањанах Турке“. По Бањанах не може бити стари рl. loc. А тако исто ни:

И по Куча турише телале —

Оно бију по таборах Турке —

По крајинах али по градовима —

Овај последњи пример баца прилично светлости и на оно крајње х у примерима старогa рl. loc. под 1. в. По градовима је поуздано рl. gen. с предлогом по (онако као и у по таборах, по Куча, Бањанах) и

онда је врло вероватно, да је и оно по Крајинах у истом стиху (које би се иначе, на другом месту, узело за pl. loc.) такође pl. gen. с предлогом по. И онда су, можда, и сви они под 1. в. наведени примери с крајњим х такође pl. gen. с предлогом по, коме да је у оним крајевима са свим померено значење, тврди и овај занимљив пример:

Кад се удрим умом по памећу.“

Г. Св. Вуловић доказује овде, да по Бањанах, по Куча, по таборах, по градовима несу локали, него генитиви и вели изреком „по Бањанах не може бити стари plur. loc.“ и „по градовима је поуздано pl. gen. с предлогом по“. На ово опет могу ја рећи још с већом поузданошћу, да по бањанах, по Куча, по таборах, по градовима, несу генитиви, него стари локали. Г. Св. Вуловић није доказао, да су то генитиви, него је само казао, али ја ћу гледати, да докажем да су локали. Предлог се по слаже са акуз. и локалом, и ја несам могао наћи примера, да је залутао у своме слагању, те да се слаже и са генитивом. Колико је мени позната књижевност, мени није познат ни један пример, из којег бих могао видети, да се предлог по слаже с генитивом. Да има примера за други падеж с предлогом по, то би пре приметио Ђуро Даничић, него ја и ми сви, који мислимо, да се у овом послу разумевамо. Али то се у Ђуре Даничића синтакси не налази. Кад се дакле тако што у синтакси Ђуре Даничића, каквом се

не може подичити ни један словенски народ осим Срба, не налази, онда можемо бити спокојни, да у чисто народном српском језику нема генитива с предлогом по. Али сад ме може ко запитати: па зар су то локали по Бањанах, по таборах, по градових? Зар ти не знаш, да ти локали морају гласити по правилу по Бањанијех, по таборијех, по градовијех? Знам ја врло добро, да ти локали морају гласити по градовијех и т. д., али знаш ли ти, шта је аналогија? Знаш ли ти, да је аналогија велики господар у језику? Знаш ли ти, да су облици по Бањанах, таборах, градових постали по аналогiji крајинах т. ј. Бањанах, градових, таборах прешли су по локалу плурала из прве врсте у трећу. Знаш ли ти, да је та трећа врста велики јунак? Знаш ли ти, да су се сви локали плурала из свију врста у руском језику изједначили са локалом плурала треће врсте по силном том закону, који се зове аналогија. Тако у руском језику гласи локал у I. врсти: рабахъ, коняхъ по аналогiji треће врсте рыбахъ. А тако исто по аналогiji III. врсте гласе локали у II. врсти: селлахъ, поляхъ, у петој врсти: костяхъ, у VI. врсти: именахъ, чудесахъ, жеребяхъ, матеряхъ, а ти су локали гласили по врстама у ст. слов. језику овако: раѣѣхъ, коинхъ, селѣхъ, полихъ, костѣхъ, именѣхъ, чоудесѣхъ, жребѣѣхъ, матерѣхъ. Кад се ово зна, онда мислим, да нема сумње, да су по таборах, по градових локали. Врло су рет-

ки примери, из којих би видели, да се падеж померио у слагању са својим предлогом, као што је онај пример:

Кад се удри умом по намећу,

па и овде морам приметити, да не ће бити истина, као што каже г. Вуловић, да је у овом примеру предлог по померио своје значење, него се падеж померио у слагању са својим предлогом по, а значење му је остало исто, као да је и с локалом. Ово ваља запамтити, јер узмемо тај случај, да се у о дојаках померио падеж у слагању са својим предлогом, ипак је значење предлога о остало исто, као да је и с локалом. По што дакле нема ни једнога примера у нашем језику, (колико је мени познато,) да се по слаже с генитавом, то мислим, да је моје доказивање основано, да супо Бањанах, по градовах локали, где је трећа врста у борби надвладала прву врсту, као што се то види јасно и из рускога језика; а и у обичном говору чини ми се, да у нашим крајевима трећа врста надвлађује у локалу у обичном говору. Тако се може чути у срцама, по селам, по пољама, где се гори.

Да видимо сада, шта је наставак ген. плурала, а шта је наставак локала плурала. Наставак је за ген. плурала ам, који се развио у старом словенском језику у њ, н. п. ракѣ, мѣстѣ, сынѣ, рыбѣ. У српском језику њ отпада, јер га нема, па се онда генитив подмладио новим вокалом а. дакле: места, риба и т. д. Дакле наставак је прави за генитив

плурала њ, а у српском а. Наставак је за лок. плурала су, који гласи у ст. словенском хъ, н. п. рыба-хъ, пѣть-хъ, костъ-хъ, сѣинъ-хъ. У првој и другој врсти крајњи глас од основе њ и о мења се на ѣ, н. п. рабѣ-хъ, мѣстѣ-хъ. Према томе од Бањани гласи лок. plur. Бѣнѣнѣ-хъ = Бањаније-х, од табор таборије-х, од град градовијех. Шта видимо овде, кад нам дођу облици: Бањанах, градовах? Видимо, да се основе мешају са трећом врстом, а наставак за локал остаје исти, јер је у свима врстама један исти наставак за локал плурала. То мешање основа видимо ми већ и у старом словенском језику. Тако лок. плур. долазе: жидоухъ, грѣхоухъ, образоухъ, хлѣмоухъ, којима се основе помешале међу основе IV. врсте т. ј. ти су локали постали по аналогiji четврте врсте.

На послетку, кад испоредимо наставак лок. плур. хъ са наставком ген. плур. ѡ, онда видимо, да се генитив плурала у Црној Гори помешао са лок. плурала, Из најстаријих премена има примера, где се ген. замењивао локалом, као: одъ старихъ временехъ; у старих писаца дубровачких: од чланцијех, од осталих намисницијех и т. д. Овде видимо локал са својим правим основама, а у црногорским генитивима видимо локал са основама треће врсте, као што смо видели горе и код локала. Црногорски генитиви изједначили су се са лок. плурала, као што се и у опће датив и локал плурала с новим наставцима изједначио са инструмен-

талом плурала; а код гдекојих је генитива црногорских наставак локала дошао на готов генитив. Свакоко су дакле генитиви црногорски морали постати аналогijом локала. При свем том не смеју се сматрати за генитиве по Бањанах, по таборах, по градовима, јер се предлог по слаже са локалом и што смо напред казали, да нема ни једнога примера, где би јасно видели, да се по слаже и са генитивом.

Та то ме баш и задржава, да не могу усвојити мишљење Миклошића да је х у црногорском генитиву продрло из проминалне или сложене деклинације: ихъ, добрѣ ихъ. Кад би г. Вуловић могао доказати јасним примерима из црногорскога дијалекта, да се по слаже са генитивом, онда бих ја морао признати, да су по Бањанах, по градовима генитиви, и онда би ово моје мишљење пропало. Дотле ћу пак ја мислити, да су то локали плурала, којима је основа по аналогiji треће врсте постала. Како са формалне стране, тако и по слагању предлога по са локалом не иде нам никако у рачун, да су по Бањанах, по градовима генитиви. Формално се ген. плурала црногорски разликује од локала плурала само код оних речи, којима се основа свршује на два сугласна слова, н. пр. дојаках је ген., дојках лок., јер сам горе показао, да су се у лок. плур. изједначиле све основе са основама с наставком а.

Кад се дакле ген. изједначио са локалом,

онда није чудо, да је и оваки генитив, који се истина изједначио са локалом, али који је неко обележје задржао и од генитива, могао заузети место потпунога локала, а то је у оном стиху: „А vise јој змије о дојаках.“ С формалне стране дојаках је и локал и генитив, јер има и од овога и онога обележја. Није дакле чудо, што се помео певач „Огњене Марије у паклу“, кад је казао: „А vise јој змије о дојаках.“

Кад све ово саберемо, што сам досад казао, онда мислим, да не ће бити погрешка у овом стиху, него га је морао баш добро чути сам Вук онако, као што га је и прибележио. Да сам ово о дојаках морао овако тумачити, те да ово не треба заменити предлогом од: од дојаках, гонило ме је моје субјективно мишљење о схваћању овога стиха. Ја мислим по своме субјективном схваћању, да ту треба предлог о и да је свакако овде приличнији по синтакси, него предлог од. Да се ово моје мишљење обори, потребно је г. С. Вуловићу да докаже, да по Бањанах, по градових несу локали, него генитиви и да Црногорци замењује по значењу предлог о предлогом од. Докле се ово не докаже, мислим, да ваља стих: А vise јој змије о дојаках оставити овако, како га је Вук прибележуо.

64. Јамац или јемац. — Ја сам у 11. бр. „Стражилова“ приказао прву свеску Јована Бошковића „О српском језику.“ На стр. 161. ове Бошковићеве књиге своји: „Према

стареме ѓмьць ми данас кажемо: јемац, јемчење, јемчити, јемчите се, јемство, јемственик; — а према ј-ѓмьць=јамьць имамо само: јамачно, ујамчити, ујамчити се, ујамак.“ На ово сам ја у 11. бр. бр. „Стражилова“ казао: „Кад се каже имамо само: јамачно, ујамчити, ујамак, онда из тога излази, да се не може казати ни јемац, јамчење, јамство и т. д. Ја мислим по старим словенским облицима, да је све једно јемац или јамац, јемство или јамство, јемчити или јамчити. И једни и други су облици правилни. А да су добри, то нам показују стари словенски облици. Од свију ових речи корен је јем или јъм, па по томе имамо пријемъ и приимъ=пријъмъ. Кад је корен јем или јъм, онда је јасно, да у српском може бити јемац и јамац, јемчити и јамчити, јемање и јамање, јематва и јаматва, јемати и јамати и т. д.“ Међу тим изашла је и критика од од В. Јагића на исто дело Јована Бошковића у Archiv-u für slavische Philologie. Zehnter Band. Erstes und zweites Heft. У тој критици вели г. В. Јагић на стр. 322.: „Nicht consequent geht man vor, indem man in der Sprache јемац, јемчити und doch јамачно, ујамчити billigt. Was Prof. Bošković von ѓмьць spricht, beruht auf Selbsttäuschung; wenn es je ein ѓмьць gegeben hätte, so müssten wir heute dafür ein ијемац (ikavisch имац) besitzen. Das altserbische (in lex Dušani und sonst, Wort иемьць beruht auf јъмьць (vergl. altslov. приимъ

und *приѣмъ* statt *приѣмъ*) dessen nationale Form *ѣмацъ* in den ragusinischen Denkmälern sich erhalten hat. Die Form *јѣмац* ist also nur zur Hälfte serbisch, zur andern Hälfte aber kirchenslavisch. "Шта видимо из овога? Видимо да је Јовану Бошковићу добро јемац, а В. Јагићу опет јамац, по што му је јемац zur andern Hälfte kirchenslavisch. Као што сам у свом приказу „О српском језику“ казао, тако и сад исто мислим, да је јемац тако исто чист, српски облик, као и јамац, и да јемац није zur anderen Hälfte kirchenslavisch, гледаћу овде да докажем. У најчистијим старим словенским споменицима, као што су Глаголита Клочев, супрасалским кодексе, Асеманово јеванђеље, Марино јеванђеље долази од глагола *ѣти* корен *јѣм* и *јем*. Тако у Глаголити Клочеву на стр. 2: *приѣмъ прѣжде велико отъ Бога властъ приѣмъше*. Супрас. код: *нѣмѣ въземѣ* 223; и свѣтааго писанѣа *въземѣ* 263; и свѣтааго комканиѣа *въземѣ*; онъ же *въ прѣвоѣ въземъ възъженъ свѣштѣ*. 18. Асеманово јеванђеље: и *ѣмъше дѣлателе рабѣи его ового вишѣ* стр. 62., и *ѣмъше и извѣсѣ вонъ из винограда* стр. 63., онъ же *приѣмъше сребро* 142. Марино јеванђеље (Codex Marianus): *ѣмъше же дѣлателе рабѣи его ового вишѣ*; и *ѣмъше и извѣсѣ вонъ изъ винограда*; они же *приѣмъше сзребро сзтворѣшѣ*. У овим примерима, што сам их навео, долазе у истим споменицима и облици *имъше*, *понимъ*, *възмъ* и т. д. У српско-словенским споменицима такође долазе ови облици са е. Никољско јеванђеље: и *ѣмъше дѣлателѣ ра-*

би егѡ, ово бише; и емѡше изведеше и вѡнъ
 изъ винограда; они же приѡмше сребро, творише
 тако. Осим овога од истог корена имамо у
 старом словенском језику и: приималиште и
 приѡмалиште, приимание и приѡманіе, приима-
 тельнѡ и приѡмательнѡ примительнѡ и приѡ-
 мительнѡ, приимѡ и приѡмѡ, приимѡникѡ и приѡм-
 ѡникѡ, приимѡница и приѡмѡница, приимѡниръство
 и приѡмѡничьство, приимѡнѡ и приѡмѡнѡ, приимѡць
 и приѡмѡць. Осим свега овога још имамо да
 споменемо глагол имати, који има по петој
 врсти другога раздела садашње време увек
 ѡмѡж, а никад имѡж. Кад све ово саберемо,
 онда видимо, да од глагола ѡти и имати
 гласи корен јѡм и јѡм. Кад у најчистијим ст.
 словенским споменицима и у српско-словен-
 ским долазе корени јѡм и јѡм, онда без сва-
 ке сумње не можемо мислити, да су облици
 у Глаголити Ключеву, Асеманову јеванђели-
 ју, Марином јеванђелију, као: приѡмѡше, вѡзе-
 ми, емѡше порушени или *kirchenslavisch*. Да
 су то чисти стари словенски облици, мислим,
 да нема сумње. А ако су то чисти стари сло-
 венски облици, онда и без сваке сумње мора
 бити чиста српска реч и јѡмац, а никако
zur andern Hälfte kirchenslavisch. Кад би се
 могло доказати, да су облици у Глаголити
 Ключеву, Асеманову јеванђелију и т. д. емѡ-
 ши, вѡземи, приѡмѡше русизми, онда наравно
 и српско јѡмац било би у пола руска реч.
 Али то не мисли ни сам г. Јагић, колико ја
 знам и колике су ми његова дела позната,
 што их је писао у *Archiv*-у, за то и не могу

да се довијем, за што је г. Јагићу јемац у пола руска реч.

Миклошић каже за овај случај у *Vergleichende Wortbildungslehre der slavischen*, 1876. стр. 104.: *ь* kann ausfallen oder in *е* übergehen: *възми* und *възѣми*. У својој *Vergleichende Lautlehre der slavischen Sprachen*, која је доцније 1879. г. изашла, говори опет друкчије на стр. 25. На овој страни навађа *die ь* und *е* *enthaltenden formen* и вели, да је *јѣм* *aus* *јѣм* постало. Али мени се чини, да је најбоље оно, где се прономен и испоређује са кореном *им*. Као што се прономен и састоји из *јѣ* тако и корен *им* састоји се из *јѣм*. Мени се дакле чини, да је *јѣм* по закону асимилације постало од *јѣм*. Као год што *јѣго* не може тако гласити, него по закону асимилације мора гласити *јѣго*, тако исто и корен *јѣм* мора гласити по закону асимилације *јѣм* или *им*, кад од њега имамо реч. Узели ми сад тумачење овако или онако, доста је, да поред корена *јѣм=им* постоји и *јѣм* у старом словенском језику. А кад постоји *јѣм* и *јѣм*, онда је јасно, да у српском језику од *јѣм* мора гласити *јамац*, а од *јѣм* мора гласити *јемац*, дакле да је правилна и чисто српска реч и *јамац* и *јемац*.

Кад ово знамо, онда не смемо ни часа посумњати, да је Вук у своме речнику добро прибележио реч *јемац* *der Bürge sponsor*, чувши је из народних уста. Тако је исто добро прибележио Вук у своме речнику ове речи, које је чуо у Дубровнику, као: *јемање* *das Lesen*, *јематва* *die Lese*, *јемати* и. пр.

грожђе lesen, јемач=берач, јемачица=берачица, јемачки н. пр- кош (берачки). Тако ја добро прибележио Вук у свом речнику и јемчити 1.) Zur Bürgschaft auffordern н. пр. сељаке једнога за другога 2.) Кад хоће што да се шије, па се најпре ујемчи (т. ј. концем раздалеко прихвати.) Па све су ове речи прибележене у Вукову речнику и овако: јамац, јамање, јаматва, јамати, јамчити. Кад се ово испореди, како је Вук чуо ове речи, да се говоре у народу овако и онако, са старим словеским коренима јъм и јем и са старим словенским речима приѣмѣникъ и приѣмѣникъ, наѣмѣникъ, и наѣмѣникъ и другима, кеје смо мало час споменули, онда нема сумње, да је и јемац као и јамац чист, српски облик и да јемац никако није zur andern Helfte kirchenslavisch. За већу потврду, да је је јемац чист, српски облик, споменућу још и стихове из народне једне песме, коју је Вук са поља Косова добио, где је најмање могао утицати руски језик на српски. Та је песма „Мајстор Манојло“ из треће књиге Вукове:

Иагуби се пашина јабука
 У Будиму граду бијеломе.
 Пушта паша лакога телала,
 Телал виче по Будиму граду,
 Да се један за другога јемчи;
 За којег јемац не изиде,
 Хоће њега паша погубити.
 Све се један за другога јемчи,
 Све богати те за богатога,
 Сиромаси један за другога.
 За једнога јемац не изиде,
 За јунака мајстора Манојла.

65.) Пре некога времена добио сам писмо овога садржаја: „Према 17. ставку ваших чланака: Бранич српскога језика у 42 бр. Стражилова од прошле године слободан сам да вас упозорим на речи: пословица, услов, богослов, богословија, које по горњем ставку такође не ваљају, те би свакоме, који се год интересује за чистоту српскога језика велику услугу учинили, кад бисте у доцнијем наставку чланака под горњим натписом навели оне речи, којима би се поменуте четир могле заменити, или их можда каквим правилом санкционисали.

Један од пажљивих читалаца Бранича српског језика.

На ово питање ево краткога одговора. Ја сам казао у 42. бр. „Стражилова“, 1886. *) да наслов није српска реч, него место ње ваља нам употребљавати српску реч натпис, јер данас немамо глагола слуги, који у презенту гласи словом, нити значи данас слово *λογος*, него *der Buchstabe*. По томе и услов није српска реч и место ње ваља употребљавати погодба. Богослов и Богословија такође несу српске речи, али су ушле из цркве у народ и добиле право грађанства, као што су и богојављеније, васкресе. није и т. д., те не би било паметно замењивати их другим каквим, новим речима српским. Пословица је српска реч и не долази од слово *λογος*, него од слово *der Buchstabe* и значи *Eine Art Sillabirsprache, deren die*

*) Овде је то по реду под бројем 21.

Bauern zweierlei, die grosse und die kleine haben, н. пр. добродонашенесловиси ведоводебреде т. ј. донеси воде. Види се дакле јасно, да пословица долази од слово der Buchstabe, па је доцније узела на се значење и за немачко Sprichwort. Тако исто празнослов изгледа да није српска реч, али кад се зна, шта значи, онда се види јасно, да долази од слово der Buchstabe, те да је чиста српска реч са значењем: „који изоставља слово кад пише, Ein Schreiber, der Buchstaben auslässt (види: речн. Вуков), а не значи онога, који лудо говори, који празне речи говори.

66.) Ево ме опет са сложеним речима.*) Ја сам се с њима прилично намучио. Али ми није жао муке, кад видим, да се колико бољи од мене и то људи на гласу спотичу о њих. Дошла ми је до руке „Homeroва Odysseja,“ коју је превео г. Т. Маретић. Ја ћу можда други пут о овој красној књизи, која је с великим трудом и знањем преведена, говорити и то о њезином руху. За сад ћемо само извадити из ње једну реч и то сложену, коју је сам г. Маретић сковао на своме наковању. Та је реч милогост, којом је превео грчку реч *ξείνος*. Али кад је г. Маретић ковао ту реч, види се, да му је ваљао чекић и наковањ, али му је рука била неударна. Истина, тежак му је био чекић, којим је сабио две речи у једну, али каква му је корист одатле, кад му је посао испод чекића изашао

*) Види напред број 61.

наказан. Шта? Зар је милогост добра сложена реч српска? Ако је милогост добро сложена реч српска, онда је и велевласт добра. Али г. Маретић, вели, да је велевласт наказна сложена реч, као што је Даничић још пре њега то исто рекао за ту реч у „Књижевнику“ од год. 1866. при оцењивању Будманијеве граматике. А ја мислим, кад не ваља велевласт, онда не ваља ни милогост. Г. Маретић вели за милогост ово: „Та је ријеч начињена прама народним ријеч има: милодух т. ј. мили дух, мирис и Милобрат, које је мушко име.“ Г. је Маретић истина начинио ту реч према речима милодух и Милобрат, али забадава, кад не ваља. А не ваља из оних разлога, шта сам их споменуо у 17. бр. „Стражилова“ од ове године. Није лака ствар говорити о сложеним речима српским. Ја морам признати, да сам се доста мучио, док сам она правила о сложеним речима српским у 17. бр. „Стражилова“ од ове године сковао. Па за то мислим, што је ова ствар тешка, да не ћу бити на досади читаоцима „Стражилова“, ако је опет подгрејем. Ко хоће да ме боље разуме, нека прочита још један пут, што сам писао о сложеним речима у 17. бр. „Стражилова“ од ове године. Милогост требао би да буде детерминативан композит, као што су речи: Милодух, Милобрат, Добровук, Миловук, белограб, црнограб, белојуг, модрокос, пустођак, пустосват, слатко-

грм Суводол, белојабука, белошљива, дивокоза, или као што су речи: брзолов, брзоплет, танкопреља, хитропреља, злопреља, злоткаља, самоник, самораст, самотог, самоук, самохран. Кад добро погледамо у ове речи, онда видимо, да прва реч допуњује другу, да је прва реч допуна или додатак другој, као што је атрибут према своме супстантиву. Можда ће ко помислити: Па то је лако правити сложене речи. Сложи само адјектив са својим супстантивом, па готов посао. Н. пр. узми од мили гост основу мило, па је сложи са гост, у једну реч, па је готова сложена реч милогост.“ Али није то тако. Милогост не значи у српском језику ништа, јер је наказно сложена реч, као што не значи у српском језику ни велевласт ништа. Колико сам ја ову ствар прокухао код ових детерминативних композита, ваља на ово двоје пазити: а) Друга реч у сложеној речи мора имати свој самосталан наставак, те мора долазити од глагола, а прва реч при тумачењу мора бити том глаголу као прироку додатак. Не сме дакле бити прва реч при тумачењу другој речи атрибут, н. пр. брзолов не значи „брзи лов“, неко „који брзо лови“; брзоплет не значи „брзи плет“, него „који брзо плете“, а то је човек, који не пази шта ради; танкопреља не значи „танка преља“, него „која тако преде“. б) Друга реч у сложеној речи постоји и као самостална реч, а прва реч јој је при тумачењу истина атрибут, али не саставља своје

значење са значењем друге речи, него тако сложена реч значи име нечему. Тако н. пр. белошљива не значи „бела шљива“, нега значи врсту шљиве; белограб не значи „бели граб“, него значи врсту граба; белојуг не значи „бели југ“, него јужни ветар без кише; модрокос не значи „модри кос“, него значи врсту птице; Добровук не значи „добри вук“, него значи име људско: Миловук не значи „мили вук“, него значи име људско; па тако исто и Милобрат не значи „мили брат“, него значи име људско; па на послетку и милодух не значи „мили дух“ или „мирис“, као што каже г. Маретић, него значи биљку, коју зову селен *ligusticum levisticum*. Па по томе не може ни милогост, као што хоће г. Маретић, значити никад „мили гост“, него кад би било те речи у народу, морала би значити име људско, као што значе и Миловук, Добровук, Милобрат, а *ξείνος* ваљда не значи име људско! На што дакле градити сложеноу реч за *ξείνος* кад ми дочекујемо своје миле госте одмах с врата овако: „Ево нам милих гостију“. — Ја мислим, да није излишно, што сам ову ствар поновио, а мислим, да не ће бити излишно, ако је и још који пут поновим. Знам, да ће г. И. Руварац, наш највећи повесничар српски, кад буде ово читао, узвикнути: „Гледај хајдука! Што ти је хајдук, та гуја присојкиња, па удара сад и на таквога јунака.

На коме је криво одијело,
Сјају му се токе кроз бркове,

Као мјесец кроз јелове гране;
 Преко крила дуга пачталија,
 Све у срми и у суву злату;
 За појасом двије Даницкиње,
 Међу њима ножи и синџири;
 А на глави калпак и челенке.“

Знам, да би волео г. Руварац, да сам само још један стих „навео“, те би се слатко насмејао.

67. Жртвавник. Знам да би г. архим. Руварац хтео да замахнем „јаничарски“ на навѣтѣника, али ми је додијало већ

Врат ломити, по гори ходити,
 По хајдуци, по лошу занату.

За сад ћу да изаберам реч из „Летописа“ Матице Српске и о њој ћу говорити. Не ћу казати име пишчево и тешко ће се ко допсти кога се тиче, само се бојим свога побратима Сандића, да ме не ода, јер он је морао бости очи своје са рукописом пишчевим. У „Летопису“ — не ћу да кажем у којој свесци — долази реч жртвавник. Онај, који је ову реч употребио, заиста је мислио да је жртвеник руска реч, те ју је хтео да посрби жртвеником. Али се љуто писац преварио. Реч жртвеник гласи у словенском језику жрѣтвѣникъ. Овај супстантив долази од адјектива жрѣтвѣнѣ, а овај адјектив од супстантива жрѣтвѣ. У старом српском језику од адјектива жрѣтвѣнѣ кад се начини супстантив жрѣтвѣникъ онда се оно љ после в није изговарало, као што се и данас код овакових речи не изговара, н. пр. од адјектива тежѣтан гласи супстантив тежѣтник. дакле а испада. По што је у старом српском језику

тешко било изговорити три конзонанта твн, то се између т и в умећало а или њ, које се као а изговарало. Дакле место жртвниѣ изговарали су наши стари жртваѣник. Тако и службѣникъ изговарали су наши службаѣник, прем да у овој речи у старом српском језику има ѡ између ж и б. Али у данашњем српском језику стојимо са овим речима другачије. Као што сам више пута казао, тако ево и сад велим, да је језик у непрестаном развитуку, а главни чинилац, којим бива тај развитаку у језику, јесте аналогија. Тако је по аналогји адјектива, којима је наставак ен, постао данас код нас адјектив жртвен. Не говори се данас жртвен према старом словенском жрѣтвѣнѣ, него жртвен по аналогји адјектива, као што су зелен, црвен, студен, шарен. Тако су многа адјектива данас код нас постала по аналогји адјектива, која имају наставак ен, а у старо време имали су наставак ѣнѣ, н. пр. жетвену ст. слов. жѣтвѣнѣ, иглени у ст. слов иглѣнѣ, клетвени у ст. слов. клѣтвѣнѣ, ланѣн у ст. слов. лѣнѣнѣ, маслен у ст. слов маслѣнѣ, меден у ст. слов. медѣнѣ, молитвени у ст. слов. молѣтвѣнѣ, оцтени у ст. слов. оцѣтѣнѣ. Кад од оваковога адјектива начинимо супстантив са наставком ик, н. пр. на молитвен кад додамо ик, онда ћемо добити молитвеник, а не молѣтаѣник. Кад на клѣтвен додамо ик, онда ћемо добити клѣтвеник, а не клѣтаѣник. Кад на службен додамо ик, онда ћемо добити службеник, а не службаѣник.

Па тако кад и на жртвен додамо ик, морамо добити жртвеник, а не жртавеник. Ако је у ст. српском језику долазило жртавеник, данас у то овом случају више не приличи, нити је добро, него се мора говорити и писати по данашњим законима нашега језика жртвеник.

68. Истриописац. А шта ћемо са истриописцем? Кад видим ову реч наштампану, одметнуо бих се одмах опет у хајдуке, па бих јавно на друму напао на онога, који ову реч употребљава. Та ено је наопако у најновијој књизи српскога „Летописа“. Али не ћу нападати ни на писца ни на критичара, ни на уредника „Летописа“, јер сам већ казао, да ми је додијало хајдуковање, него ћу мирно гледати да докажем, да реч истриописац није добро сложена реч. Ја сам пре говорио о речи милогост да не ваља и која би требала да је детерминативан композит, и доказао сам, да не може значити мили гост *milogost*, него име људско, те првом приликом кад будем крестио чије дете, ја ћу му наденути име Милогост, јер заиста само то може значити, а име ће бити ново и лепо, па ће се сваком допасти.

Истриописац пак требало би да је зависан композит, да је случајно добро сложена реч, али није добра, јер да је зависан композит добар, мора се назвати на ово двоје: 1.) Друга реч у зависном композиту не сме бити засебна, самостална реч, него само са својом предњом

речју сачињава реч својим наставком. н. пр. винобер, ветромет, коломаз, козодер, козомор, котлокрп, мишомор, мироков, рукопис, сенокос, трнокоп, хлебождер, чорболок, шакопис, Богољуб, добротвор, гласоноша, ветрогоња, водоваља, калогажка, костобоља, сенокоша, богоносац, грабоносац, домородац, душогубац, костоловка, богоматара богородица, вукодржица, коњозобица, сокодржица. При тумачењу ових речи сложених прва реч стоји према другој као генитив објективан. 2.) Има ових композита, којима друга реч постоји и као самостална реч, али онда прва реч не саставља свога значења са другом речју, него заједно једна с другом значе име нечему, н. пр. гороцвет^{*)} незначи

^{*)} Ево да извадим једну песму из треће књиге народних песама од М. С. Милојевића, у којој долази реч гороцвет. Ова је песма из вахије привремене и гласи, како ју је прибележио г. Милојевић. овако:

Струк ружице црвене.
 Под њу расте гороцвет,
 Па говори гороцвет:
 „Авај мене што сам леп?
 Још да имам мирис твој;
 Бих се виша, савиша,
 Момчадима за капак,
 Девојкама за косе,
 Невеслама у руке,
 А женама у недра.“
 Струк ружица румена,
 Оагор расте на горе,
 А по њома гороцвет,
 Струк ружице говори:
 „Авај, мене до бога!
 Какав имам мирис ја,
 Још да имам лепоту
 Како ти ми гороцвет,
 Виша бих се виша,

горски цвет, него је име цвету, који се зове немачки Frühlingsadonis; црвописак не значи писак црва, него народ јадан, сиротињу, која пишти као црв; зимолит не значи управо свако биљку, у којој је зимилист, него значи одређену врсту биљке, те зимолит је име некој биљци. Кад испоредимо реч историописац са првим и другим правилом — а више правила за ове композите нема — онда видимо, да та реч, не ваља, да је наказа, те да се не сме ни употребљавати у наше језику. Не ваља пак зато, што друга реч у тој сложеној речи писац постоји и као засебна, самостална реч.

69. Чески. У истом „Летопису“ пише се чески место чешки. Пред њ наставком мењају се грлена у непчана у српском језику као и у старом словенском језику н. пр. члов-

Лунацима за казнак,
Девојкама за алуф,
Невестама у руке,
А женама у недра,
Старим бабам под главе “

Штета што је г. Милојевић ове песме доста аљкаво прибележио, што се језика тиче. Види се из предговора и из пишчевих примедба у књизи, да се мало пазило на језик, па зато и мислим да несуду ни песме доста верно прибележене. Па онда кад ове песме, што их је г. Милојевић скупио, испоредимо са песмама из истих нахија, што их је скупио г. Јастребов, онда видимо, да се где где у језику не подударају, што је знак, да их је г. Милојевић аљкаво бележио. Г. Јастебов је погрешно, што је многе песме, што их је скупио, из својега зборника изабацио с тога, што их је нашао већ штампане у г. Милојевића збирци. Нека г. Јастребов испореди добро своје песме у рукопису са песмама г. Милојевића, па ће јамачно наћи, да се које где у језику не подударају. Ја не ћу казати, да је г. Милојевић хотимица што мењао у песмама, него му је где што из аљкавости и неатости при бележењу непотпуно испало. Иначе се песме г. Милојевића слажу са песмама г. Јастребова у главном по језику.

ѣчъскій срп. човечки, гръчъскій срп. грчки, божъскій срп. божански, мзиншъскій од мзинѣхъ, влашки од Влах, сиромашки од сироммах. У чешком пак језику мењају се грлена у овом случају пред наставком њ у пискава, дакле: чловѣчъскій чешк. člověcký гръчъскій чеш. hřecký божъскій чеш. boský мзиншъскій чешк. mnísky, дакле и од и од Чех česky. Чешки овај облик česky морао је ући у наш језик преко Чеха. као што се и данас говори у Граници облик немѣцки, који је од аудитора Чеха ушао у наш језик. Дакле ст. слов. чешъскій, срп. чешки, чешк. česky.

70. Сујетан. У истом „Летопису“ долази реч сујетан, која није српска, него стара словенска, Соуѣй значи vanus *μᾶλινος*, leer, nichtig, eitel, а соуѣта vanitas, и те речи у српском језику нема, него су је унели књижевници у нашу књижевност. У старом словенском језику има још једна реч, која је по значењу сродна са овим и то је тѣштѣ, која значи vacuus, па после и vanus. Тој речи одговара српска реч ташт и значи као и словенска тѣштѣ празан, н. пр. на таште, на ште срца — на празан стомак. Али код нас може значити ташт као у ст. словенском језику vanus. те ју ваља употребљавати место сујетан. Тако и таштина значи и Eitelkeit.

Тер се гизда, тер се дичи
Таштом славом од јунака
Вас у виду и у ричи
А у створу ништа пака.

Гунд, „Осман“.

Ах! чијем си се сахвалила
 Ташта људска охоласти!
 Све што више стереш крила,
 Све ћеш пака ниже пасти.

Гунд. „Осман“.

71. Разбивојска. У „Homerovoj Ody-sseji“ преведена је реч *ῥηϊζήωρ* речју разбивојска. Ту је реч разбивојска сам преводилац сковао. У четвртој песми у стиху петом Ody-sseje долази ова реч:

Сину разбивојске Ахилеја спремаше кћер си

Из овога стиха и из стиха 228. у седмој песми Илијаде види се, да је реч *ῥηϊζήωρ* прирок Ахилу. Та је реч разбивојска, добро начињена, а и такве речи, као што је ова, није тешко сковати. Али при свем том ја мислим, да та реч не приличи да буде прирок Ахилу. Ахил је највећи јунак у Грка, као што је Краљевић Марко највећи јунак у Срба, и таком јунаку приличи озбиљан прирок, озбиљнији од речи разбивојска. Ја мислим, да није потребно свугде ковати сложене речи, него песник преводилац треба да се зна помоћи и друкчије како. Н. п. у нашим народним песмама долазе два стиха, која значе што и разбивојска:

Још остаде Бошко Југовићу,
 Крсташ му се по Коосову вија;
 Још разгони Турке на буљуге
 Као соко тице голунове. — II. 294.

Али сад да видимо, за што није разбивојска доста озбиљан прирок за Ахила. Речи, као што је разбивојска, јесу недовршене сложене речи. Прва је реч у овој сложенј речи императив, а друга је првој субјекат или објекат. 1.) Којима је друга реч првој субјекат: смрди-

врана, смрдипоток, смрдибуба, скочи-
вук, летипас, скочи девојка, пламтивук.
2.) Којима је друга реч првој објекат: чисте-
тикућа, деригуша, драживашка, газиблаато, гладибрк, грабикапа, хланимуха, издерилијеска, изјединогача, непичутура, кесизуб, кушикраставчић, кради-
коза, кригуз, молибог, музикрава, набигузица, надрикњига пали-
горка, нециреп, приватра, прди-
звек, пришипетља, пржибаба, рас-
пикућа, смичиклас, сврзибрада, сврзи-
гаће, сврзимантија сврзи-
слово, вуцибатина, заврћкола, дериклуна, мамнаспра, Мочивуна, палипушка, Пушибрк. Кад ове речи узмемо добро на око, онда ћемо видети, да народ употребљава ове речи из шале и подсмеха. Врло је добро опазио г. Микло-
шић у својим „Основама“, на стр. 365. Dergleichen wortgebilde sind im slavischen zahlreich sie sind jedoch von der schriftsprache fast ganz ausgeschlossen und haben in der volkssprache einen humoristischen beigeschmack. Узмемо коју од споменутих речи, па ћемо видети, да се ни једна не употретиљава у озбиљном мислу, н. п. за молибог каже Вук у речнику: komiesh in der Anekdote von der Türkin, die den serbischen Mönch so bezeichnet statt богомољац; за хлапимуха каже Вук у речнику: каже се човјеку вјетрењаку, који много лапда језиком (и мисли се на пса, кад хвата мухе), das Klatschmaul; за музикрава каже Вук:

der Khumelker (als Schimpfname für einen Mann, der sich mit Melken abgiebt); за газиблато каже Вук: Komische Benennung eines geringen Beamten, der sich wichtig maht; за пришипетљу каже Вук: који пристане за ким, der Nachtreter, das Anhängsel (verächtlich); прдизвек такође у комичном смислу значи крупан грах. Па тако исто и презимена Пециреп, Мочивуна, Пушибрк постала су од надимака из подсмеха. Кад све ово узмемо на ум, онда не можемо ни речи разбивовјска узети у озбиљном смислу. И ја мислим, да такав прирок не приличи никако Ахилу, највећем јунаку у Грка.

72. Толмачити, толковати. Г. Св. Мл. Бајић каже у 36. броју „Стражилова“, 1887. да је тумачити „преокренуто од толмачити, а ово је опет постало од туђинске речи Dolmetsch, dolmetschen; на-против толковати јесте коренита српска реч и постала из сложених толико-колико. Наши књижевници дакле без оправданог узрока мрзе на њу, јер то није, као што многи мисле, славенска, него чисто српска реч. Вук је има у речнику, а налази се и у народним песмама, н. п. Оп јој иде санак толковати; сан талкује Кружићева Јела. И Вук је испрва свуд писао толковати, а не тумачити, али зашто је касније (н. п. Речнику, 1852., стр. 81. заменио ту реч са тумачити, не могу никако да се домислим, осим ако то није посао доцнијих сурадника и помагача му.“ Г. Св. Бајић

нема право и криво суди, кад мисли, да је толковати чиста српска реч. Толковати је из рускога језика преко наших књижевника ушла у наш језик. А да је та реч рускога облика, то се види из ст. словенскога језика, у којем долази речи: *ташковати interpretari*, *ташковатељ interpreter*, *ташковникъ interpreter*, *ташкъ interpreter*, *ташкование interpretatio*. Све ове речи у руско-словенском језику гласе толковати, толковатељ, толкованикъ, толкованије, те у српском језику, кад би их хтели употребити, морали би их према законима српскога језика преокренути на туковати, туковник, и т. д. Не треба се дакле чудити, што није хтео Вук доцније употребљавати ту реч толковати, него ју је заменио речју тумачити. Види се, да је Вук доцније осетио, да је толковати реч рускога облика, за то ју је и заменио речју тумачити. У Вукову речнику има и тумачити и толмачити. Што је Вук доцније волео писати тумачити, долази отуда, што је увидео, да је у толмачити оно оа ушло из туђега језика (*Dolmetsch*), а тумачити има чист српски облик, као што нам сведоче стари глаголски споменици, у којима долази *ташмачити interpretari*, *ташмачъ interpreter*. Ко зна тумачити испоредити саташмачити, томе ће бити јасно, да је тумачити чист облик српски. Што каже г. Бајић, да је толковати постало од толико-колико, то нема никаквога смисла.

73. У истом броју „Сражилова“ долази: „Достојевскова прича“. И ово није добро. Презиме гласи Д о с т о ј е в с к и и то је презиме већ по себи придев, те га не треба опет претварати у придев. него ваља писати „Достојевскога прича“. Тако се исто неки буне, те пишу М у ш и ц к о в е п е с м е место М у ш и ц к о г а п е с м е или М у ш и ћ с к о г а п е с м е.

74. У једним нашим политичким новинама наишао сам пре кратког времена на ову реченицу: „Сутра ће се покушати, да се битисању народне слободоумне странке ископа гроб.“ Онај, који је ово написао, мислио је, да је битисање што и биће ст. слов. вѣтитиѣ, али није тако, јер битисати значи *vergehen*, н. п.: било и битисало, т. ј.: било и прошло. Миклошић каже у својој књизи *Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen*, да битисати долази од турске речи *bitmek*, што значи: *zu Ende gehen*. Дакле битисање је турска реч и не значи биће ст. слов. вѣтитиѣ, него значи *Vergehen*.

75.) С неке стране дошло ми је питање, да кажем, шта је то коњункција е и како се употребљава. Е има свој постанак од демонстративне заменице и долази сложено са другим заменицама, н. п. ево, ено, Из демонстративнога е развило се релативно *іеже*, у којем се ж променило на р, те имамо данас јере или (без крајњег е) јер. У Херцегови-

ни више се употребљава само е без ре или р=ст. слов. же, које чини реч релативном; а у другим крајевима опет употребљава се више јере или јер, које одговара потпуно ст. ст. словенском јеже. Е дакле ништа друго није, него јер, које одговара ст. слов. јеже: и као што јер има више значења, тако исто има и е, које ништа друго није, него јер.

Прво, јер значи што и да, латински ut, грчки: *ὅτι*, немачки: *dass*, н. п.

Ја сам чуо, кажевали су ми,
Јере имаи младу понадију,
Која пије с делијама вино. Вук. речн.)

У истом је значењу и само е без ре, н. п. Не бих те трпљео, да бих знао, е ћу сокола извести из тебе. (Вук. речн.) — Збори млада, е их дома нема. (Вук. речн.) — Она мисли, е јој иде бего. (Херц. пјесме, — 70.)

Друго је значење овоме е (као што је и јер-у): *џт*, *quod*, *quia*, т. ј. е веже реченице, од којих је једна другој узрок. За ово значење ја сам нашао шеснаест примера у Херц. песмама од Вука Караџића, Ја ћу их овде све споменути:

Не' излази љуба Божићева,
Е је млада скоро доведена. — 41.
А још љепше опреми Росанду.
Е ће брзо по њу свати доћи. — 77.
Пушти мене у род у матере,
Е сам жељна рода и матере. — 92.
Јећ'те коњи, ђетелину траву,
Е имате брзо путоваги. — 154.
Зете Перо не долази често,
Е је нама нестануло спензе. — 213.
Жалост чини Кончић алајбего,
Е је њему преминула љуба. — 224.

Мен' је мајка заклела,
 Кад ме овам' спремила,
 Да се чувам момчета,
 Е су момци врагови. — 225.
 Камен мосте, не цибај се,
 Е про тебе војска иде. — 263., 264.
 Немој мати много стати,
 Е су сада дуге ноћи. — 283.
 Мени јесте голема невоља,
 Е ја раним седам слијепца
 И сувише девет нијемаца, — 316.
 Не веа' платно, лијепа ћевојко,
 Не веа' веска у свету нећељу,
 Е је тебе рухо азурано. — 319.
 Божја мајка сузе рони.
 Е јој сина уграбише
 И на крсту разапеше. — 329.
 Мир је божи, е се Ристост роди. — 336.
 Рек'о сам ти, мајко моја!
 Да се не ћу оженити,
 Е сам Богу вјеру дао,
 Но ћу божја слуга бити. — 344.
 Не буди ми Јова мога,
 Е је трудан и умцран,
 Е је сву ноћ препјевао. — 347.

По јужним се крајевима у јер замењује р и л-ом, па онда гласи јер и е. (Види примера за ово у Вукову речнику.) Ја сам напред споменуо, да јер гласи и јере, које потпуно одговара ст. слов. еџе. Према томе нашао сам и један пример, где се р заменило л-ом, н. п.

Дај ми ноћи роду у матере,
 Еле сам се ужељела мајке. — 92.

Е има дакле ова два значења, а јер значи још и: *cur warum?*

76.) У истом писму пише пријатељ мој и ово: „Не знам, који пут већ дође ми, да употребим реч неисказано, али ми се некако не да, да је напишем, е видим да не ваља. Овај час сам требао да напишем

нека неисказана жеља. Како би било, да нам о томе рекнете што у Стражилову?“ Кад се узме неисказана као *part. praet. pass.*, да богме да онда не ваља „Неисказна жеља“, али кад се узме „неисказана“ као придев, онда мислим, да ће бити добро, те би онда значило немачки *unaussprechlich*, што се не може исказати, а не што није исказано. Ако не ћемо да описујемо таке речи, онда морамо така партиципија (бар тако изгледају) за придеве узимати. А да можемо тако чинити, имамо потврде у самом језику свом. Тако у небројено благо не значи небројено *nicht gezählt*, него значи *unzählbar*, *innumabilis*, тако незабрањени друг не ће значити: који није заборављен, него кога не можемо заборавити. Из овога се види, да ова партиципија *praet. pass.* несу по значењу партиципија, него придеви. А кад су придеви по значењу, онда би требало да се и по обличју разликују од *part. praet. pass.*; и ја мислим, да су се и по обличју некад и разликовали од партиципија, али су се временом изједначили с овима. Ја мислим, да су придеви небројен, незаборављен морали некад гласити небројенан—небројеник, незаборављенан—незаборакљеник. Овде имамо наставак *кнж.* који гласи српски ан, којим постају придеви и којим постају споменути партиципија придеви. Небројенан имало би у генитиву сингулара небројенна—небројена па по аналогiji генитива изведен је доцније и номинатив небројен. Ово

је тако исто, као што је од придева с^ан^ан (с^ан^ин^и) основа с^ан^и, па је некад гласно генитив с^ан^ана (с^ан^ина)=с^ана, те се по аналог^ији овога генитива изводи и говори данас номинатив с^ан. — Према томе моћи ће мој пријатељ по моме мишљењу писати и неисказана жеља, јер ја мислим, да овде неисказана није партицип, него адјектив, те морамо замислити, да је некад гласио неисказанан (неисказан^ин^и), па се вековима наставак његов изгладио аналог^ијом, као што сам већ напред споменуо. По моме дакле мишљењу може мој пријатељ писати неисказана жеља, ако се не би когод нашао, да овоме, што тврдим, побије цену. К овоме имамо још и ово да додамо. Имамо још примера, из којих се види, да се партиципија *praet. pass.* не могу увек схватити у свом правом значењу. Ево дакле још примера за размишљавање: рођена мајка *die leibliche Mutter*, крштени кум, крштено писмо, опроштена молитва, побушени понедељник.

*

77. *Oblici hrvatskoga jezika, za srednje škole napisao Mirko Divković, ravnatelj kr. gimnazije zagrebačke. Izdanje drugo. Zagreb. Tisak dioničke tiskare. 1897.*

Искрено поздрављам ову красну школску књигу, од које ће ученици хрватских гимназија имати без сваке сумње велике користи. Ово је данас најбоља књига школска у Хрвата и све досадашње књиге од оваке руке оставља

далеко за собом, јер је прицепљена на здраву, правој и истинитој науци, коју је основао Миклошић и Даничић. Ово је знак, како наша браћа Хрвати лепо напредују у језику и све се мало по мало приближују нама Србима, тако да ће на послетку сваке разлике међу нама нестати. А тако и треба. Ја не ћу спомињати, какав је језик у граматикама и другим школским књигама хрватским него ћу само напоменути с радошћу, како је ова књига, о којој ћу сада говорити, далеко отишла напред од другга својих, што се тиче језика. То долази отуда, што је писац њезин човек од науке, човек, који напредује у науци, те је кадар био увидети, шта је прави језик народни, на ком су основали науку о језику Даничић и Миклошић. За то и поздрављам ову књигу искрено и желим писцу, да му треће издање надмаши ово, као што је ово надмашило прво. Ја ћу казати неколико примедба на ову књигу, по којима би се имало исправити треће издање ове књиге, али одмах морам казати, да те примедбе целини овога дела не обаљују цене ни мало.

На стр. 4. стоји: „Самогласник у често бива пред самогласником ов, што се зове јачање самогласника; н. п. од ку-а бива ковати; од бан-у бановати.“ Овде није казано колико би требало, шта је јачање код самогласника, јер није примерима довољно ова ствар исцрпена. Не ће бити да је ов постало јачање од у, него је у и ов поста-

ло јачањем од њ, као: дхѣхѣти: доухѣ, рѣти: ровѣ, крѣти: крѣти: кровѣ, вѣдѣти: воудити. А осим тога ваљало је споменути друге врсте јачања, као: теѣи: ток, нести: принос; бити: бој; вѣснѣти: блијесак: блијештити, цвѣтѣ (цвисти): цвијет.

78. На стр. 5. стоји: „и се претвара у ју садашњем времену V. р. 2. раздјела; н. п. вики-ем, викј-ем, вичем; мици-ем, мицј-ем, мичем; ори-ем, орј-ем, орем и т. д.“ И ово није истина да се и претвара у ју овим примерима. Да ово није истина, показује нам стари словенски језик и развитак облика у том језику. Тако у старом слов. језику долазе облици као што су: приѣмѣх, отнѣмѣх, поставѣнѣх, оуловѣнѣх. Ови су облици постали од приѣмѣх, отнѣмѣх, поставѣнѣх, оуловѣнѣх, по што је и ослабило у њ, па доцније је њ отпало, те се онда дошло по закону асимилације до облика, као што су: приѣмѣх, поставѣнѣх, оуловѣнѣх. Тако исто и вичем постало је од викиѣ-м по што је ј умегнуто између два вокала ради зева, дакле викијѣм, после је и ослабило у њ: виѣјѣм, па је онда тек испало њ: викјѣм=вичем. Да је овај процес морао овако тећи, показују нам споменути облици стари словенски: приѣмѣх и приѣмѣх, поставѣнѣх и поставѣнѣх. Кад ово знамо, онда да богме да није добро ни оно, што се каже на истој стр. 5., да се и претвара у ју „у глаголеском придјеву трпном IV. разреда, н. п. возиѣн, возјѣн, во-

жен и т. д.“, него возиен = возијен = возјен = восјен = вожен.

79. На стр. 25. стоји: У дат. множине „риечи на непчане сугласнике имају по §. 17. наставак ем место ом; н. п. змајем, пријатељем, мачем, ножем и т. д. У народном говору има тај падеш наставак има, а по том гласи, н. п. јеленима, орачима.“ Па за шта је онда пријатељем, кад је пријатељима по народном говору? За што писац не пише облике по народном говору и за што народне облике није ставио за образце? Па какви су ти облици пријатељем и т. д.? Ти су облици били такође некад народни, али су данас скоро изумрли, па за што ти облици онда да се употребљавају и за образце служе, којих је скоро у језику нестало?! Ја мислим, да се требао писац граматике раскретити већ и с тим облицима, те их је требао споменути у примедби, а за образац је требао употребити оне облике, који су у бујној снази у језику, који су у борби надвладали оне облике, којих данас скоро у језику и нема. Тако исто писац вели и за инструментал и локал множине јеленима, орачима, да су по народном говору, мислећи можда, да јелени и јелених несу. Ако тако мисли, онда нема право, јер инструментал јелени и локал јелених још су у снази у народном говору, али ипак нови облици јеленима за инструм. и лок. множине надвлађују старе споменуте облике, те за што онда не би се употребљавали они

облици у књижевности, који су у бујнијој снази? И кад је већ писац волео старије облике употребити, за што није употребио за обрасце локале гријесијех, језицијех, кад су ови облици по јужном говору и кад му је граматика по том говору написана и кад ти облици одговарају потпуно старим словенским облицима *gr'k's'k'xъ, ѡззиц'k'xъ*. Ја мислим, да ће и овај несигурни бедем пасти, а срушиће га речник, што га издаје југославенска академија.

80. На стр. 36. стоји: „Његда је у дативу и локалу једнине било на крају *ѣ* мјесто данашњег *и*, а по том се данас говоре гдешто ови падежи на *е*: мене, тебе, себе; н. п. ако ли мене не верујеш; ходи к мене дивски старешина.“ Овај закључак није добар, јер није истина, да у јужном говору долази *е*, где је у старом словенском *ѣ*. Г. Дивковић се повео за Даничићем, али ја мислим, да ни Даничић није добро протумачио ову ствар. Даничић каже о овој ствари у својим „Облицима“ овако: „Трећи је и седми пад. једн. имао у старо вријеме на крају *ѣ* мјесто садашњег *и*; за то се и сада говори и мене, тебе, себе и то не само по источном говору него и по јужном.“ Ово би тумечење могло бити добро само за источни говор, али за јужни не може бити. јер по овом говору ваљало би мење, тебје, себје да гласе облици, који би одговарали стар. слов. *мѣнѣ, тебѣ, себѣ*. Ја мислим, да се овде датив и локал како у јужном тако и у источном го-

вору изједначио по аналогiji са акузативом, који је управо генитив мене, тебе, себе, као што се изједначио датив и локал са акузативом код заменице и, ја, је. и. п.

Те ју поче стадо растериват, III. 176. н. пес., место јој. — У подруме, где ју стоји вино, III. 180., место јој. — Не даде ју више дати гласа, III. 184., место јој. — Те ју тврдо завезао уста, III. 184., место јој.

81. На стр. 38. стоји: „Инстр. једине, ген. дат. локат. и инструм. множине имао је пред наставци м, х, ма његда ђ, које по јужном говору гласи ие, према тому се говоре ти падежи: самием, самиех, самием, самиех, самиема.“ Па за што није госп. Дивковић узео те облике за облике за образац, кад се говоре на југу и кад су правилнији од оних, које он има за образце, јер одговарају ст. словенским облицима самѣхъ, самѣмъ и т. д.?

82. На стр. 48. стоји: „Ном. и акуз. бројева: два, оба, оба два, три и четири имају предмет, који се броји, ако је мушкога рода, у ном. или ак. двојине; н. п. два свједока, три дворанина, четири човека. За имени мушкога рода повели се самоставници средњег рода, н. п. два пилета, два дјетета.“ Ја мислим, да се именице средњег рода несу повеле за именицама мушкога рода јер у два пилета није пилета дуал. него плурал. Мени је познат дуал само у једне именице средњег рода, а та је сто; н. п. двје сти.

83. На стр. 54. стоји: „Глагол, којему је основа нес, има, кад је сложен с предлогом, поред правилних облика, а такви су: до-из-по-за-нести, јоште и облике до-из-по-за-нијети, који су обичнији од оних. Ови су облици постали према аористу: донијех и т. д.“ Ја мислим баш напротив, да је овај аорист постао од инфинитива или боље још од инфинитивне основе.

84. На стр. 56. стоји: „4. раздио, основе на к, г, х, који се по §, 30. П. 2. само пред през. е претварају у ч, ж, ш.“ Није потпуно правило, јер се претварају и пред е, кад је уметак. као: жежен, печен.

85. На стр. 60 стоји: „Овамо припадају глаголи с једносложним кориеном на сугласник: бр, гн, пр, зв. Ти глаголи шире основу през. примајући међу два сугласника е, по том гласи през., основа бер-е, жен-е.“ Не ће ни ово бити добро, јер Миклошић у својим „Гласовима“ вели на стр. 23.: Wurzelhaftes e ist häufig zu ь geschwächt und schließlich ausgestossen. Aus ber entstand бѣр, manchmal mindergenau вѣр geschrieben: бѣрати, вѣрати, брати.

86. На стр. 61. стоји: „Глагол гнати, кад је сложен, умеће кадшто радо д међу ж-е; н. п. прожденем.“ Како се ово д има тумачити види Archiv für slav. Phil. I. 59. Ту је Лескин ову ствар врло лепо протумачио.

87. На стр. 61. вели г. Дивковић, да давати иде у трећи раздео пете врете. Ја мислим. да овај глагол иде у други раздео

иете врсте, као што се види из императива, који гласи даји, а да иде у трећи раздео, гласио би дај

88. На стр. 63. стоји, да глагол пљети има презенат. пљевем, а ја бих рекао да има плијевем.

89. На стр. 66. мисли г. Дивковић, да глаголи другога раздела треће врсте праве имперфекат од инфинитивне основе, те тумачи виђах од видје-ах=видје-ј-ах=види-ј-ах=видјах=виђах. Истина и Миклошић мисли, да се код ових глагола у српском језику прави имперфекат као и у старом словенском језику од инфинитивне основе, али ја бих рекао, да имперфекат у српском језику постаје од презенатске основе. Некад се правио и у српском језику од инфинитивне основе, као што нам показују облици: горијах, седијах, грмијах, али таки су облици ретки. Обичнији су облици виђах, сеђах, грмљах, који су постали од презенатске основе. А да су ови облици постали по аналогiji презенатске основе, гоним да верујем други глаголски придев: виђен који очевидно постаје од презенатске основе. И овај је други глаголски придев долазио од инфинитивне основе некад, као што нам показује данас само још један једини облик: трпен (у источном говору.) Па као год што други глаголски придев постаје од презенатске основе, тако исто мислим и имперфекат да постаје од презенатске основе. И овде има своју улогу аналогija.

90. На стр. 70. вели г. Дивковнћ, да имперфекат „постаје од презентске основе наставком жељнога начина и, које с презентским е слиеало у ђ, а ово бива на крају и.“ Па после тумачио овако: плети=плете-и=плетђ=плети, али не каже, како је постало и од ђ у плетимо, плетите, кад је и овде у стар. слов. ђ: плетђмъ, плетђте. Ја мислим, да је у српском императиву: плетимо оно и продрло из сингулара по аналогји.

91. На стр. 78. не каже писац, од куда оно а у плетав, плетавши, рек-авши. Ја мислим, да је и ово а продрло из пете врсте по аналогји, као што је делавши, писавши.

92. На стр. 82. вели писац, да глаголи перфективни значе у презенту футур, кад су у споредној реченици, а ја мислим, да значе fut. exactum, н. п. „кад те опанке подереш, ја ћу ти купити друге“ могло би се казати и „кад будеш подерао те опанке, ја ћу ти купити друге.“

93. На стр. 83 стоји за fut. exactum ово: „За ово се вриеме говори, ако и рједко, партицип praet. activa и футур од бити, н. п. страх је мене биће погинуо.“ Оваки се fut. exactum употребљава врло ретко у српском језику, и то кад се се не зна, да ли се што заиста догодило, као што се из споменутога примера може јасно видети, али прави fut. exactum у српском језику прави се од презента будем и part. praet. act. II., н. п.

Ако мени судњи данак дође,
 те ти будем, побро погинуо,
 ради мене осветити л'јено. —
 Ако буде Милош преш'о Дрину,
 Милоша ћу на мејдан зазвати. —

94. На послетку још једну примедбу. На стр. 17. долази јелена за образац. Та реч служи за образац и у Даничићевим облицима и у мојој малој српској граматичи. Да богме. да та реч није добра, да служи за образац у њ-врсти, јер не иде у старом словенском језику у њ-врсту, него у конзонанатску врсту и мењала се овако: ном, ѿленѣ, ген. ѿленѣ, дат, ѿлени и т. д. У српском је језику истина та именица по аналогји из конзонанатске врсте прешла у њ-врсту, али је смешно у граматичи је српској или хрватској видети за образац, који ваља потпуно да одговара старом словенском обрасцу, јер је јелен њ лажан облик, који не постоји у старом словенском језику.

У осталом ова је граматика, као што сам већ напред казао, на здравом темељу основана и ја желим писцу, да нас што скорије обрадује и трећим издањем.

*

95.) У Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika, што га издаје југославенска академија, а у свеску петом, што га је обрадио г. М. Ваљавац, стоји на стр. 67.: „oblik čovjeka postao je ili tako da je ispadši i meĝu č i j ispalo i j iza č, ili tako da se iji saželo na i“, па се навађа и пример из типика св. Саве: чло-

вѣче ради немошти. Овде се, дакле, мисли, да је у чловѣче наставак ији, што мислим да не ће бити добро. Ја мислим, да је у овом облику чловѣче наставак јѣ, јер у старом српском језику од речи чловѣкъ и нема придева са наставком ији. Придев од човек са наставком ији долази у народном говору и у свом зачетку помешао се одмах тај наставак ији са наставком јѣ, само што овај долази у сложенем облику ји. Тако имамо човечији и човечји. Овај последњи облик навлладао је први. Али у примеру: чловѣче ради немошти у придеву чловѣче наставак је првобитан јѣ, и тешко ће бити да му је наставак ији, који би постао сажимањем у и, јер мислим, да од човек у српско-словенском језику нема придева чловѣчий=човечји.

96. Даље у горњој реченици употребљава се облик *ispadši*, којег данас нема у српском језику. Ово ми мирише на Курелца, који је био истина велики познавалац српскога и других словенских језика, али је ударио неприродним путем, уносећи у српски језик такове облике, које он нема. Тим је хтео, да наш језик још класичнији учини. Али све, што је против природе, мора само по себи пасти. Тако је и Курелац остао усамљен са својим језиком, и данас нема ни једнога присталице који би се ачио неприродним његовим језиком. Облик испадши истина изгледа класичан, кад се испореди се са старим словенским обликом *испадъ* ген. и с-

па д ъ ш а; али је све то забадава, кад га нема данас у српском језику. У новом словенском језику таки облици живе, као : *ispad-dši, spletši, ogrebsši, gaspenši, umrši*,*) и писац се можда помео те му је случајно испао из пера словеначки облик место српскога. Истина и у српском језику живели су такви облици у пређашњим вековима и одржали су се до краја седамнаестог века, као н. пр. у старих писаца: *в р г ш и, в р х ш и, п о ж е к ш и, и з в у к ш и, о б у к ш и, и з р е к ш и, п р и т е к ш и*; али од шеснаестог века почеше се ширити већ и онаки облици, какви се данас говоре, као н. п. у старих писаца: *у љ е з а в ш и, в р г а в ш и, и з в р г а в ш и, с а ж е г а в ш и, п о м о г а в ш и, п о в у к а в ш и*, и до конца седамнаестог века одржаше победу над првима. Дакле облици су извржавши, сажегавши, помагавши доцнијега постанка и постали су на српском земљишту, јер не стоје ни у каквој свези са старим словенским облицима. Сад је питање, како су ти облици постали? Од куда оно а у њима? Даничић у „Историји облика српскога или хрватскога језика“, на стр. 383. вели, да се „између задњег сугласнога од основе и првога од наставка умећа а, као и у другим приликама, кад се стече више сугласних.“ Тако исто и у „Облицима српскога језика“, на стр. 59., 60., вели: „Којима се глаголима основа свршује на сугласно, у

*) Вид. *Slovenska slovenica*, za srednje šole spisal J. Šuman, c. k. professor na ak. gymn. Dunajskem. V. Celovci 1884.

њих у овом облику, кад до основе добију његов наставак долазе сугласна једно до другог, која се не могу заједно изговорити, зато се умеће а између основе и наставка, н. п. од основе п л е т бива п л е т - а - в, п л е т - а - в, п л е т - а - в и ш и. “ Ја се не могу никако слагати са овим тумачењем Даничићевим, јер прво, као што се види из ст. словенскога језика и из српскога језика пређашњих векова, није наставак за овај партицип в и ш и, као што каже Даничић, него њ ш, а у српском у прошлим вековима наравно само ш без њ, н. п. ст. слов. плетъ, ген. плетъша, а српски је овај облик гласио у шеснаестом веку плетши. Јасно се дакле види из овога примера, а из других, које смо већ напред споменули, да је наставак за овај партицип у српском језику само ш, а не в и ш као што каже Даничић. Сад је питање, од куда да добију ови облици, као што су плетши, обукши, изрекши, притекши, наставак в и ш и још пред њега а? Да ово потпуно разјасним, морам споменути, да како у ст. словенском језику тако исто и у српском глаголи, којима се инфинитивна основа свршује на вокал, добијају у овом партиципу ради зева између основе и наставка в, н. п. дѣла-в-ъ, ген. дѣла-въша, па по томе и српски дела-в, дела-в-ши. Тако је писа-в, писа-в-ши, бра-в, брав-в-ши и т. д.

Сад се пита, од куда облици, као што су обукши, изрекши, притекши, који су већ у језику живели, да добију од

шеснаестогa века наставак в ши и пред њи-
 ме а, кад им није по законима гласовним
 потребно ни в ни а, јер нити је у тим обли-
 цима било зева, нити нагомиланих сугла-
 сних слова, која би правила тешкоћу у из-
 говору. Ја мислим, да овде очевидно свој по-
 сао чини аналогија. Ништа друго није овде,
 него су се облици плетши, обукши, из-
 рекши, притекши почели од шеснаестогa
 века мешати са облицима, као што су де-
 лавши, писавши, бравши, те су и они
 тако постали: плетавши, обукавши,
 изрекавши, притекавши, Другим ре-
 чима плетавши, обукавши, изрекавши
 постали су по аналогији облика делавши,
 писавши, бравши и никако друкчије. Уз зако-
 не који владају језиком, други је моћан чи-
 нилац у језику аналогија и у развиту је
 језика најмоћнији чинилац, јер силне проме-
 не, што бивају вековима у језику, бивају
 тим моћним чиниоцем, аналогијом. Аналогија
 се може испоредити са прилогођивањем у
 Дарвиновој теорији. Као код што бивају по-
 лагане промене у животињском свету и у
 биља прилагођивањем, тако исто бивају ве-
 ковима промене у облицима једнога језика
 аналогијом. Аналогијом веће врсте у језику
 привлаче мање врсте, те се ове изједначују
 са онима. Тим су начином многи језици из-
 губили своје многе облике и остали без па-
 дежа; тим је начином изгубио и српски је-
 зик многе своје старинске облике, па тим је

начином изгубљен и облик испадши, те му данас у српском језику нема места.

97. У „Орлу“ за год. 1888. има чланак пчеларски од мене. У том чланку долази наштампано на једном месту за тили час. Ја сам пак написао у рукопису за тињи час, али исправљач код штампарије мислио је за цело, да сам ја погрешно, па ме је хтео да поправи, мислећи, да треба за тили час писати, јер се тако у овим нашим крајевима говори. То је тако исто, као да сам ја написао много у рукопису, а исправљач код штампарије де је наштампао много. Ма да се говори и једно и друго, ипак ми пишемо много. јер смо стали на историјско земљиште у књижевном језику, на којем изгледа наш језик класичнији према старом словенском и са кога земљишта сви ће нас Словени боље разумети, него да смо стали на оно земљиште, на којем би се већма удалили од друге браће своје Словена! Ово треба један пут разумети и исправљачи наши треба да знају, шта спада у круг њихове радње, те да се не пачају у оно, што њима не припада. Сваки дакле нека се држи својега посла и нека не ступа у круг туђе радње. — Такође на послетку молим, да се исправи исправљачева погрешка у 43. бр. „Стражилова“ у чланку „Бранич српскога језика“, где је ударен акценат кратак на сѧн (санан), место да је врло кратак сѧн.

98.) У Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika, што на свет издаје југословенска ака-

демија, у петом свеску, и то у оном делу, што га је обрадио г. П. Будмани, пише ие-ти г. Будмани на стр. 215.: *Ne dolazi u nijednoga pisca*; на стр.: 219.: *Dolazi u naše vrijeme a nije u nijednom rječniku*; на стр. 239.: *samo u naše vrijeme a nije u nijednom rječniku*. Ја мислим, да овде ово и ниједном погрешно употребљава г. Будмани. Госп. Будманија је по свој прилици помео Ђ. Даничић у овој ствари. Ђ. Даничић је заплео ову ствар тако, да ко добро не пази, како он ово каже, може се лако спотаћи Он каже у Рјечнику, што га је он обрадио, на стр. 30., под *Asar*: *Dolazi XVI. vijeka*, и рјечнику ни једном. Овако, како овде каже Даничић, без сваке је сумње добро. Али ко се превари, па те речи поремети те ни једном метне пред речнику, онда не ће остати у ни једном речнику, него ни у једном речнику. На Даничића се мора добро пазити, јер што он каже, то је све на длаку измерено.

Кад дође пред неодређену заменицу ко са ни сложену предлог, онда се тај предлог ставља између ни и ко. А као што вреди ово правило за нико, тако исто вреди и за ништа, никакав, никакви, никуда, никоји. — Ово правило вредило је и за стари словенски језик у најстаријим споменицима. Миклошић каже у своме старом словенском речнику на стр. 448. *Hi praepositione dividitur a pronomine: ни отъ ко-гоже; ни къ кому; ни на когоже; ни надъ*

кымѣже; ни съ кымѣже; ни въ чѣто быкаѣтъ; ни въ чѣтоже; ни отъ чѣсогоже; ни на чѣсомѣже; ни оу чѣмѣ; ни о чѣмѣже. — Тако и за српско-словенски вреди то исто правило, н. п.: ни за чию волю, — Дан. речн. из књ. старина: да се ни оу чѣмѣ не потвори. — Дан. речн.; вса мира сего слава ни въ чѣтоже ми вѣменена бысть; ни на комѣ. — Дан. реч.; ни отъ когожде, — Дан. реч.; ни отъ когаре, — Дан. реч.; ни одъ когарь; не боје се ни одъ когарь зла, — Дан. речн. — Ево примера из живого српскога језика:

О мало се браћа завядише,
Да око шта, веће ни око шта:
Око врапа коња и сокола.

Срп. нар. пес., II. 627.

У све подруме можеш ићи, али у два-наести не иди ни по што, — Срп. припов. од В. Караџ., 20.; Кад дорасте до удаје рекне оцу, да не ће ни за кога поћи, који њене белеге не погоди, — Срп. прип. од В. К., 255.; Он јој одговори: „Ни за што, само онако,“ — Срп. прип. 13.; Несретни зет царев сједећи на плочи морској живљаше о травици, која бјеше при плочи прирасла, вас бјеше већ поцрнио, а њине на њему изагњиле, па се не могаше познати, и ни од куда живе душе, која би га избавила, — Срп. прив. од В. К., 252.; Онда она пише свом оцу и каже му, да она ни за кога другог не ће но за оног јунака, који цилитом бедепе њиног града пребаци, — Срп. прип., 270.; Али они не смедну ни по што, него он сам

остане тако да спава, — Срп. прип., 42.; А ја јадан ни на кога немам, — Хер. пес., 216.; Нијесам се ни с ким загледала, — Срп. нар., пес. од Петран., 151.; Ако би рекли: ходи с нама да вребамо крв, да засједамо правома ни за што, — Ст. Завјет. Данич., стр. 536.; Не свађај се ни с ким без узрока, ако ти није учинио зла, — Ст. Зав. Дан., 538.

Број један може да се изједначи по значењу са неодређеном заменицом неки, н. п.: Ишавши он задуго дође у један царски двор на уђе у башчу, — Срп. прип. од В. К., 264.; Био један цар, па имао три сина и једну кћер, коју је у кафесу хранио и чувао као очи у глави, — Срп. прип. од В. К., 7.; Био један цар па имао три сина и пред двором златну јабуку, — Срп. Прип. од В. К., 15.; Био један сиромас човек, па се прибије у некаква богата човека да служи без погодбе, — Срп. Прип., 40 По што пак један узима значење неодређене заменице то кад је сложен са ни, па пред таки облик кад дође предлог, онда се врши правило на њиме онако исто, какво смо видели код неодређених сложених са ни промина. Ово је правило исто и и у старом словенском језику. ни о јединомъже словесе. lex Mkl.. — Па тако је и у старом српском језику: ни оу једномъ селѣ, — Дан. речн.; ни за једанъ ини оузрокъ, — Дан. речн. — Па тако је и у данашњем језику српском: Да таке лепоте није било ни у једнога цара, — Срп. прип.; Кад се то разгласи по свету,

стану је просити многи царева и краљеви, али она није хтета поћи ни за једнога, јер ни један није могао погодити њезиних белега, — Срп. прип. од В. К. 255.

На послетку има се споменути још, да, кад ни са заменицом не показује само порицање, него кад ни са заменицом показује противан појам од исте заменице кад је без ни, онда се ни од заменице не одваја предлогом, него предлог долази пред заменицу нераздвојену од ни, н. ц. Онда он опет прода свој брод и трговину, и откупи све похватане селаци, па се опет врати кући без ништа.

Кад све ово саберемо, што смо до сад споменули, онда да богме излази, да не ће добро бити, што се пише у југославенском речнику и *niјednoga pisca*, и *niјednom rječniku*.

99.) У *Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika*, у шестом свеску, што га је обрадио г. П. Будмани, стоји на стр. 264.: *Daneški od narodnoga imena Danež ili Danez*, којему нема *potvrde*. И овде бих рекао, да се не може придев данешки доводити од Данез, него само од Данеж. За Данеж има *potvrde*, а за Данез нема, као што каже и сам г. Будмани. Данеж долази од талијан. Данезе. Да видимо дакле, може ли се доводити данешки од Данез?

Пискава слова ц, з, с не стоје међу собом наједнако, што се тиче њихова претварања у непчана ч, ж, ш, као што међу со-

бом стоје наједнако грлена к, г, х, што се тиче њихова претварања у ч, ж, ш, — Тако се ц мења на ч у свима оним случајевима, у којима се и к мења на ч, н. п.: оче од отац, магарче од магарац, старче од старац, немачки, срдачан, отачанство, сватачац, старачац од старац, и т. д. — Што се тиче з, ту ваља разликовати, као што каже Миклошић, з, које је младога постанка, које је поникло на словенском земљишту, и з, које је праславенско или боље предсловенско (*vorslavisch*). Од млађег постанка имамо у српском језику две речи, а то су кнез и витез, које имају у вок. једине кнеже, витеже. С променом з на ж долазе још ови облици: кнежев, кнежење, кнежина, кнежити, кнежити се, кнештво, витештво, витешки. Као што се, дакле, г мења на ж у одређеним приликама, тако се исто и у овим речима з мења на ж, а тим открива своје порекло од г. И заиста у старом слов. језику каже се и кнѡгѡ место кнѡзѡ; а у српском језику имамо облик кнегиња. За то, што је у овим речима з постало од г, за то се и мења у одређеним приликама з на ж, као што се и г мења на ж. Тако исто и витез доводи своје з од г. Šafarik führt витѡзѡ auf den dem Trebellius Pollio als Vittingui und dem Sidonius Apollinaris so wie dem Aurelius Victor als Vithungi bekannten, nach seiner Ansicht gothischen, Stamm zurück, welcher, von der Küste des balthischen Meeres in Verbindung mit andern deutschen

Stämmen im J. 269. einen Zug ins römische Reih unternahm. Man kann auch an die Wittinge denken, die vom 13. Jahrh. an — sie werden zuerst in einer Urkunde von 1299. erwähnt — als vornehmste eingeborene Edle des Samlandes, als Freie und als Dienstleute des deutschen Ordens in Preussen vorkommen. Das späte Auftreten des Wortes *вѣтаѣ* in der slavischen scheint für die letztere, die allgemeine Verbreitung desselben für die erstere Zusammenstellung zu sprechen. (Вид.: Fremdwörter од Миклошића, стр. 64.). Дакле види се и у овој речи, да је з постало од г, за то се и мења у одређеним приликама у ж: витеже, витештво (*вѣтаѣство*), витешки. Али праславенско з не мења се на ж у оваким приликама, осим кад дође пред прејотован вокал, за то се каже угурсузе вок. једине од угурсуз, двиз-ац, брз-ац, воз-ац, где се з не мења на ж, као што се мења г на ж у овим речима: незнабож-ац, двонож-ац, рож-ац, ковчез-ац; за то се не мења з на ж ни у овим приликама: париски, француски, енглески, срески. Хрвати, дакле, греше, што пишу: паришки, кад доводе ту реч од Париз. Па на послетку мислим, да је погрешно доводити и данешки од Данез, кад све ово знамо, што смо напред казали. — Што се тиче с, то је оно најбоље задржало свој прасловенски значај, јер се у оваким приликама не претвара у ш, осим ако за њим не долази прејотован вокал. Тако имамо: спасе вокатив једине од спас

и т. д., доносац, лис-ац, нос-ац прас-ац, квас-ац, богонос-ац, пис-ац, па онда паски од пас, небески, Арбанаски, потиски, руски пруски; чудество (ст. слов. чоудѣство).

Из свега овога видимо, да је ц најдоцнијега постанка, да има свој постанак од к, за то се и слаже у законима гласовним са к са свим. — З имамо двојако: доцнијега постанка, где постаје од г, за то се и слаже у гласовним законима у споменутих приликама са г, иначе, кад је прастарога постанка, не претвара се у споменутих приликама ни у шта. — С је само старијега постанка, за то се не претвара никад у ш, осим кад за њим долази прејотован вокал, као: носити: по-шах, месити: мешати.

100. У Rječniku krvatskoga ili srpskoga jezika, што га издаје југославенска академија, а обрађује г. П. Будмани, долази под данак ова реченица: „Дан значи вријеме, кад је сунце на небу, и обично с већим обзиром на свјетлост него на дуљину.“ Ја мислим, да је у овој реченици „с обзиром на свјетлост“ с обзиром немачко Rück-sicht, Bezug, Beziehung, bezüglich. С обзиром на свјетлост то је немачко mit Rück-sicht auf das Licht, in Bezug auf das Licht, bezüglich des Lichtes. Ја мислим, да би српскија била та реченица, кад би гласила овако: „Дан значи вријеме, кад је сунце на небу, и то обично више по свјетлости него по дуљини.“ Наш предлог по служи просто ту

исту службу, што и немачко заплетено mit Rücksicht, in Bezug, bezüglich. Каква нам је невоља, да ми од својега простог језика гра-
димо заплетен језик, као што је немачки, који је прошао кроз сито и решето философско. Ја ћу овде показати примерима, како наш предлог по лепо служи службу као и немачко in Bezug. Вук у „Ковчежићу“, на стр. 2., вели: „У поменутијем овдје мјестима биће најмање око пет милиона душа народа, који говоре једнијем језиком, али се по закону (религији) дијеле на троје“. Да је Вук био окужен немачким језиком, по свој прилици би и он казао овде: „али се с обзиром на закон, с обзиром на религију (in Bezug auf die Religion) дијеле на троје.“ Ја ћу овде још неколико примера споменути из синтаксе нашега незаборављенога и неумрлога Ђуре Даничића.

„Немој, сине, говорити криво

Ни по бабу ни по стричевима,

Већ по правди бога истинога.“

Нар. пјес., II. 34.

Како би овде било ружно казати с обзиром на баба, с обзиром на стричеве, с обзиром на правду. — „Она је (песма) по садржању и по дужини налик на јуначке пјесме.“ В. Караџић, нар. пјес., I. 128. Овај је пример са свим налик на пример, који претресамо и који гласи: с обзиром на светлост и дуљину.

Да прославим моје крсно име

По закону и по обичају. — II., 62.

Ако ћу је нашит по старјештву,
 Напићу је старом Југ-Богдану;
 Ако ћу је нашит по господству,
 Напићу је Вуку Бранковићу;
 Ако ћу је нашит по јунаштву,
 Напићу је војводи Милошу. — П., 50.

Сваки ће примити своју плату по својему труду. Вук. — Нека читалац у овим примерима замени предлог по са локалом речима с обзром, па ће одмах осетити, да је по немачком и да није лепо српски.

101. § 46. броју „Стражилова“ пр. г. вели г. Светозар Мл. Бајић ово: „Да ли је добро од речи примедба други падеж множине писати примедаба као што се то налази у „Стражилову“ о. г. на стр. 271.540. и 699? Граматичко правило вели: Тврдо слово, кад у једној речи дође пред меко, претвара се у меко, а тако исто и мека слова пред тврдима претварају се у тврда, н. пр. у речима: примедба, косидба, свадба, женидба, сведоџба, и т. д. Које пак речи женскога рода, пред последњим **а** имају два сугласна слова једно до другога, оне у другом падежу мн. добијају **а** међу она два сугласна, те би било (као што многи и пишу:) примедаба, косидба, свадба, женидба, сведоџба. Али ово није добро, јер у др. пад. мн. нема таквих слова једно до другога да се изједначују (пошто је **а** пало међу њих), него се на томе месту претворено слово враћа на свој коренити глас и по томе горње речи треба писати; приметаба,

коситаба, сватаба, женитаба, сведо-
чаба. За боље уверење ево нека послуже
ове три речи свеска, скаска и цетка,
које су постале од глагола везати, казати
и цедити. Код прве две **з** је умекшано у **с**,
а код треће **д у г**, и та су слова у свима
падежима једнине и множине верно задржа-
на, изузевши др. пад. мн., који гласи све-
зака, сказака, цедака, а никако свесака,
скасака, цетака. Мислим дакле, да нева-
ља писати ни примедаба него приметаба.“

Г. Димитрије Руварац, парох, да ово
спада у његову струку, просуо би неколико
оштрих речи на писца ових неумесних при-
медаба, па би га тим оправдио. Али ја ми-
слим, кад су већ ове примедбе ушле у „Стра-
жилово,“ да ваља на њих и одговорити, а
тим радије на ове примедбе одговарам, што
ћу и овом приликом показати, да у језику
пored закона, што владају њиме, влада још
и аналогија. Деветнаестогa марта прошле
године прошло је двадесет година, како је
Јован Бошковић, достојни заменик Даничи-
ћев, написао изврсну расправицу у „Вили“
баш о овом генитиву примедаба. И онда
(пре двадесет година) се нашао неко, који је
Јовану Бошковићу замерао, што пише при-
медаба, и доказивао по „правилу,“ као и
сад г. Бајић, да треба писати приметаба.
Наравно да је је Јован Бошковић у спомен-
утој изврсној расправици доказао научно и
јасно, да је та примедба неумесна. У тој
расправи вели г. Јован Бошковић: „Језик

не је дело разума или воље кога човека, него је дело природе човечијег рада. Цела природа ради по вечним законима; од туда су и језику закони. А у природи је рода човечијег и слобода, и од туда су и у језику закони. А у природи је рода човечијег и слобода и од туда су језику неправилности. Што и правилности и неправилности у језику долазе од природе човечијег рода, за то изузеци у језику вреде колико и неправилности.

Ја бих ово данас овако казао: Језик је дело природе рода човечијег и као што природом владају вечни закони, тако исто владају закони и језиком. У језику нема никаквих неправилности. Оно, што нам се чини, да је неправилно у језику, то долази од туда, што је језик у вечитом развитуку, што се језик мења, као што се мењају и сви организми у природи; те за то оно, што се временом изменило и променило у језику, па постало друкчије, није неправилно него је постало опет по законима, који владају вечно језиком. По мом, дакле, мишљењу у језику нема неправилности. Али језиком не влада један закон него их има више, а међу њима је и аналогичност, без које се не би могао развијати језик. Без аналогичности не би могло бити развитака у језику. Аналогичност су добили многи језици вековима са свим другим облицима, него што су га кад год имали. Ко не зна ово, тај може лако погрешити, као и г. Бајић, који мисли, да све мора ићи по једном калупу у језику. Он мисли, ако свеска има у ген. множ. свезака, скаска, сказака,

цетка цедака, да онда мора имати и примедба приметаба. То је тако исто, кад бих ја овај лажни закључак казао: Пошто свеска има у ген. множ. свезака, сказка: сказака, цетка: цедака, то мора онда имати и масло: мазала, весло: везала, гусле: гудала, јасле: јадала, усне: устана, ротква: роткава, бреска: брескава. Као год што је овај закључак лажан, тако је исто и г. Бајића. Из овога може видети г. Бајић, колико вреди његово правило, које смо одмах у почетку споменули. Ја ћу овде казати неколико примера, из којих ће се видети, како облици постају по аналогiji, а тим ће нам се разјаснити, како је то, да приповетка има лепо у ген. мн. приповедака, а гусле опет гусала а не гудала. Глагол хотети има у тр. лиц. мн. садашњег времена хоте, које ооговара потпуно ст. словенском облику Хотѣтъ али такав правилан облик говори се само у Црној Гори. У осталим крајевима српскога народа говори се хоће и тај се облик употребљава данас у књижевности, ма да не одговара ст. словенском облику Хотѣтъ и ма да је хоте правилнији од њега. Како је, дакле, тај облик постао? Постао је по аналогiji осталих лица у презенту. Пошто у свима осталима лицима долази **ћ** (хоћу, хоћеш, хоће, хоћемо, хоћете,) то се **ћ** увукло и у треће лице множ. по аналогiji те гласи хоће. Гроздан, мастан, постан, санан имају нам. једине и грозан (грозна винограда),

масан, посан, сан, и ти су номинативи постали по аналогiji других падежа, у којима је основа грозн, масн, посн, сан: грозна, масна, посна, сана. Босиљак има у ген. једн. босиљка, али у народним песмама има и боснока. Од куда дакле боснока? Отуда што се облик боснока помешао по аналогiji међу облике пратиоца, кудиоца. Глагол, који гласи у срп. језику у инф. имати, има инф. имѣти у старом словенском језику. Од куда да гласи имати, кад би требао да гласи и у српском имети? Отуда што му се инфинитивна основа и ме помешала са презентском основом имает. По што презент од глагола имѣти гласи имам, имаш, има, то му се та основа по аналогiji увукла у инфинитив, те данас никако друкчије не гласи него имати. Нокат долази од нога и у старом словенском гласи ногѣтъ, дакле пребао би да гласи и у срп. језику ногат. А за што не гласи ногат него нокат? За то што је нокат постао по аналогiji осталих падежа, у којима долази по закону асимилације ѣ пред г: нокта, нокту, нокту, ноктом, нокти ноктима, и т. д., и т. д. Па тако исто имају весло, масло, гусле, јасле, усна по аналогiji ном. једн. и ген. множ. весала, гусала, јасала, усана и никако друкчије. Па тако имају и све речи у а — врети, којима се основа свршује на д б као премедба по аналогiji номинатива једине у ген. мн. примедба према свадба: свадаба (вид.: „Вила,“ 1865.,

стр. 195.). Из свега овога види се, да језик није сталан, непроменљив, него је у вечитом развитуку, а оно, што га у развитуку потпомаже, то је тај закон аналогија.

102. Изашла је књига са натписом „Praktična gramatika ruskoga jezika, za samouke napisao Prof. Pero Budmani, član jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti. 1888. Naklada akademijske knjižare L. Hartamana.“ Што јест јест, ал ову сам књигу прочитао у меден кус. Колико се из књиге може научити живи језик какав, то се из ове књиге, као што је ова нашега ученога академика, заиста може много научити. Најтеже је у руском језику научити акцентовати речи, па и то нам је г. Будмани олакшао једним својим правилом, да му морамо за то особито бити захвални. Ја ћу овде споменути ово правило, да би они Срби који знају руски, видели, како је овим правилом за Србе добијено много за темељито изучавање рускога акцента. То правило гласи: „Ruske riješi uopće imaju na istom slogu akcenat, na kojem ga imaju i naše u čakovskom govoru; za štokavski govor vrijedi pravilo: gdje je naš jaki akcenat (’ i ^), tu je i ruski, n. p. bráta, rýku; a gdje je u nas slabi (’ i ’). tu je u ruskom akcenat jedan slog dalje od početka, n. p. ruká rúka vremena, vremèna.“ Овим је правилом изречено, што, је најглавније. Да богме да осим њега има још доста других правила, која се морају знати, ако хоћеш, да се упознаш са акцентом руским. Спомињући ово узгред

препоручујем ову красну књигу свакоме. који хоће да учи руски језик. — У овој књизи зове г. Будмани на стр. 73. руску реч пароходъ паробродом. Ја сам у „Стражилову“ од год. 1886 и 1887. више пута писао о сложеним речима и истакао нека правила, на која би ваљало пазити при склапању сложених речи. Јесу ли ова моја правила (особито у 17. бр. „Стражилова“ од год. 1887.) добра, то нека суде они, који се разумеју у овом послу. Ја пак засад мислим, да су добра, и по њима судим, да не ће бити добро склопљена реч ни пароброд, за то ју не треба ни употребљавати. Још године 1873. у XXIII. Radu jugoslavenske akademije написао је Фран Курелац, велики познавалац свију свију словенских језика, нешто о речи пароброд у својим чланцима: „Муљ говора неспретна и неподобна нанешен на на обале нашега језика, или о барбаризмим.“ У овим чланцима рекао је Курелац за пароброд ово: „Кад већ слажемо рѣчи, то нам је и на ухо чтогод одбит, ако смо ради језику умиљату. Всатко ми без муке призна, да је слађе пароблов него пароброд. И покојни Вук оту ми је рѣч одобрио, као и парогон la locomotive, ну му је гоњача још слађа била, према ватрењачи, что ју он око Мухача зачуо.“ Оде нам Курелац не каже, за што не ваља пароброд, него вели, да му не звони у уху као што треба, а то по свој прилици за то, што је та реч муљ, који је

вода нанела из стране земље, другом речју што је пароброд Dampfschiff. Али ја мислим, да то не чини ништа, што се слаже наша реч која са страном речју, и таква реч да не мора бити од мах муљ нанесен са стране. Може се наша реч потпуно слагати са страном речју и у једно добра бити, т. ј. одговарати законима нашега језика. За то ја мислим, да та реч пароброд није за то рђава, што не одговара захтевима законским нашега језика. Пароброд требао би да је зависан композит, као што су: богородица, бременоша, винобер, ветрогоња, ветромет, водојажа, водоноша, водопија, володер, гласоноша, богоносац, коломаз, колотовоз, козодер, козомор, трнокон, хљебождер чорболок; али ја сам казао у 17. бр. „Стражилова“ од 1887. године, да у зависним композитима не сме друга реч бити у једно и самостална реч као што се види из споменутих композита, у којима на другом месту речи родица, ноша, бер, нога, дер нису самосталне. Истина има зависних композита, у којима је друга реч у једно и самостална реч, али онда такав композит не саставља значење прве речи са значењем друге речи, него значи име нечему. Тако гороцвет не значи горе цвет, у гори цвет, него је име цвету, који се зове немачки Frühlingsadonis. Тако црвописак не значи писак црва, него народ, који пишти као црв,

сиротињу die Bedrängten, miseri: „Црвописак на душу узео.“ Зимолист не значи зимни лист, лист, који се и зими зелени, него значи неки цвет, herbae genus. Житород не значи род жита, него значи fertilitas, кад у опће храна роди. „Код нас је ове године добар житород:“ das Getreide steht schön. (Вук. речн.). Тако исто и пароброд, који је скројен по немачком Dampfschiff, не може значити брод, који пара тера, него морао би значити име нечему, као што се види из примера, што смо их сада споменули. Да би читалац ово још боље схватио, нека прочита у 17. бр. лањскога „Стражилова“ чланак мој о „сложеним речима.“ Ја дакле мислим, да пароброд није само муљ, који је нанела бујица из стране земље на наше земљиште, него је она још к тому и таква сложена реч, која не одговара захтевима законским нашега језика, за то јој не би требало дати места у нашој књижевности. Да би пак пароплов протумачили, потребно нам је још неколико да кажемо речи о зависним композитима. При тумачењу зависних композита већином стоји прва реч у генитиву објективном, који зависи од друге речи а друга реч сама за себе не значи ништа, него је постала од глаголаскога корена или основе примарним наставком и у заједници са предњом речју има она своје обличје и своје значење, н. п. испореди бременоша са бременосити, водоноша са воду носити, вратолом са вратломити, володер са

волове дерати, (володер зову се нека брда у Хрватској и јасно нам је, за што се тако зову, кад знамо, да володер значи *boves excoꝛians*), дрводеља са дрво дељати, душогубац са душу губити, коловођа са коло водити, коњокрадица са коње красти, коњомора са коње морити и т. д. Али има зависних композита, који се не могу овако тумачити, н. п. водопој не може се тумачити воду појити, него место где се стока поји водом. Дакле прва реч не може се генитивом тумачити, него другим којим падежем. Па тако је говноваљ, *scarabeus stercorarius*, али управо значи *in saeno se volutans*, домородац, крајобер, рукодрж (на крај ралице оно што се за њ држи руком), сунцокрѣт, (што се окреће за сунцем), ухоложа (што улази у ухо, *der Ohrwurm*). Оваких зависних композита има мало, у којима прва реч при тумачењу долази у који други падеж, а не у генитив. Међу ове композите може ући и пароплов, што значи: оно што паром плови, т. ј. што пара тера. Али по што оваких композита има мало, то се на њих не смемо много угледати. Ја мислим, да је обичније појиште, појило, него водопој, па по томе биће удеснија и боља реч проста вѣтрѣнѣ ача него пароплов.

103. У Вукову речнику глагол односити значи 1.) *wegtragen* 2.) *seitwärts neigen*: односи главу као свирац од прдаљке. Кад додамо се на односити, онда имамо пасив,

н. п. односи се од њега то и то. Није ми познато, да се може глагол односити се употребити, као што је у овакој реченици: „у главној реченици буде кашто ријеч. на коју се односи да.“ (Вид. Rječnik jugoslovenske akademije св. 5., стр. 170.), или „нема у главној реченици ријечи на коју би се да особито односило.“ (Вид. Rječnik jugoslavenske akademije св. 5. стр. 183.) Ја мислим, да је у овим реченицама односити се немачко *sich beziehen*; „на коју се односи да *auf welches sich da bezieht*, и мислим, да би Даничић ка-
зао ове реченице овако: „у главној реченици буде кашто ријеч, за коју је привезано да“; „нема у главној реченици ријечи, за коју би да особито било привезано.“ Из овога се види, како човек не може доста да се напaзи, те да не погрешити у свом језику рођеном.

104. **Нај.** — Госп. М. В. Веселиновић у свом органу „Српство,“ бр. 4., год. 1888., вели, да је некад питао Даничића, за што се не пише нај одвојено од компаратива, па му је Даничић на то одговорио овако: „Такав је склоп и значај речи у српском језику, те се природно и уобичајило, да се у нас не раздваја; али код придева, који се почињу са ј, ваља одвојено писати, јер би једно ј морало испасти, кад би се уједно писало. И ја сам мишљења, да се одвојено пише нај испред придева, који се с ј почињу.“ Али при свем том вели г. Веселиновић на крају свога чланка овако: „Молио бих знаоце српскога језика, да ову ствар потврде или изне-

су противно мишљење, те да се не дешавају више препирке и да се једном подједнако пише, а не тројако као сада: нај јаснији, најјаснији и најаснији.“ Ја мислим, да се може повести реч не само о оваким компаративима, који почињу са ј, да ли треба нај одвојено писати од њих, кад значе суперлатив, него и у опће да ли треба нај одвојати од компаратива, кад значе суперлатив, или не. Даничић је спајао нај са компаративом, а одвојено је писао нај само онда кад придев почиње са ј као: нај јаснији: Али може ко казати: кад се може писати нај јаснији одвојено, за што се не би могло писати онда и код свију суперлатива то нај одвојено, као: нај млађи, нај лепши. Може ко казати: или ваља код свију суперлатива нај састављено писати са придевом или одвојено од придева, и да богме, да би се онда, кад се нај пише састављено, морало писати суперлатив од јасан са једно ј, т. ј. најаснији. Али мени се чини, да се у говору чују оба ј у нај јаснији, за то их оба ваља и писати. А кад се оба напишу, онда се мора нај од јаснији раставити јер кад би били састављени, онда би морало једно ј испасти по закону гласовном у српском језику. А кад би писали најаснији, онда мислим, да то не би било онако, како у истини по изговору гласи, за то ће бити боље писати нај јаснији. А ко пише нај јаснији, а овамо најлепши, томе се може опет пребацити, да је инконзеквентан. Треба

ли, дакле, нај одвојено писати од компаратива, кад значе суперлатив, или састављено? Ја мислим, да се може по науци боље бранити оно мишљење, по коме ваља писати нај с компаративом састављено, и то за то, што ја н. п. најмлађи схваћам као недовршен композит, као што га схваћа Миклошић и као што га је морао схватити и Даничић. А кад га као недовршен композит схватимо, онда се мора нај са компаративом заједно писати, као што се речи у опће у недовршеним композитима морају заједно писати, као: наглух, накрив, натруо Речи наглух, накрив, натруо јесу сложене речи, те се пишу заједно, јер стоје у заједници под једним акцентом: на́глух, на́крив, на́труо, а кад су без на, онда имају свој други акценат: гла̑х, кри̑в, тр̑о. Тако исто и нај, кад је сложен са компаративом, стоји с њиме у заједници под једним акцентом, т. ј. нај са компаративом ваља изговорити као једну реч. На пример позитив млад гласи с акцентом мла̑д, компаратив мла̑ђи а суперлатив најмла̑ђи. Компаратив мла̑ђи, кад се споји са нај, изгубио је свој акценат и ступио је под заједнички акценат речи нај, те гласи најмла̑ђи. Најмла̑ђи ваља, дакле, изговорити као једну реч, јер има један заједнички акценат. Кад дакле схватимо суперлатив као недовршен композит, као што су наглух, накрив, натруо, онда га ваља писати са нај заједно, а не растављено. Али други могу можда то нај у суперлати-

ву и друкчије схватити. Да сам почео о овом мислити, покренуо ме сам Вук, који је иначе писао нај са компаративом састављено. Он у свом „српском рјечнику“ од год. 1818. вели на стр. 46: „Кад се сравнителноме степену дода спријед нај, онда постане степен превосходни, н. н. богатији, најбогатији, бољи. најбољи, и т. д. Може бити да би ово нај требало писати само за себе: нај богатији, нај бољи и т. д. као што чине и други ђекоји Славенски народи.“ У истом речнику вели Вук код ријечи нај, да значи та реч *am* (*um den Superlativ zu bilden*), најбољи, *am besten, der Beste, maxime, super omnes.*“ Овде пише Вук нај бољи растављено. Али у „српском рјечнику“ од год. 1852. пише нај с компаративом састављено и у опће писао је нај увек с компаративом састављено. Вук је дакле по свој прилици схваћао доцније суперлатив као недокончен композит, за то је и писао нај са компаративом заједно.

Да видимо, шта значи то нај?

Копитар у Кључеву Глаголити вели: *Videturgue haec нај particula nata ex надъ (supra), ut adeo најскопѣ sit quasi supra citius, aut germ. am (i. e. an dem) schnellsten* (стр. 58). Шлајхер вели о овоме у *Formenlehre der Kirchenslavischen Sprache* стр. 180. ово: *Kopitar und Schafarik leiten es von der praep. надъ super ab, was sich dadurch empfiehlt, dass auch die praep. нре in ähnlicher function erscheint, freilich ist mir ein zweiter fall*

eines lautwechsels d zu u nicht bekannt. Миккошић у Vergleichende Stammbildungslehre der slavischen Sprachen на стр. 359. вели о овоме: Ob das zur steigerung verwendete na, wofür meist naj, im westen des nsl. sprachgebietes na r d. i. na že, mit der partikl na identisch ist, ist zweifelhaft. Али при свем том, кад се узме на ум, да у новом словенском језику долази и на место нај, као намлајши, а и у руском језику долази на кад кад и за суперлатив, као: напервый allererste, на старшій allerältester, онда се може узети, да се нај развило из на, од куда је послало и над. Али можда ће ко год казати: Било како му драго, долазило нај од на, из којег се и над развило, или не, свакако наше нај одговара немачкоме am, латинскомe maxime, рускомe самый н. п. am besten, am schnellsten. maxime idoneus, самый богатый человекъ. Кад се узме на ум, да се у свима овим језицима am, maxime, самый пишу одвојено од адјектива, онда можемо се запитати, за што не би и ми писали своје нај одвојено од адјектива, тим пре што је већ Даничић завео, да се пише нај јаснији одвојено. А кад се може писати нај јаснији одвојено, онда конзеквенција иште, да и све друге суперлативе тако пишемо, као нај лепши. Можда ће ко помислити, кад се нај лепши испореди са am besten онда не мора бити нај лепши недовршен композит, ма да лепши стоји са нај под једним заједничким акцентом, као н. п. и предлог са сво-

јим супстантивом што стоји под заједничким акцентом, па икак несу недовршени композити, нити се пишу заједно н. п. Дѹнав, нѹ Дунав, ѿд Дунава; Бѹдѹм, ѹ Будѹм, ѿз Бѹдѹма; Зѹмѹн, ѹ Земѹн, ѿз Земѹна; војска, нѹ вѹјску; Мѹтровица, ѿз Митровицѹ, ѹ Митровицу, ѹ Митровици. Могу дакле други рећи: И ови предлози ствоје са овим супстантивима под заједничким акцентом, па ипак их не пишемо заједно, нити мислимо, да сачињавају са својим супстантивима недовршен композит. Ја мислим, да су ови докази привидни. Кад се ова ствар добро узме на око, онда мислим, да се не може наше нѹј са нем. ам, лат. maxime, руска самый испоредити. У овим језицима је очевидно, да ам, maxime, самый не сачињава са својим адјективом недовршен кампозит, докле у српском језику не може се нѹј са својим компаративом друкчије схватити, него као недовршен композит. Ја га бар не могу друкчије схватити. Друго је нешто ам besten, maxime idoneus, самый богатѹй, а друго је наше нѹј-млађѹй. Онамо видимо, да су ам, maxime, самый према својим адјективима самосталне речи и да се не могу заједно писати, докле напротив у српском језику нѹј и нема самосталнога облика у овом значењу, него се појављује само у заједници са компаративом, да покажу суперлатив. Ми смо мало час видели, да се управо и не зна, шта је то нѹј; и ми знамо за нѹј само, кад у заједници са компаративом под заједничким акцентом, да

значи суперлатив. Нај значи нешто само онда, кад је у заједници са компаративом, а аш, махѣ, самыѣ имају значење и као самосталне речи. Нај, дакле, са компаративом сачињава недовршен композит. То се види по сталном заједничком акценту: мла̑д, мла̑ђѣ, на̑јмла̑ђѣ. Што смо пак смоменули, да и предлози са својим супстантивима стоје кад кад под заједничким акцентом, то се не може испоредити са недовршеним композитима. Предлог кад кад стоји са својим супстантивом под заједничким акцентом, али не под сталним заједничким акцентом, за то се и предлог са својим супстантивом и не може схватити као недовршен композит, н. п. каже се Зе̑мѣн, љ Зе̑мѣн, а овамо опет у Зе̑мѣну, во̑јска, на̑ во̑јску, а овамо опет на во̑јсци и што супстантив са својим предлогом стоји само у одређеном падежу, а не може с њиме остати кроз све падеже, које има супстантив. Дакле, види се, да предлог са својим супстантивом не стоји под сталним заједничким акцентом, за то са својим супстантивом и не чини недовршен композит, докле нај са својим компаративом стоји под сталним заједничким акцентом у сваком облику, као: на̑јмла̑ђѣ, на̑јмла̑ђѣга, на̑јмла̑ђѣму, на̑јмла̑ђѣм, на̑јмла̑ђѣм, на̑јмла̑ђѣм. и т. д., што је јасан снак, да је нај са својим компаративом недовршен композит. А кад је недовршен композит, онда се не може другачије писати него заједно, као што се пише и наглух, накрив, натруо.

Има у српском језику речца пре, која са придевом у позитиву чини ту исту службу као нај са компаративом, н. пр. пре кра-сан, прелеп, пре испод њ и *infinus*. Па тако је и у српско-словенском језику: прѣклагъ *optimus*, прѣкогатынъ *ditissimus*, прѣкоаий *maximus*. Хоће ли коме пасти на памет, да пише пре одвојено од адјектива. Ја мислим, да не ће, јер је сваком јасно, да је прелеп, пре-испод њ и недовршен композит. А кад прелеп са најлепши испоредимо, онда се можемо запитати, за што у најлепши да најодвајамо од лепши, а у прелеп пре од леп да не одвајамо, кад је очевидно да пре са леп ту исту чини службу што нај са лепши? Пре са леп стоји под сталним заједничким акцентом прѣлѣп, исто тако као и нај са лепши: најлепши, те по томе кад је прелеп недовршен композит, онда је и најлепши недовршен композит и треба да се пише заједно као и прелеп. Осим тога нај се пише и у старом словенском заједно са својим придевом, као: најпачѣ, највѣштѣ, најлѣпѣ. Писало се и у старом српском језику заједно: највѣкѣ, најбрѣжѣ, најмлађи, највѣђју печать (вид. Дан. реч.) Писало се нај и пише и данас и у српском језику заједно јер се осећало, да нај са компаративом чини недовршен композит. Бугари и Словенци пишу нај заједно, као што се види из Миклашићевих дела.¹⁾ Чеси пишу неј састављено са компа-

¹⁾ Ј. Шуман у *Slovenskoj slovnici* за *srednje šole* пише чѣс састављено, час растављено.

ративом: nejsilnêjší, nejstarši, nej krasnêjší, nejsvêtjêjší.²⁾ Као што је у српском нај са компаративом недовршен композит, тако је и код других Словена, који имају то нај. Кад је, дакле, у старом слов. језику, у српско-словенском, српском, и у другим словенским језицима то нај са компаративом недовршен композит, онда је јасно, да се нај мора писати заједно.

Можда ће ко год запитати, за што сам о овај ствари толико развео, кад није о том говор, треба ли у опће нај од компаратива растављати. Ја не бих о овој ствари толико развео, да није преда мном Рјечник hrvatskoga ili srpskoga jezika, што га издаје југославенска akademija, а обрађује П. Будмани: Покојни Ђуро Даничић писао је нај састављено с компаративом у Рјечнику, а после смрти његове настављачи Рјечника, г Ваљавац и Будмани, у 5. свеску писали су такође састављено. У 6. свеску пише г. Будмани, који је примио обрађивање Рјечника сам, састављено нај са компаративом. У 7. свеску пише и састављено и растављено, а у 8. и 9. свеску увек растављено. Ја мислим, да није потребно ово примерима потврђивати. Ко хоће да се увери, нека отвори ове свеске Рјечника, па ће се уверити о овом. Ми би имали приметити, да је г. Будамаи требао пре, него што је почео обрађивање Рјечника, обележити с разлозима све оне тачке, којима се удаљно

²⁾ Вид. Böhmisches Schulgrammatik für deutsche Mittelschulen und Lehrerbildungsanstalten von Josef Masačik.

од Ђ. Даничића, да и ми други знамо, на чему смо. Да је г. Будмани, обележио све тачке, којима се удаљује од Ђ. Даничића, онда би ваљда у 5. 6. и 7. свеску дошло нај са компаративом растављено и тако би се боље пазило и конзеквентно би ушло растављање нај од компаратива у све свеске, а друго изнели би се и разлози, из којих би се видело, за што смо ово питање у опће покренули. Како га не би покренули, кад видимо, да се растављено нај од компаратива пише у Рјеџнику, на који су упрте свију нас очи. Али и кад се буду кад год изнели разлози, за што се у Рјеџнику пише нај растављено од компаратива, мислим, да не ће бити тако снажни да ће нас убедити о овом. Грдна је штета само, што нам није Даничић где које питање оставио разложено онако, како је он знао разложити. Што се тиче овога питања, ја мислим, да су Даничићу били ти исти разлози пред очима, које сам и ја напред споменуо. Из споменутих, дакле разлога мислим, да се нај треба са компаративом заједно писати, и само нас онда приморавају закони нашега језика, да једно од другог растављамо, кад се компаратив почиње са ј. Да је Даничић писао компаратив са нај састављено, може се сваки уверити, који отвори ма коју његову књигу. А да је пред компаритивом, који почиње са ј нај растављао, то можда није сваком упало у очи, за то ћу споменути неколико примера о овом, н. п. Кад умире безбожник, пропада надање, и

најјаче уздање пропада. (Приче Соломунове 11. 7.); Лав, најјачи између звјерова, који не узмиче ни пред ким. (Приче Солом. 30. 30.) Ја мислим, да ово правило и са изузетком боље одговара својству српскога језика, него оно правило, које би гласило, да се најод компаратива у опће раставља, кад значи суперлатив.

105. Да л' бадњак или јелка? У 24. бр. „Невена“ има на стр. 379. песма „Јелка“ од нашега највећег песника Др. Јована Јовановића, уредника „Невена“. У овој песми назива нам велики песник бадњак јелком. Колико се сећам, чини ми се, још лане је неко у „Невену“ назвао бадњак јелком и предложио да се од сада бадњак јелком зове, мислећи, да је бадњак проста цепаница, а да јелку представља зелена грана искићена свећицама и другим којекаквим лепим стварима. Јелком зову танку китњасту грану Руси, коју на бадњи дан у собу унесу, запале на њој свећице, те представља то исто на бадњи дан, што и код нас бадњак. Онај који је предложио, да се од сад бадњак замени речју јелком, за цело држи, да је бадњак нешто друго, а јелка опет нешто друго, по што су по облику различити. Али ми ћемо видети, да су бадњак код Срба и јелка код Руса једно исто и да се како бадњаком тако и јелком представља светлост у рођењу Исуса Христа, спаситеља човечанскога: *восіа мірови свѣтъ разѣма — солнце правды*. Горењем дакле бадњака или горењем свећица на јелци пред-

ставља се у светлости наука Христова, ослобођење од мрака, који је многим неправдама обузимао свет, док се није појавила светлост науке Христове, истине, правде и љубави.

*
* * *

По значају, унутрашњој садржини јелка представља то исто што и бадњак. А како стоје по спољашњем облику, свом једно према другом? И по спољашњем облику види се, да су једног порекла, да потичу из једног извора. Ево, како Вук Врчевић описује бадњак у својој књизи, која се зове, „Три главне народне свечаности“:

„Домаћица набавила ловорике или маслине, те с малим гранчицама окити најприје икону, па стожер, па комостре над ватром, а најпосле појату, јањило, торину и коше жита над ватром. Сад ће све бадњаке обмотати по сриједи црвеном, непрепременом свилом, за којом затакне по једну гранчицу ловорике или маслине, а ако од ово двоје нема, онда с гранчицама зрнатог брштина. Само нек је зелено.“ Кад се ово испореди са јелком, која се састоји из самих гранчица, онда видимо, да се у главном и по спољашњем облику доста слаже бадњак са јелком. Бадњак једино разликује се од јелке начином, којим даје светлост од себе. На јелци се запале свећице, те тако светли, а како бадњак распростире светлост своју, нека говори Вук Врчевић, после Вука Караџића највећи познавалац народних обичаја: „У први сутон

вријеме је, да се уносе бадњаци и налажу на огњиште. Домаћин с кутњег прага меће из пушке и зове све мушке: „Камо вас, ђецо! ајте у добри час и сваки свој бадњак као ја мога.“ Он најпрви прифати најдебљег, преметне придавак про лијеве руке, а с десном за доњи крај, па с десном ногом крочи у кућу велећи: „Добро вам вече, и на здравље ви бадњи дан! „Домаћица га справна чека на кутња врата с једним ваганом шенице, или јечма. у кому има један слатки или љути шипак. Поспе га у три маха заособ и одговори: „Добра ти срећа и с тобом у здрављу!“ За домаћином раде ово исто сви мушки редимице, и свакога посиље мајка житом. Ако је мушке главе у кући још у колијевци или прем малахно, те не може свој редњи бадњак унијети, онда у мјесто њега уноси најмлађи његов брат, послје свога. Домаћин над големом ватром остави бадњак окренувши придавак спрам истока, а доњи пут запада, а сви други про домаћинова у накрст. Пошто се бадњаци наложе, домаћин их пресе шеницом, да му, бајаги, оне године роди жито, па прелије у накрст вином и напије му како ко зна и како је оног мјеста обичај, па зове: „Дајте ракију и да се са срећом сједа за вечером.“ Сва кутња чељад на околу сламве трпезе. Кад се сваки ракијом обредио, прекрсте се и помоле Богу, па једу. Свијећа им ни зубља не требаје код божитње ватре.“

Шта видимо, дакле, из овога? видимо, да бадњак другачије гори, а јелка опет друк-

чије. Бадњак гори цео, а на јелци горе све-
 ћице. У Херцеговини, Црној гори, Босни и
 у Србији прилике се несу измениле, те за
 то Србима у тим крајевима није ни потребе
 да бадњак замењују јелком. У њиховим ку-
 ћама и данас нека гори бадњак, јер им се
 несу измениле прилике, као наше у Австро-
 Угарској. Код њих лако може горети бадњак,
 кад су им куће за то удесне. Да добијемо
 појма о њиховим кућама, ево како их Вук
 Врчевић описује: „У праскозорје сва су ку-
 тња чељад на ногама. Ватра гори, курњави
 дим по кући, од кога се ни кутње шљеме,
 ни стожер на сред куће, нити пунани кошн
 жита ни петар не виде. Пастрва над ватром
 већ сува. Ђетко и Мрђен попели се на пе-
 тар, те сву пастрву изнад ватре дижу и у
 једном великом љесковом кошу слажу.“ У
 овакој кући може горети бадњак, али ми овде
 у Австро-Угарској, који имамо удесније куће,
 у којима су собе друкчије удешене, није нам
 могуће тако сагоревати бадњаке као наша
 браћа у Херцеговини и у Црној гори. Ми
 смо принуђени према својим приликама, да
 унашамо бадњаке у своје собе у облицима,
 онима, као што чине наша браћа Руси, који
 их називају јелкама. Ово су, дакле, прилике
 изазвале, да је наш бадњак у овим крајевима
 морао добити други облик. Али и ако је до-
 био у нечем и други облик, то ипак не
 сме добити друго име, и они, који су га
 почели називати јелком, врло су погрешили

и огреши се љуто о схваћање бадњака код нашега народа. Реч бадњак не сме ишчезнути из језика српскога народа. Он се мора тако звати и од сада као и до сада, докле траје српскога народа, макар што му морамо облик да изменимо према приликама својим, јер он показује бистар ум нашега народа и духовно схваћање онога дана, кад се светлост појавила целом свету рођењем избавитеља нашега Исуса Христа.

*
* * *

Ни један народ велике заједнице словенске нема речи бадњи дан, бадње вече, бадњак осим Срба. Само се Срби могу поносити тим речима, које показују велики дар њихов по узвишеном схваћању. Шта дакле, значи бадњи дан, бадње вече, бадњак? Бадњи долази од корена бѣд, који се види у ст. словенском глаголу бѣдѣти, што значи *хрпљеѣ vigilare*. Од тога корена имамо ове речи: бадар, бадњи, бадњак, бадња-чица, па онда будан, будити се. Глагол бѣдѣти значи будан бити. Неки књижевници наши употребљавају и сам глагол бдети. Корену ст. словенском бѣд одговара српско „бад.“ Кад се на „бад“ дода наставак. њи, онда добијамо адјектив бадњи. Бадње вече значи, дакле вече у које „бди-мо“ у које смо будни, у које не спавамо, у које смо при себи, трезвени, у које пазимо. А бадњак постало је од адјектива бадњи наставком ак, који наставак супстантивује

адјектив бадњи, по чему, дакле, бадњак, не значи ништа друго него оно, које даје светлост, те поред чега се „бди“, поред чега је човек будан, поред чега пази. По ономе, како себи Срби бадњак граде, он значи Weihnachtsblock. Али и то видимо, да, кад бадњаку и изменимо облик, ипак може се и мора се звати бадњак, као што смо по науци о основама ову реч растумачили. Подајмо бадњаку и облик јелке, опет и јелка по српском је схваћању бадњак. Каква нас дакле невоља гони, да ми називамо бадњак јелком, која значи просто шумско дрво (Die Tanne). Је ли дакле умесно уводити руску реч јелку поред нашег бадњака, који показује узвишено схваћање бадњегга дана, кад се поред бадњака „бди“, кад је човек будан, трезвен, јер он даје сјајну светлост, која растрерује мрак. Ја мислим, да то не ће више ником пасти на ум, да бадњак замењује безначајном речју јелком. Треба, дакле, знати, шта значи бадњак, какво је узвишено значење његово и како му Срби наздрављају, па ће се онда видети, како су се љуто огрешили о српски народни обичај и о српски језик, који хтедоше му име променити. То више не сме бити, бадњак се не сме више називати јелком.

При завршетку ових мојих неколико речи чујте, драги читаоци, како Љубомир Ненадовић пише у својој књизи о Црногорцима о бадњаку, па ћете видети, шта је бадњак, како се њему наздравља; па кад ово прочи-

тате, знам, да не ће више ником пасти на ум, да незнатном речју јелком замењује узвишени по своме значењу бадњак. Ево, шта пише у књизи „О Црногорцима“ Љубомир Пенадовић на стр. 61: „Године 1857. на бадњи дан, био сам у двору кнеза Данила, кад су се намагали бадњаци на ватру. То је лепа свечаност. Било је преко педесет војвода и главара. Кнез Данило погледа по свима, па онда ману руком на Стевана Перкова, да он први бадњак говором поздрави и на ватру положи. Сви смо устали на ноге. Стеван узе бадњак, зави га у струку и прinese огњишту. Кнегиња Даринка кропила је вином бадњак и бацала жито и лаврово лишће по њему. Стеван Перков држи бадњак и с њиме чудесно разговара; пита га: зна ли где је никао и где је порастао? пита га, је ли видео и упамтио, како се муче и гину Црногорци, да одбране овај аманет Српства. Казао му је, да ће сада на јуначком огњишту куће Петровића у славу Христовога рођења изгорети; па онда рече: „Твој ће дим у небо да се дигне, и када сјутра код сунца буде нека му каже: да се и оно, у својој борби са помрчином, сваке ноћи одмара, а Црна Гора нигда!“ — Па онда благосиљајући Србе, а проклињући Турке, спусти бадњак на ватру и викну: „Црногорци, да бог да сјутра чули, да је Дервишпаша са свом турском војском кренуо на Црну Гору! — Та његова жеља брзо се испунила. После четири месеца по свој Цр-

ној Гори славила се велика победа на Граховцу, где је турска војска сва уништена.“

„Глас Истине“ 1884. на бадњи дан.

106. У Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika, што га издаје југославенска академија а обрађује П. Будмани, у 6. свеску стр. 274. каже г. Будмани: „и оно, што још ко даје пригодом вјенчања“ и на страни истој мало даље: „што се даје пригодом нове године.“ Ја мислим да ће у овим реченицама бити пригодом по немачком bei Gelegenheit, gelegentlich: пригодом вјенчања bei Gelegenheit der Trauung, пригодом нове године bei Gelegenheit des neuen Jahres, gelegentlich des neuen Jahres. По мом мишљењу ово пригодом српскије ће бити предлогом о казати: „И оно, што ко још даје о свадби о вјенчању“, „што се даја „о новој години.“ Нека читалац и ове примере испореди, које вадим из синтаксе нашега неумрлога Даничића: О васкрсенију нити ће се женити ни удавати. Мат. 22. 30., Да се не осрамотимо пред њим о његову доласку. Јов. 2. 28.: Да су се о потону брда нагомилала Е. Јанковића Физ. 15.; О мијени бјесни. Мат. 17. 15.; То бијаше око поноћи о уштапу. Прит. 226.; Који не купује капе, кад му треба, него чека о вашару да је купи В. С. Кар. Посл. 147. Код дјевојачке је куће о свадби доста весело. В. С. Кар. Ковч. 64. о прохиној жетви. Посл.

107. У истом Rječniku у истом свеску на

страни 267. стоји: „Даниште постаје од осно-
 ве дан (не имеа дан него глагола данити)
 суфиксом иште“. На стр. 269. стоји: Дано-
 виште постаје од данов, које је схваћано
 као основа глагола дановат суфиксом иште.“
 Ја мислим баш да долази даниште и да-
 новиште од основе именске дан, а не од
 основе глагола данити и дановати. Основа
 од глагола данити или је инфинитивна да-
 ни или је презенатска дание, а никако не
 гласи дан, као што стоји у Рјечнику. А друго
 ја видим из речи са наставком иште да до-
 лаже од основе, које се налазе само у суп-
 стантива, а не од глаголских основа. Тако је
 од вашариште основа у вашар и значи
 место, где је вашар; од зобиште је основа
 у зоб и значи место, где се зоб сејао; од
 воденичиште је основа воденица и значи
 место, где је била воденица; а тако су и
 од конопљиште, кртолиште, кудељи-
 ште, кукурузиште, купусиште, кући-
 ште, ланиште, лубеничиште, мухари-
 ште, намастириште основе у супстантив
 конопље, кртола, кудеља, кукуруз, ку-
 пус, кућа, лан, лубеница, мухар, нама-
 стир. Па тако долази и игриште од име-
 нице игра и значи место за игру; збори-
 ште од именице збор и значи место, где се
 збор држи; судиште од судија и значи
 место за судије, па онда отуда место, где се
 суди. Да судиште долази од судија, види
 се из старогa словенскогa облика сѣдиште,
 које је постало од сѣди(ѣ) с наставком иште,

дакле сјдиште. Даље летиште долази од лето и значи место, где је стока преко лета; пландиште од пладне = по дне и значи место, где се стока одмара у подне; па тако исто и даниште долази од именице дан и значи место, где се ко задржава преко дана *locus morae per diem*. А и дановиште не долази од дановати, него од именске основе дан, кад се на њу дода наставак ов, па онда тек наставак иште: дан-ов-иште, као и мак-ов-иште што долази од именске основе мак са наставком ов па онда иште, и значи место, где је био мак, као и спас-ов-иште што долази од именске основе спас с наставком ов па онда иште и значи *der Ort der Kirchweihe am Himmelfahrtstage*.

108. У истом Рјечнику у 6. свеску, на стр. 258. стоји: „за човечији живот“, а у свеску 5. на стр. 218. стоји: „има се у мисли дар божји“, а мало даље стоји: „изријеком стоји божја даћа“. Овде ја видим инконзеквенцију, кад се један пут пише божји, а други пут божја. Или ваља писати божји, божја или божји, божја. Или пиши човјечији, човјечија или човјечји, човјечја. Истина говори се божји и божји, али је ипак данас обичнији облик божји него божји. У Рјечнику југославенском у I. делу, што га је обрадио неумрли Ђура Даничић, долази божји. Али се под том речју не расправља ништа, него се одмах вели: види божји, и под овом се речју расправља све, што се имало расправ-

љати о једној и другој. Ту се каже, да се говори и божији, али да је данас обличнији облик божији. Па се онда каже, како је од божији постало божији т. ј. да је у божији испало и између ж и ј, па се тако добило божији. Тако исто по Даничићу и г. Ваљавац тумачи, да је у човечији између ч и ј испало и, па је тако постало човјечји. Могуће је да је и тако постало, јер видим, да у старом словенском језику долазе облици, као што је дивкине тѣло поред дивенине тѣло. Из овога се види, како је могао тај процес тећи, т. ј. како је из дивји дивји, дивји постало дивљи. Али кад погледамо у прошле векове нашега језика, видећемо, да су се мање врсте мешале са већим врстама и с њима се изједначивале. Тако знамо из прошлости нашега језика, да је била четврта врста у номиналној деklinацији, а данас се по аналогiji све речи те врсте помешале са првом врстом, те данас нема ни гласа ни трага од облика четврте врсте, као што су н. п. били сынѣ, ген. сыноѣ, дат. сынови и т. д. У седамнаестом веку живео је код нас још вокатив јединине по овој врсти:

Владиславе, пољачкога
Славна краља славни сину,
Чијем тва пуни слава многа
Свега света величину.

„Осман“ Гунд.

Данас пак нема више ни једнога облика самосталнога из четврте врсте у животу, јер су се сви помешали по аналогiji са првом врстом. Остатак ове врсте види се још у ова-

ким сложеним речима: полусестра, полубрат, полуока, полугодишњица. Тако се н. пр. и у трећој врсти номиналне деклинације трећи падеж једнине из првог раздела по аналогiji помешао са другим разделом, не марећи за законе гласовне. Тако данас гласи датив једнине жени, слуги и вољи, жељи, а у старом словенском језику гласили су ти облици *жѣѣѣ*, *слѣзѣѣ* и *волиѣ*, *желиѣ*. У српском језику види се јасно, да се у трећој врсти номиналне деклинације у трећем падежу једнине први раздео измешао по анашао по аналогiji са другим. Па тако исто мислим да су се помешали и придеви са наставком ијъ са придевима с наставком јъ. Нестају данас облици дивјији, рибији, кравији, шаранији, морунији, па на место њихово чују се облици дивљи, сомљи, крављи, шарањи, моруњи. Па по томе конзеквенција иште, да се пише и вучји, вражји, пасји, зечји, божји, врапчји, човечји, дечји, ма да се може чути и човечији, божији, врапчији и т. д. Очевидно је да су се данас придеви с наставком ијъ помешали с придевима са наставком јъ. Обичније је данас казати дивљи него дивјији, сомљи него сомјији. А кад је то обичније, онда мора бити обичније и човечји, божји од човечији, божији. Ја овде дакле ништа друго не видим, него да су се придеви с наставком ијъ: сомљи, дивљи, крављи, човечји, божји измешали са придевима с наставком јъ: говеђи (старо сло-

венски говаждѣ), јагњећи, пилећи, псећи, прасећи, телећи. Из свега овога излази, да у књижевном језику ваља писати божји, човечји, јер ко хоће да пише божији, тај би морао по конзеквенцији писати и дивији, а дивији мислим да је необичан облик. Али још је неконзеквентније писати један пут „божији дар“, а други пут „божја даћа“, јер кад пишем божији дар, онда ваља да пишем и божја даћа. Али ја мислим из свега до сад реченога, да треба писати божји дар, па онда да богме и божја даћа.

109. У Rječniku jugoslavenskom у 5. свеску, што га обрадио г. П. Будмани, стоји на стр. 221.: *Dahijnski*. Г. П. Будмани пише *dahijnski*, а Ђ. Даничић пише у истом речнику, у оном делу, што га је он обрадио: *avlinski*. Ђ. Даничић каже под овом речју: „*prvo* је — *i* — *sažeto* — *iji* — *mjesto* којег *pišu i ij*.“ Али је сад питање, је ли добро, што се пише авлијнски, дахијнски. Ја мислим, да није добро. Ову ствар сам ја већ додирнуо у 12. броју „Стражилова“. Ја сам тамо покушао да докажем, да Вук није имао право, што је писао у: за Карађорђијна рата, за Пасманџијна времена, Карађорђијн, Пасманџијн. Кад се на основу од Карађорђија, који гласа Карађорђиј, дода наставак ин, онда добијамо Карађорђиј-ин. Али се у оваким речима ији радо слива, пошто ј испадне, те онда добијамо Карађорђин. Да Карађорђин не треба писати Карађорђијн види се, кад се овај облик испореди са облицима,

као: сјајан, ген. сјајна, бујан, ген. бујна, гојан, ген. гојна, достојан, ген. достојна. Кад би се могло изговарати Карађорђијн, онда би се могло изговарати и сјајн. гојн, бујн, достојн и не би требало оно а уметати у поминативу једнине. Али пошто се не може изговорити сјајн, бујн, гојн, достојн, то се онда не може изговорити ни Карађорђијн, него би морао облик Карађорђијн у поминативу једнине гласити Карађорђијан, кад би ономе ј било места у Карађорђијн, као и у сјајан, бујан, гојан, достојан. Што се тиче оваких облика у старом словенском језику, нека читалац види у 12. броју „Стражилова“, што сам тамо казао. Ваља дакле писати Илин. Карађорђин, Марин, а не Илијн, Карађорђијн, Маријн. А кад ваља писати Илин, онда ваља писати ту исту реч тако исто и кад добије још и наставак ски, дакле илински; дахински, делински, кадински, спахински, а не илијнски, дахијнски, делијнски, кадијнски, спахијнски. А друго, кад би било места ономе ј у дахијнски, онда мислим, да се не би могло изговорити четир конзонанта једно до другогa, него би се морало а уметнути између ј и н и морала би та реч гласити дахијански, као што и од Брза Паланка гласи придев брзопаланачки а не брзопаланчки, од Конава.ље конавоски (место конаваоски, а ово место конава.љски, где .љ као да је .л замењено вокалом о у облику конаваоски) а не

конављски, од Јајце јајачки, а не јајчки од земља земаљски, а не земљски. За што је Даничић писао авлински, спехински кадински, ја не знам, али мислим, да их је писао из истих разлога, које и ја овде спомињем и са којих се не може писати авлијнски, дахијнски, спехијнски. Ја мислим дакле, да је овако писање погрешно. Из свега овога могу лако увидити и они, који пишу Илијћ, Пантелијћ, да греше, што пишу тако, место Илић, Пантелић (Илиј-ић=Или-ић=Илић; Пантелиј-ић=Пантели-ић=Пантèлић).

110. У Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika, што издаје југословенска академија и обрађује г. П. Будмани, у 6. свеску на ст. 242. стоји под Далматија: „samo u jednom primjeru iz 19. vieka pisano ćirilskim slovima.“ Ја мислим, да је боље казати ћириловска слова него ћирилска. На речи, које значе имена људи, не додаје се непосредно наставак ски, да се добије придев с наставком ски, него се додаје прво наставак ин или јъ или ов па онда тек наставак ски, н. п. Илински (Илиј-ин-ски) месец Илинске врућине, Митровски (Митро-ов-ски) месец, Петровски пост, Петровска недеља, Петровско цвеће. Ђурђевски месец, Ђурђевска киша, Иванњско цвеће, Никољски (Никол-ј-ски) мразови. Јовањски мраз, Јовањска мећава. У оваким речима, које значе имена људска, додаје се прво наставак ин или ов или јъ, па онда

ски, да се добије придев с наставком ски. Мени је познат само један придев, којему је додан наставак ски непосредно на именицу, која значи име људско, а то је придев адамски у адамско колено. Кад ово узмемо добрро на ум, онда мислим, да ће бити боље ћириловска слова него ћирилска, и по којни Ђ. Даничић, ако је где ову реч употребио, онда је употребио ћириловски, а не ћирилски, само што у овај мах, кад ово пишем, не могу то потврдити, а није ми ни потребно, јер сам потпуно уверен, да је употребио облик ћириловски, ако га је где употребио.

111. Преда мном је књига: Граматика српскога језика, за народне школе написао Симеун Коњевић. Књига прва. О гласовима и речима. У Новом Саду. Издање књижаре Луке Јоцића и друга. 1888. Ово је лепа књига, која је написана по методу чувених немачких књижевника у овој струци а на здравој граматичкој основи Ђ. Даничића и Јована Бошковића. Из ове књиге ја видим, да је Симеун Коњевић озбиљан и вредан учитељ, који је и свој матерњи језик — може се рећи — врло добро проучио и ја морам само сажаљавати, да се с његовим библијским приповеткама онако десило, као што сам читао у „Јавору“. Ја ћу из ове књиге неколико речи споменути, које се криво употребљавају. Тако се на свакој скоро страни употребљава учитељевица у значењу *die Lehrerin*. Али учитељевица

не значи *die Lehrerin*, него жена учитељева *ихог magistri*. Кад се наставак ица дода на посесиван придев, онда добијамо супстантив, који значи оно, што припада оном, што је казано придевом посесивним. Тако је реч учитељевица што и учитељева, само што је наставком ица супстантована, те значи *ихог magistri*; ђаконовица што и ђаконова (жена), само је наставком ица супстантована; беговица—жена бегова; дуждевица *ихог ducis Venti*; бановица *ихог bani*; латовљевица *ихог portitoris*; генераловица жена генералова; краљевица значи управо *ихог regis*, краљица, ма да у Букову речнику значи што и *regina*, краљица, у стиху: Ја ћу тебе краљевицу, где се реч краљевица помешала са речју краљица по аналогiji, због једнакога наставка ица. Дакле учитељевица не значи *die Lehrerin* него *ихог magistri*, а *Lehrerin* се српски каже учитељица. Кад се наставак ица дода на супстантив мушкога рода, онда значи таква именица, што јој и основа мушког рода значи, само пренесено на женски род. Тако певачица значи што и певач, само је пренесено на женски род наставком ица; берачица значи што и берач, само што је женскога рода; пиљарица значи што и пиљар, само што је женскога рода: погађачица значи, што значи и погађач, само што је женскога рода. Тако је и краљица, царица, пророчица, псовачица, пријатељица,

па тако и учитељица значи што и учитељ, само што је женскога рода.

112. У истој књизи долази реч двери, која је ушла из цркве у народ и која има облик руски, за то јој нема места у граматици српској. Кад би било потребе, да ту реч употребљавамо онда би морала гласити у српском обличју двари.

113. Тако ваља у истој књизи снужден заменити речју невесео, јер снужден нема српскога обличја и скројена је по руском. Па и правозаступник не ваља као што сам већ више пута говорио у „Стражилову“ о оваким наказама, него баш кад хоћемо ту реч да употребимо, онда мислим, да би требало казати и писати: правни заступник. За што пак тако, нека читалац погледи у пређашње бројеве „Стражилова“. На послетку, да споменем још нешто из ове књиге. Тако у њој више пута долази: Из прочитаног чланка читаначког.“ Од речи читанка немамо придева, а није нам ни потребан, јер се може лепо казати и: „из прочитаног чланка у читанци.“ Овде је писац казао читаначког у мислима, да се не огреши о генитив посесиван, кад је без додатка. Али немамо од свакога супстантива придев с наставком ски, као што и од читанке немамо придева с наставком ски, што нам није ни потребно. Код генитива је посесивног главно, да се увек претвара у придев, кад генитив посесиван значи лице и стоји без додатка. Осим тога има неколико придева с наставком ски, који долазе од именица, које значе животињу ме-

сто и време и које ваља многим употребљавањем утубити.

114. Ишла је пре кратког времена књижица: „Технички термини у законодавству од дра В Богошића, превео с руског писаног изворника Н. Дучић, архимандрит. (Прештампано из „Бранича“). Београд, штампарија задруге штампарских радника. 1887.“ Ово је говор ученика дра Богошића на састанку рускога филолошког друштва у Петроградском универзитету 13. јан. 1887., који је с рускога лепо превео наш књижевник архимандрит Дучић, на чему му мора сваки захвалан бити, који зна, од какве су велике вредности дела Богошића. У овој књижици на стр. 15., стоји: „Ну шта ће да се ради с таквом ријечју, као што је: дужник, која у народном језику означава и *debitor* и *creditor*? Може ли се заиста употребити та ријеч у закону у њезина оба значења, и ако јој их је дао народ? — Оба су значења именице; а у изговору ријечи, употребљавала се она у једном, или у другом значењу, нема никакве разлике; нема је ни у правопису; а правнички су: корелативе; шљедствене оне су једна другој готове сталне пратилице. После тога, је ли могућно увести у какав закон овако правило: „Дужник (у смислу *creditor*) има право искати од дужника (у смислу *debitor*) то и то; а овај пошљедњи (т. ј. *debitor*) од дужника (т. ј. *creditor*) то и то...?“ Јамачно се то не може ни помислити, јер би из тога ишла највећа забуна. Најпосле, ако

се и прими ријеч дужник само у смислу debitor-a; онда је веома потребно тражити за creditor другу. Да та ријеч може да не будне: ни вјеровник, како пишу у Загребу; ни проверилац, како говоре у Биограду: видјећемо мало даље.“ На стр. 22. стоји: „Старали смо се, да горе докажемо, да ријеч: дужник не може бити примљена ни у један закон у смислу creditor, ма да му је значење потпуно народно. Њу нијесу узели у законе: ни Нијемци, ни Чеси, ни Пољаци, ни Срби, ни Хрвати. Они су узели просто ропски пријевод ријечи: creditor (Gläubiger, vêritel, Wierzyciel, вјеровник, поверилац). Питање је у томе: може ли се проћи тога вулгарнога пријевода, којег народ не разуме, и замјенити га обликом створенијем на основу ријечи, која би одговарала у народном језику? Ја барем мислим, да је то у српском језику могућно. У Вукову рјечнику налазимо чисто народни глагол: behaupten dass einer schulde, dico mihi deberi. Пошто сваки creditor dicit sibi deberi, то по мојему мишљењу није особито мучно створити из глагола дужити са завршетком подеснијем помен verbale, који би означило creditor-a. Тај би облик, кад би се објаснио згоднијем начином, могао имати изгледа, да ће постати свакому разумљив.“

Ја ћу овде гледати, да покажем, како је то, да у српском језику debitor и creditor значе дужник. Кад се на супстантив дуг (debitum) дода наставак њъ онда добијемо придев дужан (schuldig) а кад овај придев

супстантивујемо наставком икъ, онда добијамо супстантив дужник. *debitor*. Дакле, дужник значи онога, који је дужан, који не коме дугује што. Али у Вукову речнику има и глаголи дужити н. п. кога, *behaupten dass einer schulde, dico mihi deberi*: „дужи ме стотину гроша“, па кад се на основу овога глагола дода наставак њнъ, онда добијамо придев дужан, који није у обичају, али је у обичају супстантив, који добијамо од овога придева наставком икъ, дакле дужник. Кад знамо, шта значи глагол дужити, онда ћемо лако појмити, да и супстантив, од њега начињен, дужник, не може ништа друго значити него онога, који кога дужи, а то је латински *creditor*. У језику, дакле, српском значи дужник и *debitor* и *creditor*. Али ако ово у језику и јест тако, не сме бити пред законом, јер кад би у закону дужник значео и *debitor* и *creditor*, могла би изаћи отуда, као што каже г. Богишић, највећа забуна. Да не би, дакле, било забуне, скрпили су правници реч веровник, која ништа друго није него ропски превод латинске речи *creditor*, као што је и немачка реч *Gläubiger*. Г. Богишић, као што смо споменули, каже, да би се од глагола дужити могла начинити боља реч, коју би народ боље разумео и којом би се могла заменити она ропски преведена реч веровник. Г. Богишић не каже, како би та реч изгледала, за то ћу је ја овде скројити и дати јој облик. Кад би на партицип

praet. pass. додали наставак икъ, онда би добили супстантив дуженик., који би имао пасивно значење и значио би опет debitor, за то не би ни ваљао. Али кад додамо на основу партиципа praet. act II. дужил (парт.: дужио, дужила, дужило) наставак њцъ, онда ћемо добити супстантив дужилац, који би управо значио creditor. Дужилац значи онога, који дѹжи кога, као што су и друге оваке народне речи: кѹдилац, који куди кога. der Tadler, нѹсилац der Träger, прѹтилац der Beglajter, просилац der Werber, хвѹлилац der Prahler. По мом дакле мишљењу дѹжилац значи у потпуном смислу creditor. Али при свем том ја не бих ни ове речи употребио, ма да је по мом мишљењу, како сам је скројио, са свим добра, и то за то не бих, што имамо своју народну реч, која се говори у Боци (види Вуков речн.) и која гласи рѹкодѹвалац или рѹкодѹвац или рѹкодѹвнѹик и које све значе creditor der Gläubiger. Рѹкодѹвалац или рѹкодѹвац или рѹкодѹвнѹик јесу речи народне и значе онога, који руку даје, па онда, ваљда, који помоћ даје, који руком даје, који из руке даје, а то је creditor.

115. У 8. свеску Rječnika, hrvatskoga ili srpskoga jezika, што га издаје југославенска академија, а обрађује г. П. Будмани, долази на стр. 729.: глагол доврвѹети. Тај је глагол потврђен примером овим: Доврвје пук од свуди. Ј. Палмотић. Тако исто у истој свесци, на стр. 734., долази глагол доживѹети, потврђен овим примерима: Сила

је доживјет да будем у труду. Ђ. Палмотић; — С славом сдружен доживјети у весељу он ће испуну, а Владислав син му узети угарску ће свету круну. П. Канавелић; — Несретне ми дане доживесмо. Нар. пјес. Вук; — Чудно ли ћеш нешто доживјети. П. Петровић.

Питање је сад, за што г. Будмани није метнуо у речник и инфинитив са обликом доживјети? И за што је све ове споменуте примере стрпао баш под инфинитив доживјети, а не под доживјети, кад у примерима долази и доживјети? Ја мислим, да је требао споменути само инфинитив доживјети, а под инфинитивом доживјети требао је расправљати оне примере. Тако исто није споменуо ни инфинитив доврвјети, него само доврвјети, а баш напротив по моме мишљењу требао је под доврвјети расправљати примере, а доврвјети само споменути. Ја дакле мислим, да су југозападни облици доврвјети и доживјети правилнији, класичнији и достојнији за књижеван језик и да служе за образац, него доврвјети, доживјети, јер је оно епентеско л у доживјети доцнијега постања и то епентеско л није опће свима дијалектима. А ја мислим, да само оне речи имају право да уђу у књижеван језик и да служе у речнику за образац, у којима долази епентеско л у свима дијалектима једнако и које л стоји под истим законом, под којим стоји и у старом словенском језику. По што пак има-

мо у старом словенском језику живѣти, трѣпѣти, то ће бити и југозападно живјети, трпјети правилније, класичније, и то за то, што ти облици прво одговарају старим словенским облицима потпуно, а друго, што се и са другим словенским језицима слажу, н. пр. руски терпѣть, чешки трпети; докле јужно трпљети и живљети стоји оцепљено од старог словенскога језика, а тако исто и од других словенских језика. Види се, дакле, јасно, да је трпљети и живљети доцнијега постања. А осим свега овога ја мислим, да је инконзеквенција писати грмљети (вид. 7. свезак Рјеѣника, стр. 569.), трпљети (на истој страни) и догрдјети (на истој страни). Ја мислим, ко хоће да пише догрдјети, тај мора писати и грмјети и трпјети; а ко хоће да пише трпљети и грмљети, тај мора писати онда конзекветно и догрђети, јер по истом закону, по којем је трпљети добило а, по истом закону постало је и у догрђети ђ од дј. За то у оном крају, у којем се говори трпљети, у том се крају говори и догрђети. А у ком се крају говори трпјети, у том се крају мора говорити и догрдјети. Јужно је трпљети, догрђети, а југозападно је трпјети, догрдјети, и ово последње одговара старом словенском језику и другим словенским језицима. За то ваља да има пре места у књижевном језику и у Рјеѣнику грмјети, тријети, доживјети, него грмљети, трпљети, доживљети и доврљети.

II.

Особине

ресавскога или косовопољског дијалекта.

Што човјека човјеком чини, то је његов артикулисани говор, његов језик. Језиком се својим човјек узвишује над свијем животињама. Језик му је дар небески, дар Божји. Без језика, без аркулисанаго говора остао би човјек животиња. Без језика нема мисли. Мисли се могу само језиком, говором оживотворити. Мисли добијају живот говором, језиком. Језик дакле чини ону непрегледну провалу, која дијели човјека од свега царства животињскога. Језиком је човјек дошао до данашњег културног напретка. „Постанак артикулисанаго говора — вели Хекло — морао је највише, најблагородније и пајаче утицати на душевни живот човечји, и с тим и на мозак његов. Више диференцирање и усавршавање мозга и душевнога живота као најузвишеније функције мозга, развило је се у непосредној узајмици са узјављивањем душе кроз говор. За то су и могли с правом највећи заступници упоредне науке о језику видети у развићу људскога говора најважнији бедем, који јесте између човека и његових животињских предака.“*) У данашњој науци о језицима има два правца. Заступник је једнога правца Штајнлат који каже да је језик „ganz und durchaus geistiges Wesen, ein

*) вид. Природна историја постања од Др Е. Хекла с немач. превео А. Радовановић стр. 469. —

Erzeugniss des Geistes“ и који га одваја од природних организама и „као базу му и полазну тачку поставља народуну психологију.*) Заступник и утемељитељ другога правца јесте Шлајхер и уз овога и Макс Милер, који природним наукама прибрајају науку о језицима. По назорима Шлајхеровим језици су природни организми, које не одређује воља човјечја, него који постају по одређеним законима, расту, развијају се, старе и умиру.***) По Дарвиновој теорији не мијењају се, не развијају се и не живе само поједина индивидуа, него и саме врсте и родови према врстама имају свој живот мијењајући се и развијајући се полагано. Што су родови животиња и биља, то су племена народна, што су врсте животиња и биља, то су поједини језици, што су варијетети и расе у животиња, то су у језика поједини дијалекти и т. д. Овако примјењује Шлајхер Дарвиново учење на језике. Ми смо казали, да Дарвин учи, да се не само поједина индивидуа мијењају, развијају, живе, него и саме врсте и родови да имају свој полагани развитак, живот. Ово се још боље може видјети на језицима, којих развитак можемо пратити кроз стотине година. Тако ми можемо свој језик српски видјети како се развијао све од оне године како се почеше биљежити словима догађаји из живо-

*) вид. Физиологија гласа и гласови српскога језика од Стојана Новаковића стр. 4.

**) вид. Die darwinische Theorie und die Sprachwissenschaft v. Aug. Schleicher стр. 7. Ову је књижицу превео на српски Ст. Новаковић у „Матици“ од г. 1869. —

та нашега. Та је година 1189. Од те године до данас види се јасно како се језик кроз вијекове мијењао и развијао. Други народи, који су још прије почели биљежити догађаје из својега живота, они ће још више и веће промјене и развијања видјети на своме језику. Мени се чини да је у десцедентној теорији једна од најглавнијих тачака промјенљивост врста. То је главна тачка, око које се и данас окрећу распре научничке. Још и дан данас различно се схваћа шта је то врста? Линеј, Кивије, Агасиц говорили су а и данас још и други говоре да су врсте непромјенљиве. Напротив Дарвин*) учи да се врсте мијењају, развијају и живе као и поједина индивидуа. И ово је главна тачка десцедентне теорије. Ми се у ово питање не можемо даље упуштати, а није нам ни потребно јер на језицима, који одговарају врстама животињским и биљским, видимо ми без сваке сумње да се вијековима мијењају и развијају. По што су врсте животињске промјенљиве, то се о врсти потпуна дефиниција не може ни казати. То исто вриједи и за језике. И језици су промјенљиви, за то се и не може потпуна дефиниција казати о језику. Сам Шлајхер каже да још ни један лингвиста није довољно дефиновао шта је језик, а шта је дијалекат. Што једне лингвисте држе да је језик, то друге држе да је дијалекат. По томе држимо да не ће имати право г. Др. Костић што криви Ђуру Даничића у својој

*) умро. 7. априла ове године.

„Основи лепоте у свету“*) позивајући га, „да се врати чистој науци.“ Ђура Даничић је 1857 године друкчије мислио о хрватском језику, а друкчије данас мисли. У „Гласнику“ IX од год. 1857 написао је Ђура Даничић „раслике између језика српскога и хрватског.“ У овој расправи обиљежио је он обиљежја хрватскога језика сматрајући га дакле различним од српскога. Године 1874 у својој „Диоби словенских језика“ измијенио је Ђура Даничић своје мишљење о хрватском језику и вели да су између српскога и хрватскога језика „разлике врло мале и незнатне“, да се Срби и Хрвати „немају чим разликовати.“ да говоре истијем језику. Против овога мишљења говори Миклошић у својој упоредној граматици овако: Hier möge noch bemerkt werden, dass mir serbisch und chorwatisch als zwei Sprachen gelten, und dass ich den Ausdruck jezik srpski ili hrvatski für falsch halte**). Ја мислим ипак поред овога мишљења Миклошића да Ђури Даничићу „није могао бити разлог једино политички и то књижевно политички***), него да су га у овоме водили и разлози научни особито кад узмемо на око оно што смо мало час казали да се не да тачно одредити шта је језик, а шта је дијалекат. Ми смо напријед видјели да је сам Шлајхер казао да једне

*) вид. Српски Летопис књ. 124. стр. 23.

**) вид. Vergleichende Gramatik der slav. Sprachen. Erster Band, стр. 392. најновије издање. —

***) вид. Српски летопис. књ. 124 стр. 22,

лингвисте мисле о једном језику да је језик, докле друге мисле о истом језику да је дијалекат. Што г. Л. Костић каже; „Сваки прави родољуб, или Србин или Хрват, а још пре ако је књижевник, а понај и најпре испитивач језика мора с болом и стидом гледати на неприродну поцепаност у књижевности једног истог језика, која је народу на срамоту и поругу, а непријатељима му на радост и подсмех,“ на то ћемо одговорити ријечима Ђуре Даничића да нам ту невољу ваља јуначки сносити докле ју не укинемо, а која се не укида никаквим распрама, него великим, историјским делима. Узгред овдје напомињемо да се г. Л. Костић огријешно о своју основну мисао, укрштај кад каже: „кад би тај најсакитији од свих дуализама сматрали са гледишта нашега начела, онда би морали казати, да је то са свим несмислен укрштај; ништа се само са собом не може укретити као што и у органском животу, спаривање врло сродних врста или остане са свим јалово, (или рађа богаље, те за то и сваки таки покушај у људи изазива гнушање и поругу у гледалаца. „Ако узмемо овдје „врло сродне врсте“ то што су и расе, као што држим да друго што и не мисли г. Л. Костић онда је позната ствар, да укрштај раса врло благодатне пошљедице донаша, а не богаље. Неукрштавањем долази се до дегенерације. Ја мислим овдје је невоља та што нијесмо кадри да оно што је укрштајем постало да одржимо у својој новој, свјежој чи-

стоћи, те се раса ова, која је укрштајем постала, опет натраг повлачи у своје првобитне расе српско и хрватско. Да се пак каква раса, која је од двије расе укрштајем постала, одржи као културна раса ту, треба велике вјештине и доста времена да прође. За овај наш случај ваља имати стрпљења а вјештина у виду великих историјских дјела извешће благодатно спојење, које се не ће моћи више раздвајати и повлачити у своје првобртне видове.

Показавши овијем своје мишљење о језику прелазимо к ствари. Језик српски дијелимо ми на три главна дијалекта. Прво на коренити хрватски или тако звани чакавски дијалекат, којим говоре Хрвати на гдјекојим обалама и на свијем острвима јадранскога мора осим онијех око Дубровника, и у жупанији шопроњској, Мошоњској и жељезној.*) Друго на српски дијалекат, који се опет дијели на три говора: јужни, источни и западни, и треће на старо-српски дијалекат, који се говори у Албанији и Маћедонији све до ријеке Струме.***) Овај пошљедњи дијалекат

*) вид. Јаћеке или народне песме простога и непростога пuka hrvatskoga po župah šoprunkoj, mošonskoj, и Zelēznoj na Ugrih skupio Fran Kurelac. Zagreb 1871. — У петнаестом шеснаестом вијеку и стари дубровачки писци писали су хрватским диалектом, а не западним као што стоји у „Летопису“ Матице Српске у књ. 125 стр. 18. — Вук Кар. код ријечи Кастела у свом рјечнику спомиње осам села између Спљета и Трогира и њихов говор. Вук каже да доста добро говоре српски, али по ономе што вели да говоре јавик, пријати рекао бих ја да су хрвати.

**) вид. Старо-Срби написао Димитрије Алексијевић из Раосока у околини Дибре. Београд. 1878. Којој словенској грани припадају Словени у Албанији и Македонији написао Деспот Бацовић из Македоније Београд 1878. —

српски прибрајају њеки Бугарима. Тако Будмани прибраја га бугарском језику, прем да вели да се примиче више српскоме, ђ се изговара као е, мјесто ђ често сѣ чује а, а т п д мекшају се у ђ и ђ као у српском и у право по чисто српском закону*). Бује и Лежан прибрајају маћедонске старе Србе Бугарима, а исто тако и Константин Јос. Јиречек у својој знаменитој књизи, која се зове *Geschichte der Bulgaren*. Prag 1876. прибраја Маћедонске Србе, Мијаке и Брзјаке Бугарима**). Ми пак имајући пред собом двије књижице, које су написали два човјека из Маћедонских крајева Димитрије Алексијевић из Раосока у околини Дибре и Деспот Бацовић из Маћедоније, у којима су нам обичаје и језик маћедонских Срба обиљежили, и стојећи на истој основи, на којој Ђура Даничић стоји са чакавским или хрватским дијалектом, без сваке сумње прибрајамо маћедонске Србе Србима. И као што каже Ђура Даничић да су разлике чакавскога дијалекта од српскога врло мале и незнатне, тако исто и ми смо слободни казати на основу изложенога нам језик у књижицама Алексијевића и Бацовића да су разлике између маћедонскога дијалекта и српскога мале и да маћедонски Срби прије припадају Србима него Бугарима. Уз ово подупире нас још прошлост и обичаји њихови, који су истоветни са Српским и што је још најви-

*) вид. „Вила“ од г. 1867. стр. 538. —

**) вид. *Geschichte der Bulgaren*. стр. 575.

ше што и данас сви македонски Срби који имају свијести, диче се и поносе именом старо-српским*.)

Осим овијех македонских Срба Срби говоре јужним, источним и западним говором. Западним говором говори се у Далмацији на сјеверу од Неретве, католици у Босни и сјеверној Херцеговини, у једном дијелу Хрватске, у Славонији и Буњевци у Бачкој**)

*) вид. Којој словенској грани припадају Словени у горњој Албанији и Македонији од Баџовића стр. 46: „Ми сами Македонци, као што већ рекох, не зовемо се Бугарима, него сви они међу нама који имамо свести, или који се управо из Бугарске нисмо доселили, или се нисмо дали заравити бугарском пропагандом, зовемо се Старо-Срби.“ — О овој ствари такође вид. писмо од год. 1878, што је изишло у руском листу „Новое врьмя“ од А. А. Мајкова који повлачи границу српску још даље него што је ми држимо данас да је на сјеверо-истоку по народности у истини донде: „Срби предствљају себи према Бугарској своју пограничну линију, која иде од Видина на Берковац, Софију и Серез рачунајући ту и поменуте градове.“ — „Цио простор што лежи у опсегу наведених мјеста чисто је српско стародавно нашељдно добро. на њему се и сада чује већом страном српска ријеч, на њему се и сада држи обичај „славе“, што нема у Бугара.“ — „Славе, задужбине, пјесме, предања, споменици, језик, обичаји — све су то тако живи и јаки разлози, да се не могу превидјети, јер засијецају у живац и суштину народа српскога.“ —

Овдје је мјесто да споменемо у колико се обавијестио Вук још г. 1836 о српском језику у Македонији:

„Управо се још не зна докле Срба има у Арнаутској и у Македонији. Ја сам се на Цетињу (у Црној Гори) разговарао с двојицом људи из Дибре, који су ми казивали да онамо има много „Српскијех“ села, по којима се говори Српски онако као и они што су говорили, т. ј. између Српскога и Бугарскога, али опет ближе к Српскоме него к правој Бугарскоме.“ (вид Ковчежић од В. Караџића Беч. стр. 1). Штета што Вук није и ове крајеве обишао, за којима је једнако тежио и желио да их обиђе, али је ту жељу одио са собом на они свијет, као што је сам прорекао у „Ковчежићу“ да ће је одијети на они свијет.

**) „Народ буњевачки живи ли у Бачкој жупанији, и то највише у вароши Суботици, која им је највећа општина. После исте долази варош Сомбор, и села: Бајмак, Немеш-Милетићи, Чонопља, Бикић, Сент-Иван, Алмаш, Каћмар, и нешто их има у Баји, по иста су већ свој тип и народност напустили и сваки се

Јужним говором говори се у Црној Гори, Боци которској, сјеверној Албанији, у Дубровнику и околици у Херцеговини, Босни, Хрватској, у једном дијелу Славоније. Источним говором говори се у Сријему, Бачкој, Банату и горе по гдје гдје у Маџарској, у данашњој сјеверној и источној Србији, у Старој Србији око поља Косова, међу Брзјацима око језера Охрида и близу Битоља, у Албанији око Драча*.)

Што се тиче источнога „говора он се дијели на два нижа говора: сријемски и ресавски. Сријемски говор говори се у Сријему, Бачкој, Банату и дуж Дунава до С. Андрије и у сјеверној данашњој краљевини Србије. Ресавским се говором говори у данашњој краљевини Србије и то у кнежевачком округу, алексиначком округу, ђупријеском округу, јакординском округу, црноријечком округу, у Старој Србији око поља Косова, међу Брзјацима око језера Охрида и близу Битоља око Црне Ријеке, која утјече у Вардар, и у Албанији око Драча.

радије издаје за Маџара него за Буњевца. Осим споменутих места има их по нешто у Ваикуту, Чапавиру и у Шандору, а има их још по пустарама и салашима, као: око Нађфена, на Верушићу; Келебији, Чекерији и Таванкуту. Живе још и на пустари, која се у најновије време претворила у општину у тако звану Матејевић. Ову пустарску општину сачињава искључиво једна одлична фамилија буњевачка, и то: Пијуковићи и броји преко 600 душа“. вид. Летопис, књига 128, стр. 104. —

*) вид. Катру Лежанову. — Јиречек у својој бугарској историји не говори ништа о овим чистим Србима око охридскога језера, а на Лежановој карти од Презбе дуж охридскога језера и на сјеверу од охридског језера чисти су Срби као и на пољу Косову. То исто веле и Алексијевић и Бацовић. Јеречек спомиње Брајакџе у Презби. —

Разлике појединих дијалеката постају као и у животињском и биљском свијету прилагођивањем и наслијеђем. Прилагођивање је узрок разликама а наслијеђе је узрок основним заједничким карактерима. Разлике постају и укрштајем н. п. сријемски је дијалекат постао укрштајем ресавскога или косопољскога дијалекта са западним. Разлике постају и што се њеки облици прилагођивањем у њеким крајевима шире а други с њима у борби пропадају. Ти исти облици, који су се овдје прилагођивањем оджали и с којима су други у борби пропали, на другом простору пропадају сами у борби и т. д. Овијем начином гледаћемо да истакнемо обиљежја ресавскога или косопољскога дијалекта.

*

Главно обиљежје ресавскога дијалекта јесте да свугдје, гдје год долази старо словенско ђ, ту у ресавском конзеквентно долази е н. п. неси ми даљ мон. serb. стр. 207 (писано у Приштини г. 1387.); и несѹ се забаштинили мон. ser; неси ми даљ мон. serb. стр. 353 (г. 1428.); где стане Дубровчанинъ мон. serb. 353. (год. 1428.); видевь писание великаго господина мон. serb. стр. 207. (год. 1387); тако и несмо ваши пријатеље мон. serb. стр. 517. (год. 1473.); да имъ неје досада и забава мон. serb. стр. 551. (год. 1517); Ал' ја нигде поискао несам. вук. III. 174; Где ју јарац растерује стадо. вук. III. 176. (са поља Косова); Ко не може таке муке трпет' вук. III. 177 (са поља Косова);

Што толике нигде биле несу. вук. III. 190. (са поља Косова.); Кад видеше Сијењска господа. вук. III. 191. (са поља Косова.); Још се шњиме изљубили несу. вук. III. 191. Из овога се види да од вајкада у ресавском дијалекту конзеквентно долази е, гдје је ст. слов. ђ, докле у Сријемском дијалекту, који се помијешао са западним на свијем овијем мјестима долази и.

* * *

У старом словенском језику трећа врста номиналне деклинације има три раздјела, који су основани на законима гласовним н. п.

1 раздио:	II. раздио:	III. раздио:
ном. једн. рѣба	воліа	змиа
дат. једн. рѣбѣ	воли	змии.

У српском језику изашао је из борбе други раздио, а остали су раздјели пропали, као што се види из другог падежа једине: рибе не одговара рѣбѣ, него воли, тако и ном. ак. и вок. множине рибе не одговара рѣбѣ, него воли, дат. једине риби не одговара рѣбѣ, него воли. У ресавском пак или косовопољском дијалекту дат. једине одржао се по првом раздјелу, а други и трећи раздио пропао је у борби са првијем н. п.

са поља Косова:

Сви тридесет к земље погледаше*), Вук. III. 174

*) У III. књизи српских народних пјесама добио је Вук три пјесме „Женидба Ива Сељанина“, „Млади Марјан и арнаут Осман“ и „Мајстор Манојло“ III. 322. са поља Косова од Анђелка Вуковића. Из овијех пјесама су примјери горе наведени са поља Косова.

Нек сад са мнома ка Удбине пође.	Вук.	III.	175
Да ће шијме ка Удбине поћи.	Вук.	"	176
Баш науми право ка Удбине.	Вук.	"	176
Где му Комнен оде ка Удбине.	Вук.	"	176
Он говори Сијењанин Иве.	Вук.	"	178
Божу помоћ називао Јеле.	Вук.	"	179
Те говори крчмарице Јеле.	Вук.	"	180
Па се Хајке тврдо зафалио.	Вук.	"	182
Њега гледа пушке огањ дава	Вук.	"	185
Њега гледа пушке огањ даде.	Вук.	"	186
Те је шаље у Сијење Иве,	Вук.	"	211
Па говори Сијењанин-Иве.	Вук.	"	213
А долазе многе давуције			
У Будиму паше на дивана	Вук.	"	323
Да доведе паше на дивана.	Вук.	"	324
Ја л' живога паше, да доведе.	Вук.	"	324
Па одлази паше на дивана	Вук.	"	324
Узе куме кумче из наруча	Вук.	"	325
Па појдоше ка бијеле цркве	Вук.	"	325
Обојице пољубио руке.	Вук.	"	326
Хоћу цркве да саломим врата.	Вук.	"	327

Из кнежевачког округа.

Стојан Раде говорио. Србија од М. Ђ.
Милићевића стр. 858.

А Јеле се врло сажалело. Србија 861.
Отишли су Јеле на дворове. Србија 861.
Ситна књига земље говорила. Србија 862.
Теком текла те мајке казала. Србија 863.

Из алексиначког округа:

Даје своје сестре. Србија.

Из Ћупријскога округа:

Купио своје жене мараму, а снахе
пишта, па готова свађа. Србија стр. 1139.

Из јагодинскога округа:

Ласно ти је пјану запевати
и жалосној мајци закукати
Миле сеје за братом рођеним. Србија 217
Дао је белег девојке. Срб. 223.

Из црниријечкога округа:

Татарин вели Калине, Срб. 924.
Свекрва Јане говори. Срб. 928.
Јане се снажало. Срб. 928:
Ите, ите младе Станиславе. 928.
Па одоше младе Станиславе. Срб. 926.

Из ова два пошљедња примјера види се да и придјиви имају трећи падеж једнине по овом раздјелу треће врсте поминалне деклинације (као: младе), који је у свијем осталим крајевима српским уступио трећем падежу сложене деклинације, који гласи: младој.

Као што се на пољу Косову и Ресави датив треће врсте првога раздјела одржао, тако се исто одржао у тијем крајевима и локал једнине по трећој врсти првога раздјела н. п. А писа се сија милость новеленјемъ господина вљка у граду у Приштине mon serb. 207 (год. 1387.)

са поља Косова:

У Удбине града бијелога. Вук. III. 174

Кад су били горе у планине.	Вук.	III.	176
Па разгледа опет по дружине.	Вук.	"	177
Да уводим по Удбине беле*).	Вук.	"	170
Те не бидну у Удбине беле.	Вук.	"	179
Но се десе негде на крајине.	Вук.	"	179
Па по среде узе цефердана.	Вук.	"	179
Сакриј мене данас у Удбине.	Вук.	"	180
Отвори ми на авлије врата	Вук.	"	182
Те притеже на алче колане.	Вук.	"	186
Те он закла фрцу Ибрахима.			
Да с' не мучи у зелене траве.	Вук.	"	187
Како сваком у битке јунаку.	Вук.	"	187
Тешка журба на воде студене	Вук.	"	187
На воде је тридест Удбињана.	Вук.	"	188
У планинена воде студене.	Вук.	"	192
Меће очи по дружине редом.	Вук.	"	215
Он довати пушку по сриједе	Вук.	"	323

Из кнежевачког округа:

На ливаде зелено орашје. Срб. 182.
По прилике писар ће да буде. Срб. 863.

Из алексиначког округа:

Бак је у школе; видео сам га на ливаде. Срб.

Из ћупријског округа:

Развијај се, ружо, у градине
Да развијем барјак у планине. Срб. 1139.

*) Као што смо казали за датив, тако ево и локал номиналне деklinације долази и код придјева.

Из јагодинског округа:

Ударио га по главе; седео до по ноћи у
механе; био по вас дан на њиве. Срб.

И Бранко је Радичевић употребљавао
оваке облике кад му је требало да му слич-
ни крајњи слогови буду на свршетку сти-
хова н. п.

Пробуди се, избави се страве,
Фала Боже те није на јаве.*) стр. 62.

Ал и зима оде љута
Смеју с' доли и планине,
А наш путник јоште лута
Тамо амо по туђине. стр. 31.

Јао мёне, и до сада
Шета ја по горе,
Али не чу још никада
Да славуји зборе. стр. 25.

Боже мили да л' веће милине,
Да ли има што на свету слађе
Нег са пушком одат по планине,
Па уморан сести у захлађе. стр. 93.

* *
* *

У старом словенском језику прва и дру-
га врста има три раздјела, која су основана
на законима гласовним н. п.

*) Тако има Бранко и с дативом примјера у својем „Путу“
Ја и виде де право ка Саве

Удесили дугоуве главе. стр. 124. (издање Фуксово год. 1867.)

Па доватим Пегу за вођице,

И долетим доле ка земљице. стр. 105.

I. врста.

1. раздио:	2. раздио:	3. раздио:
ном јед. рабъ	конъ	край
инстр. јед. рабомъ	конјемъ	крајемъ

II. врста.

ном. једн. дѣло	полје	посъланије
инстр. једн. дѣломъ	полјемъ	посъланијемъ.

У српском језику одржали су се сви ти раздјели у свијем крајевима само на пољу Косову и у споменутих окрузима краљевине Србије траје борба у шестом падежу једине међу раздјелима. Борба није свршена као што и у нашим крајевима није свршена борба у инструменталу и локалу плурала између старих облика сродних старим словенским и нових, као у Карловци(х) и у Карловцима, пред волови и пред воловима н. п.

са поља Косова:

испоређи: Седи с друстем у зелену лугу.
Вук. III. 178.

са: Па сакрива Богом побратима
Вук. III. 180.

Он је с Хајком Богом побратиме.
Вук. III. 182.

испоређи: Па се трагем натраг поврнуо.
Вук. III. 189.

са: За Хајдуком у гору не иди.
Вук. III. 187.

Из јагодинскога округа:

Идемо ми с попем, онем брегом, а о-
вем овуда Турци. Срб. 213;

Ти матор па си пристао да се играш с
дететем. Срб. 213;

С вреднем момкем. Срб. 213, Да ни хоће
кмет дати човека, да не проведе прекем пу-
тем у Калиниће. Срб. 213.

Испореди: Не мути ми кљуном воду
Срб. 216.

Испореди: Не треси ми крилем росу.
Срб. 216.

са: Па је њега Богом братимила.
Срб. 214.

* * *

У старом словенском и српском језику
дијели се прономинална и сложена деклина-
ција на три раздјела, која су основана на за-
конима гласовним н. п.

Проном. деклинација.

1. раздио:

2. раздио:

ном. јед. ть

сь

ген. јед. того

сего

дат. јед. томоу

семоу

ипст јед. тѣмь

симь

лок. јед. томь

семь

сложена деклинација.

ном. јед. добръй добри доблий, врући

ген. јед. добрајего, доброга доблјајего врућега

дат. једн. добрјјујемоу, доброму доблоујемоу,
врућему

инстр. јед. добрѝимъ добрим доблиимъ, врућим

лок. јед. добрѣјемъ, добром доблиимъ, врућем.

У дијалекту косовопољском у борби је инстр. једнине из прономиналне деклинације са инструменталом једнине из сложене деклинације, иначе је у свијем осталим крајевима српским продрљо сложени облик. н. п. Идемо с попом онем брегом, а овем свуда Турци. Срб. 123.

испоређи: А подвижни гласом Муста-
финем Вук. III. 183.

са: А подвижни гласом Мустафиним
Вук. III. 182.

* * *

У сложеној деклинацији на пољу косову и Ресави у борби је други с првим раздјелом у другом, трећем и седмом пад. једнине. н. п.

Испоређи: Па одрѣши алчу фрцинега.
Вук. III. 189.

са: Ал девојка рода јуначкога,
Вук. III. 180.

Те полази ка бијелем Сењу. Вук. III. 189.

И погледа ка бијелем Сењу. Вук. III. 213.

Ја се надам добрем берићету. Вук. III. 214.

Како свакем у битке јунаку. Вук. III. 187.

Њинем*) брату Комнен барјактару. Вук. III. 191.

*) Пошљедна два примјера иду у проном. деклинацију.

Из јагодинског округа:
Добрем човеку. Срб. 213. —

* * *

У локалу јединине продире у борби други раздио у сложеној и проминалној деклинацији на пољу Косову и Ресави. н. п.

Из јагодинског округа
У поцепанем гуњу. Срб. 213.

са поља Косова:

Какe муке јесу на тем јарцу. Вук. III. 177.
Тожде лѣто бысть смрътоносије оу Новемъ Брьдоу. (Избор југословјанскихъ достопамятностей од Шафарика стр. 79.); Тожде оузеше Турьци црьковъ шашькоу оу Новемъ Брьдоу. Шаф. 81. —

* * *

На пољу Косову и Ресави проминални инструментал јединине првога раздјела продире у сложену деклинацију. н. п. Свреднем момкем. Да ни хоће кмет дати човека да не проведе прекем путем у Калениће. Срб. 213.

* * *

На пољу Косову и Ресави задржали су се акузативи множине не. ве. докле су у сријемском дијалекту пропади у борби с генитивом. Тако исто одржао се и старински датив множине ни, ви, и од глагола хотети одржало се правилно треће лице множине:

хоте и крѣо те, које потпуно одговара ст. словенском облику хотѣтъ. н. п.

са поља Косова:

Нас ето не тридесет Сеѣана. Вук. III. 173
Црн ви живот, изела ве, змија. Вук. III. 215
Већ ни ништа чекат' није вајде. Вук. III. 215
Те те нама заденути кавгу. Вук. III. 211

из јагодинског округа:

Да ни хоће кмет дати човека, да не
проведе прекем путем у Калениће. Срб. 213. —

* * *

Завршујући ову своју расправу морамо на пошљетку споменути једно мјесто у „Летопису“ књ. 125. Матице српске из врло лијепога чланка „Грчка и српска књижевност“, гдје се каже за источни дијалекат да је „сабијенији т. ј. за неколико савршеније — и — ово мора само од себе бити усвојено та пре та после за напреднији род писања т. ј. за прозу.“ Кад узмемо на око да је јужни дијалекат — као што ја мислим — постао укрштајем^{*)} источнога и западнога дијалекта, и кад га испоредимо са ст. словенским јези-

^{*)} Ово наше мишљење налази у толико потврде и у расправи die Umlauterscheinungen bei den Vocalen e, ê, e, in den slavischen Sprachen од В. Јагића (вид. Archiv für slavische Philologie, Sechster Band, Erstes Heft), што у њој Јагић доказује доцнији постанак јужнога говора од источнога и западнога. Најстарији споменици наши из дванаестог, тринаестог и четрнаестог вијека писани су источним и западним дијалектом а споменици јужним дијалектом долазе на видик тек концем четрнаестог и почетком петнаестог, вијека. Ово иде у прилог нашем мишљењу, које потврђују ријечи В. Јагића у споменутој расправи, које гласе овако:

ком, видно да је најсавршенији дијалекат српски, да је најудеснији за разумијевање другим Словенима, кад узмемо на око да је што имамо у књижевности најљепше и најваљаније њиме написано, кад узмемо на око да се њиме служи југославенска академија са Хрватском, Црна Гора, Дубровник, Далмација, Босна, Херцеговина, а тек с друге стране, учено друштво српско и Матица српска источним дијалектом; онда ми сумњамо да мора бити та прије та послје источни дијалекат усвојен за прозу. Као што смо видјели код појединих облика у језику просто борбу за живот тако и овдје код дијалеката гледамо борбу, у којој је западни дијалекат у књижевности већ пропао. Који ће пак од остала два дијалекта источни или јужни у књижевности на пошљетку побједу одржати, то ми не можемо знати, јер то зависи од разних прилика, које могу наићи у даљној будућности.

Програм српске правосл. велике гимназије карловачке 188¹/₂.

Wenn man diesen Thatsachen gegenüber das späte Aufkommen der Formen mit je — ije in Betracht zieht und ausserdem das Ringen der letzteren mit den immer wieder hervortretenden i — Formen berücksichtigt (man kann in den Urkunden des XV. Jahrh., welche je anwenden, bald als ue bald als uje geschrieben, immer einzelne Beispiele mit i wiederfinden) wenn man überdies die geographische Ausbreitung des Jekavismus ins Auge fasst — er ist nicht nur in dem südlichen Sprachgebiete herrschend, sondern hat sich keilartig zwischen den östlichen Ekavismus und den westlichen Ikaivismus hineingezwängt —, so wird man unwillkürlich zu der Vermuthung geführt, dass die Jekavische Aussprache eigentlich nicht einen von Hause aus besondern Dialekt darstellt, sondern als das Resultat der neuen Strömung, welchen sich ziemlich spät des sprachlichen Lebens bemächtigt hat, in der zweiten Hälfte des XIV. und im Laufe des XV. und XVI. Jahrh., anzusehen ist. (вид. Archiv für slav. Philol. VI. Band I Heft. стр. 87.

III.

Српски језик

**у околини призренској, пећској, моравској и
дибарској.**

Српски језик

у овозначеној форми (оригинал) и
у овозначеној форми (оригинал)

Лањске године изашла је књига с натписом „Обичаји и пјесни турецкихъ Србовъ (въ Призренѣ, Ипекѣ, Моравѣ и Дибрѣ) изъ путевихъ записокъ И. С. Јастребова. С. Петербургъ. Типографія В. С. Валашева 1886.“ У овој су књизи описани обичаји српскога народа у споменутих крајевима и сабране песме, које српски народ по тим крајевима пева. Обичаји су описани с такоом тачношћу и појединостима, да боље не може бити и г. Јастребов стекао је велике заслуге код Срба својом красном књигом. Поред ових обичаја особито су важне песме, јер нам оне казују језик, којим говоре Срби у тим крајевима. Језик и обичаји то су јасна и једина обележја, којим се народ један од другога распознаје.

Језик и обичаји то су крв, то су живот народни. Па ето сад нам се отварају врата за познавање оне браће, која живе у оним крајевима, где је некад била средокраћа — центар славе и величине српске.

Заиста је грдна срамота за нас Србе, да се на те крајеве гледало скрштених руку, да се ништа није радило за познавање Срба у споменутих крајевима. Заиста је срамота за Србе, да су други мутили по тим крајевима обмањујући тамошњи народ и изнашајући га пред учен свет као Бугаре.

За то је велику заслугу, признање и захвалност стекао код нас г. Јастребов својом књигом, у којој је изнео особито вешто описане обичаје и верно сакупљене песме, у којима се огледа јасна слика српскога народа.

Ја ћу овде у овом чланку говорити о језику, какав је у песмама, што их је сабрао у својој књизи г. Јастребов.

* * *

Схватили ми језик или као жив организам или als eine grosse zusammengesetzte Maschinerie, eine Summe von Gebrauchsweisen, die in einer bestimmten menschlichen Gemeinschaft gelten,*) свакако видимо, да је он у непрестаном развиту. Ми видимо, да се наш језик развијао од дванаестог века, од кад имамо забележених писмених споменика, па до данас. Видимо, да се скоро сваки век одликује променом облика. Тако видимо, да и данас на целом земљишту, где живи српски народ, није језик свугде једнак, него је на једном крају оваки, на другом онаки. На једном крају продиру облици оваки, на другом онаки. Назвали ми сад то продирање облика борбом за живот или аналогизмом, то самој ствари не смета, јер наша је намера, да истакнемо само обележја појединих дијалеката у нашем језику.

Ми знамо, да се источни дијалекат дели на ресавски и сремски. Особине ресавскога

*) *Leben und Wachsthum der Sprache von Whitney, übersetzt von Leskien* срп. 165.

или косопољског дијалекта обележио сам ја још 1882. г. Материјал за овај посао нашао сам ја у песмама „Женидба Ива Сењанина“. „Млади Маријан“ и „Мајстор Манојло“. Све три ове песме штампане су у III. књизи српских народних песама од Вука, који их је добио са поља Косова од Анђелка Вуковића.

Кад ове песме испоредимо са песмама, које је Јастребов скупио по Косову, онда видимо, да се Јастребова песме не слажу са споменутиим Вуковим. У Јастребовим песмама је дијалекат источни, као што је и у Срему, докле је у Вуковим ресавски дијалекат. Из овога излази, да Вук или није добио оне три песме са Косова, него из Ресаве, или се Јастребов помео при бележењу оних својих песама, да су са поља Косова.

За то ми не ћемо ни узети на око песме, које је Јастребов скупио по Косову, јер немају никаквих особина, које би их раздвајале од сремскога дијалекта, него ћемо истаћи особине из песама, које је г. Јастребов скупио по Пећском, Гиланском, Призренском, Моравском, по Средском и Сириничком крају и Подгору и по Дибарском крају.

У свима овим крајевима говори се источним дијалектом и тај је дијалекат смеша од сремскога и ресавскога дијалекта. Докле се н. п. у Ресави од треће врсте номиналне деклинације мењају речи само по првом разделу у трећем падежу сингулара, то се у Пећском, Призренском, Моравском, Средском, Сириничком крају и Подгору мењају те исте речи

у истој врсти по првом и другом разделу. Н. пр. у Ресави и на Косову гласи датив у а-врсти само овако:

Те говори крчмарице Јеле. — Вук, III. 180.

Па се Хајке тврдо зафалио. — Вук, III. 182.

А у споменутим крајевима овако:

Редак паде Маргите девојке. Јастреов, 341.

Благо мајке што га њега има. — Јастребов, 385.

и овако:

Благо мајки што родила. — Јастребов, 342.

Благо сестри што се куне. — „ 343.

Благо љуби што ће љубит'. — „ 343.

Ми ћемо овде истаћи особине у свима овит крајевима, из којих ћемо видети, како изгледа српски језик у тим крајевима, а уједно ћемо видети, како расте утацај бугарскога језика, што даље идемо од Призрена на југ и на исток; али ипак излази српски језик са својим главним особинама победиоцем из борбе.

1. Пећски крај.

У а-врсти први је раздео у дат. сингулара са другим разделом у борби, н. пр.

Први раздео:

Благо мајке што га има. — Јастр. 366

Подај бабе златна бошчалука. — „ 366

Подај нане зелену кадифу. — „ 367

И своје мајке поручи. — „ 374

И моје мајке донесте. — „ 374

Није потребно да навађам примере по

другом разделу, јер њих има много више, и други овај раздео одржаће победу временом са свим над првим.

Футур сам нашао само један, који је по аналогiji футура бугарскога начињен:

Он ће бидне мил куме, — 365.

Овде имам још споменути неколико компаратива с наставком ш, који се иначе с тим наставком не чују по другим крајевима:

Млекоу би се омивала
Да би белша била,
Свилу би се опасала
Да би тањша била,
Ружу би се накутила
Да б' руменша била. — 372.

Да би сваки увидео, да је овај крај са свим српски по језику, навешћу читаву једну кратку песмицу:

Момак мами девојку
На зелену јабуку.
Премами ју на чардак.
Исцана ју ал-кафтан —
И везену кошуљу.
Стаде злато плякати,
А момак ју тешити:
„Шути, шути девојко!
Имам брата тераију,
Сашиће ти ал-кафтан.
Имам сестру везиљку,
Навешће ти кошуљу
И нанизат' твој ђердан. — 371.

2. Призренски крај.

У дативу сингулара је у а-врсти први раздео у борби са другим, н. пр.

Први раздео:

Редак паде Маргите девојке. —

И деверу ноже да позлатим
 И јетрве златне шакаклуке
 И зовице златне блензуке, — 341.

Благо мајке што га њега има, — 385.

Благо сестре што га однијала, — 385.

Њојне мајке воду да донесев, — 390.

Из другога раздела није потребно примере да наводим. Доста је, кад кажем, да се ови дативи по другом разделу у већем броју налазе, него по првом.

Имперфекат и други глаголски придев четврте врсте налази се по аналогiji прве врсте:

Девојка му барјак носаше, — 326.

Па облачи руо не носено, — 319.

Код глагола друге врсте у место у, које одговара у старом словенском ж свршује се инфинитивна основа на а, н. п.

Сина лице кано ј' вруће слунце, — 390.

Сина грло кано јасан месец, — 390.

К'д ћеш ми, момо, легнати, — 342.

Футур је по аналогiji футура бугарскога начињен у борби са обичним нашим футуром.

Испореди: К'д ћеш ми, момо, легнати
 са: Прва рала чоом ће покријем, — 349.

У овом крају има и полувокал, као што га имају и Црногорци, н. п.

А сакова а'ка буздована, — 316.

Још нис'м јаг'к навезла, — 348.

К'д ме питаш, право ћу ти казат'.

Да је и овај крај чист српски по језику, ево за пример читава песма:

Здравче цвеће! беру ли те моме?
 „Нит ме беру, нит ме остављају.
 У сред горе камен становити,
 На камену момче и девојче,
 Прсте реже, те девојку рани,
 Сузе рони па девојку поји.
 На срамоту други му је узео,
 Опет њега кумом учинио.
 Па му збори млади младожења:
 „Венчај, куме, а немој да кунеш!
 „Ја не кунем, само срце куне;
 Род родио, као врба грозђе,
 Кућу свио као славуј гнездо!

3. Моравски крај.

У а-врсти у дативу сингулара први раздео је у борби са другим, н. п.

Први раздео:

Па отишле цркве Свете горе, — 200.

Те обрицај цркве Свете горе, — 201.

Плетејући царице ељпезен, — 208.

Стеве шарца, а Султане вранца, — 208.

Отидоше земље кауринске, — 208.

Прилетила каравлашке земље, — 180.

Поред ових облика долазе још у већем броју и облици другог раздела.

У а-врсти у локалу сингулара први је раздео у борби са другим, н. п.

Те да паднем у ладне меане, — 184.

И улегна у шарене одаје, — 204.

Он улегна у клете тамнице — 205.

Остала је доле у ливаде, — 404.

У већем број долазе облици по другом разделу.

Од личне заменице ја гласи акузатив

плур. не, а датив плурала ни. Место акуз-
синг. ју говори се у свима овим крајевима гу:

Чујеш ли не Божја верна слуго, — 205.

Нама ће ни кључе оставити. — 205.

Говори гу Стеван лудо дете, — 206.

Треће лице плурала презенса свршује се
на ев, а в место у или е, н. пр.

У њу појев до три светитеља, — 203.

Сви тројица ситну книгу пишев — 203.

Па га учив до три светитеља, — 203.

Они гледав ону ситну књигу, — 204.

Да те кљујев орли и гаврани, — 211.

Имперфекат и други глаголски придев
постају по аналогiji истих облика у првој
врсти н. пр.

Девојка му барјак носаше, — 194.

Поболе се просена девојка, — 186.

У глагола друге врсте основе инфини-
тивне свршују се на а место на у=ст. слов.
ж. н. п.

Он ми летна под небес високо, — 204.

Он ми викна т'нко гласовито, — 204.

И улегна у шарене одаје, — 204.

Т'д ми викна српски цар Стефане, — 204.

Па стукнаше аљком на капију, — 206.

Од Part. praet. act. II. наставак је ја у
борби са л-наставком, н. пр. испореди:

И он цару руку пољубија, — 204.

Ништа није цару беседија, — 204.

Заробија лепога Стефана,

Турија га у т'мна з'ндана, — 207.

са: Што је мени бабо оставио, 207.

Долази кад кад и Футур по аналогји бугарскога футура начињен:

Цар ће иде у белу цамију, — 205.

Part. draes act. долази из других врста по аналогји треће врсте првога раздела начињен, н. пр.

Гледејући цркву Хилендарку, — 200.

Плетејући царице ељпезен, — 205.

Полувокал има и овај крај, као што га имају и сви крајеви, о којима се овде говори:

Т'д ми викна српски цар Стефане, — 204.

Турија га у т'мна з'ндана, — 207.

Ево одломак једне песме из овога краја на углед:

Фала Богу, фала јединоме!
 Да ли грми, да л' се земља тресе?
 Нити грми, нит се земља тресе,
 Шенл'к чини царе Силејмане.
 Заробија ленога Стефана,
 Турија га у т'мна з'ндана.
 Говори му царе Сулејмане:
 „Потурчи се, лијени Стефане,
 „Даћу тебе половин државу
 И даћу ти млађу султанију.“
 Говори му лијени Стефане:
 „Ја се не ћу млади потурчити,
 Ни Христову веру погазити,
 Да ми дадеш и целу државу,
 Да ми дадеш и млађу султанију,
 Ја имадем и своју државу,
 Што је мене бабо оставија.“ И т. д.

4. Средски и Сиринички крај с Подгором.

Говор ових крајева чини прелаз из говора Пећскога, Призренскога и Моравскога краја у говор Дибарскога краја. Говор, дакле, Средскога и Сириничкога краја удаљује се већма од споменута три говора тим, што се

наставци појединих падежа губе, другим речима, што се поједини падежи једначе са номинативом како у једнини, тако и у множини, те тим се и приближује Дибарском говору. Да видимо дакле особине овога краја.

У дативу синг. у а-врсти први је раздео у борби са другим, и овај други раздео подлеже првом, н. пр. испореди:

Пипиревке жути дукат, — 173.

Те одиде своје старе мајке, — 255.

Право иде своје верне љубе, — 256.

Верне љубе вако говорио, — 256.

Па је своје мајке беседија, — 258.

Но ајдемо наше старе мајке, — 265.

Па снашице вако говорије, — 273.

Он ће иде цркве Грачанице, — 253.

Па је сестре овако казао, 274.

Не гу пише своје старе мајке, — 278.

Већ гу пише своје верне љубе, — 278.

Те гу дава теј Маркове љубе, — 279.

Свекрвице своје не кажује, — 279.

Тиво љубе Марко беседија, — 281.

са: Иво Муси све по право каза, — 271.

Пиперевки печен брава, — 172.

У а-врсти првога раздела локал сингулара је у борби са локалом, који се изједначио са поминативом сингулара, н. п. испореди:

Ка' ловимо лова по планине, — 259.

Па ми шетај по нове чаршије, — 279.

са: Сусрете га у гора зелена, — 272.

са: Скитајећи по Шара планина. — 260.

Падежи се једначе са номинативом како у једнини тако и у множини, особито у а-

врсти, али у исто време живе и падежи са својим наставцима, н. п. испореди:

Он не узе чаша од девојке, — 261.

Већ девојку довати за рука, — 261.

Ја ћу моја ћерка да му дадем, — 261.

Огњан Марку рука целиваја, — 260.

Њига чита, дробне слузе лије, — 279.

Оде Марко у велика цамија, — 277.

Држале га за недеља д'на, — 271.

Па изнесе тај љута ракија, — 271.

Време дошло, Бог ми душа тражи, — 278.

Диже глава горе у небеса, — 277.

Сусрете га у гора зелена, — 272.

Скитајећи по Шара планина, — 260.

Огњан скрши грања од неранца, — 263.

Ето иде Огњан на Шарину, — 263.

Већ девојку довати за руку, — 261.

Тако и у плуралу почињу се једначити падежи са номинативом, као што сведоче ови примери:

Ти увати наши добри коњи, — 259.

Те пречека своји мили гости, — 260.

У придева облици из другог раздела мешају се са облицима првога раздела, н. п.

Убаве са како врућо слунце, — 261.

Прономен тај има наставак у 3. падежу сингулара женског рода по аналогiji другог раздела:

Те гу дава теј Маркове љубе, — 272.

Акузатив проп. ју гласи гу, а плуралих гласи ги. Стари слов. облици иы, вы гласе не, ве, као и у Црној Гори:

Те гу дава теј Маркове љубе, — 279.

И сведе гу доле у одаје, — 274.

Па ве молим Турце Београци, — 278.

Чујеш ли не Марко Краљевићу, — 280.

Да ги љубиш њино бело лице, — 261.

Да ги води у шарене собе, — 260.

Промоен вас (сав) има по правилу датив плурала по првом разделу свем према ст. словенском *вѣсѣмъ*, што се не налази ни у једном крају источнога говора, н. пр.

Свем жетварам сољ и леба, — 172.

Треће лице плурала презенса свршује се на ет = ст. слов. *ѡтъ*. Ово је лице у овим крајевима постало по аналогiji треће врсте другога раздела, н. п. испореди:

Вино пијет два брата рођена, — 264.

Право идет у Палоша града, — 260.

Они ођет тебе да викајет, — 261.

Обе њему на пут излазајет, — 262.

Нека једет и нека се љубет, — 263.

Тице појет на јелове гране, — 257.

са: Ја сам чула људе де ми зборет, — 271.

Оне ођет тебе да викајет, — 261.

Те га молет да се од коња скине, 262.

Нека једет и нека се љубет, — 293.

Те ми молет Марка Краљевића, — 280.

Чудет ми се црни калуђери, — 257.

И опет њојзи калуђери зборет, — 258.

У нашим крајевима, као: у Срему, Банату и т. д., говори се треће лице плурала и у трећој врсти другога раздела и четвртој врсти по аналогiji глагола из осталих врста, н. пр. *молу*, *виду*, *хвалу*, *славу*. Напротив пак у Средском и Сириничком крају, као

што видимо из споменутих примера, говори се треће лице плурала код свију глагола по аналогiji четврте врсте или треће другогa раздела. Лични је наставак овога трећегa лица плурала т ушао у говор утицајем бугарскогa језика, прем да споменути облици при свем том још несу бугарски. Да су бугарски, морали би гласити: пијѣт, идѣт, викаѣт, једѣт, мољѣт чудѣт.

За футур говори се ће са презенсом по начину бугарском:

Ја ће трчим, а ти више бегај, — 282.

Он ће иде цркве Раванице, — 253.

К'д ме питаш, право ће ти кажем, — 261.

Ђе му дадем моја мила ћерка, — 263.

Од глагола бити треће лице плурала презенса свршује се на а место на у=хтѣ ст. слов., у данашњем бугарском језику на ѣ, н. п.

Да са живе домаћински главе, — 283.

Убаве са како врућо слунце, — 261.

Они не са две добре девојке, — 251.

Према трећем лицу плурала презенса свршује се и part. praes. act. на ећи. дакле по аналогiji треће врсте другогa раздела или четврте врсте, н. п.

Да ли ти се врло уморило

Скитајећи по Шара планина, — 260.

Остадоше Турци гледајећи, — 282.

Глаголима друге врсте свршује се инфинитивна основа на а место на у=ст. слов. ж. н. пр.

Али гора пуста увенала,

У венала и се осушила, — 253.

Он усписна како љута гуја, — 254.

Тек к'д свана и слунце ограна, — 256

Наставак part. praet. act. II. ја надвла-
ђује наставак л у мушком роду, н. п. испореди:

Много борча Марко учинија, — 255.

Марко њему: добро ти бог даја, — 256.

Па је своје мајке беседија, — 258.

Лов ловија Краљевићу Марко

Лов ловија у Шара планина, — 259.

И девојку за себе венчаја, — 274.

са: Верне љубе вако говорио, — 256.

А Маринко врло ожеднео, — 265.

И с њу живот добро живовао, — 274.

У part. praet. act. II. у плуралу меша се
мушки род са женским:

Лепо њега тамо дочекале, — 271.

Држала га за недеља д'на, — 271.

Лов ловиле ништа не уловиле, — 259.

Марко и Огњан лова поделиле, — 264.

Да има полувокал и у овим крајевима,
види се из споменутих примера.

За углед како изгледа српски језик у
овим крајевима, ево одломка од једне песме:

Фала Богу, фала јединоме!

Лов ловија Краљевићу Марко,

Лов ловија у Шара планина,

Лов ловија за петнаес д'на,

С себе води сестричић Огњана.

Лов ловиле ништа не уловиле.

Шеснаесто јутро к'д сванало,

Огњан Марку 'вако проговара:

„О мој ујко Краљевићу Марко!

Ете има шеснаесет д'на,

Ка' ловимо лова по планине,

Мије ујко ништа не уловисмо:

Па те молим дома да идемо,

Дивљи звери да не не изедет.“
 Марко њему тиво одговара:
 „Чујеш ли ме сестричић Огњане!
 И ја сам ти дома зажељев.
 Ти увати наши добри коњи,
 Да јанимо дома да идемо.“ И т. д.

5. Дибарски крај.

Ево нас у дибарском крају. Прошли смо до сад од јужне границе данашње краљевине Србије преко поља Косова до Дибре и догде сваки је могао увидети, осим ко је слеп код очију, да у споменутих крајевима влада чисти српски језик. Али ево нас сад у околици Дибарској, где језик мало друкчије изгледа, него што изгледа у споменутих мало час крајевима. Хајде, да видимо, како изгледа тај језик у околици Дибарској. Ево одломака из једне песме:

Шчо се шеташ млада Момчулица,
 Шчо се шетат из рамни дворови,
 Ја догледа Момчула војвода.
 Иаговори Момчула војвода:
 „А невесто, а добро, убаво!
 Шчо се шеташ из рамни дворови?“
 Иаговори убава невеста:
 „Ај ти тебе, моји господаре!
 Ја се шета из рамни дворови,
 Што догледав под Пилита града,
 Шчо догледав сриа и кошута,
 Ми текнало од ловчок понада.“
 Бог да убијет кучка Момчулица!
 Неје се јало од ловчок понада,
 Ток писала једна бела књига,
 Ја писала краљу Влкашину.
 „Како знојеш крале Вукашине,
 Да загубиш Момчула војвода,
 Ђа го прата под Пирита града,
 Ђа го прата ловчок да уловит,
 Тамо да го вије загубите.“ И т. д.

Смемо ли казати, да је у овој песми чисти српски језик? Не смемо. Али не можемо признати ни да је бугарски, него смеса од бугарскога српскога језика, из које провирује више српски, него бугарски језик.

Вук Караџић имао је врло оштро око, врло бистро око, око соколово, и што је он својим оштрим оком сагледао и својим бистрим умом прохесатио, а својом науком, која је на здравом разуму прицепљена, одредио, то је свето остало, то није могао нико ужљуљати и порушити. Па да л' је Вук где год што прибележио о дибарском дијалекту? Не би л' нас он могао упутити у овој ствари? Ја знам, да је Вук на два места неколико речи казао о дибарском дијалекту. Тако у „Ковчежићу“ на стр. 1. вели: „Управо се још не зна, докле Срба има у Арнаутској и у Мађедонији. Ја сам се на Цетињу (у Црној гори) разговарао с двојицом људи из Дибре, који су ми казивали, да онамо има много „Српскијех“ села по којима се говори Српски онако, као и они што су говорили, т. ј. између Српскога и Бугарскога, али опет ближе к Српскоме него к правој Бугарскоме.“ А у своме речнику српском код речи „Дйбра“ вели ово: „Ја сам на Цетињу видео два човјека из Дибре, који су доста добро говорили Српски, само што су у гдјекојијем ријечима заносили на Бугарски и казивали су ми, да онамо има много села, по којима људи говоре онако као и они, и зову се Срби, као и они што су говорили да су.“

Па кад Вук ето каже, да је Дибарски дијалекат више српски него бугарски, хајде да видимо.

Ж.

Старом словенском ж одговара у Дибри о, н. п.

И ми зеде сабја неточена

Неточена тридевет години

Ни точена, ни в рока фатена, — 62.

На сон фтаса једна мотна река, — 65.

А виното на пот го истурив, — 67.

а.) Од овога се изузима код глагола друга врста, где крајњем гласу од инфинитивне основе ж одговара у Дибри а:

От падна Поповић Јована, — 68.

От извикна Поповић Јована, — 68.

б.) У првом лицу сингулара презента ст. слов. ж одговара а:

Как' да не плача, как' да не жала, — 49.

Ај ти тебе, моја стара мајко!

Ни се смеја на згодна вечера,

Ни се смеја тебе на старос ти, — 50.

У свима овим случајевима старом словенском ж одговара у бугарском језику њ.

Ћ

Старом слов. ж одговара у Дибри о:

А невеста голем сон сонила, — 65.

От ми падна во трева зелена, — 65.

У бугарском језику стар. слов. ж одговара такође њ.

Њ

Старом словен ж одговара у Дибри е:

Болен лежал боленa Дојчина,

Болен лежал тридевет години, — 60.

Ред ми падна денес и на мене, — 61.

Не ли појди в темна коњушница — 61.

Оту ми стрча Петер војвода, — 57.

У бугарском језику стар. слов. љ одговара љ, које се замењује љ-ом.

Примедба. Као што смо видели у горе споменутим крајевима, да долази у где којим речима полувокал, тако исто долази и у дибарском дијалекту у где којим речима полувокал и то у где којим оним речима, где је наше нестално а, н. пр.

Да ја догледа Јанини свек'р, — 49.

ЛѢ.

Старом слов. љз одговара у Дибри љ:

Оди, Кањо, оди жлта дуњо, — 63.

Љуто кланет Марко Краљевиће, — 48.

И ми зеде стребрено јаблко, — 58.

А слнце ми крваво огреја, — 48.

Л.

На крају слога л се не претвара у о:

Да Бог те уби л Петер војвода!

Да л' не познаваш убава Јана,

Шчо си ја сака л до три години? — 47.

Х.

Х се замењује ф-ом и в-ом:

Го загуби ф Корун харамију

И распушчи ф седомдесет потишча,

- 73 И распуштив седомдесетотича, —
 И распуштив осомдесет друмови, — 58.
 От ми стана Марко Краљевиће, —
 И ми јафнат своја брза коња, — 51.
 85 Се фатије с ниџни брзи коњи, — 59
 84 У Дибри изједначили су се сви падежи
 са поминативом како у једини тако и у
 множини, н. пр.
 Шетал Марко из гора зелена, — 48.
 Нигде Марко водица не нашло, — 58.
 82 Да м' не познаваш у бава Јана, — 47.
 Шедба шетал стари Новак хајдук,
 Со Грујица своја мила сина, — 57.
 Старога свата свети Никола, — 53.
 Дворје метет, градум сазиرونит, — 60.
 06 Со сизи и дворје запрашуваш, — 60.
 Да потковеш коња вересија, — 61.
 Не наточи сабја вересија, — 62.
 05 Али се налазе и поједини падежи са
 својим наставцима:
 И ми јафна коња некована, — 62.
 Не л' излези црна арапино! — 63.
 81 Оди, Кањо, оди жлта дуњо, — 63.
 81 Јанина мајка Јану недават, — 46.
 84 Го загуби корун арамију, — 59.
 Шчо пратило једну белу књигу, — 50.
 06 Ток се смеја Филип Маџарину, — 50.
 04 А четврто Марко од Прилипа, — 50.
 Да је речете сестре Марије, — 69.
 81 Ај ти тебе, краље господаре! — 47.
 Ај ти тебе моја господарке, — 48.
 Бог те уби зелена горице, — 48.
 Да извадиш коња крилатнег, — 61.

Та си падна од брзого коња, — 67.

Ми искина ситного ђерђева.

Што позовало рало сватови:

Старога свата свети Никола.

Чесного кума свети Јована, — 53.

Из ових последњих примера види се, да се у сложеној деклинацији замењују радо облици првога раздела облицима другога раздела.

Прво лице синг. презента свршује се на а:

Как' да не плача, как' да не жала, — 49.

Ај ти тебе моја стара мајко!

Ни се смеја на згодна вечера,

Ни се смеја тебе на старос ти,

Ток се смеја Филип Маџарину,

Шчо пратило једну белу књигу, — 50.

Ај ти тебе, моји мили сине?

Ак си јунак, тамо да му појеш,

Да не гледа крви на дворови, — 50.

У бугарском језику свршује се ово прво лица на њ. Треће лице синг. презента има наставак т:

Јана ми ткајет свилено платно, — 49.

Љуто кљнет Марко Краљевиће, — 48.

Платно ми ткајет и слзи ронит, — 49.

Зеднал Марко заран да вечерат

И вечерат и се подсмејуват, — 50.

У бугарском језику нема наставак т ово треће лице.

Прво лице множ. през. има наставак ме:

Не сум дошол да се изминеме,

Ток су дошол да се обидеме,

Ако сакаш да се обидеме,

Обидеме с наши брзи коњи. — 59.

Треће лице плур. през. има наставак т:

А стари старци сеир гледајет, — 56.

Викум викајет на вити порти, — 69.

Ил таласи по море фрљајет? — 87.

За футур узима се презенат са ћа.

Ако станет боленa Дојчина,

Ћа ти платити ћа ти наплатит, — 61.

Ћа си падна од брзегo коња, — 67.

Разигра се море светогорско,

Ћа удавит Илиндар манастир, — 66.

У трећем лицу плурала од наставка
аориста ш зимењује и ј:

Се фатије с тешки боздогани

Боздогани им се искршије, — 59.

Се фатије в тенки половише

Се борише три саати време.

Part. praes. act. постаје по аналогiji
треће врсте другoгa раздeла или четврте
врсте:

Здодеја ми се пијећи вода. — 46.

Ово је чист облик српски, а бугарски
партицип у песмама гласи овако:

Али ти сс, сестро, здодејало

Метејешчи прерамни дворови, —

Гледајешчи твоја мила брата, —

Месејешчи пребели колачи, —

Part. praet. pass. постаје по аналогiji
прве врсте:

В роци држит мала Бога,

Мала Бога не крстена, — 84.

Неточена, ни в рока фатена, — 62.

Студена вода с утра носена, — 47.

Да ми беје срца разбудени, — 59.

Да си пијет вино неплатено, — 60.

На крају овде спомињемо, да у овом дибарском дијалекту нема артикула, као што га има у бугарском језику.

Ово су особине дибарскога дијалекта, а све друго, што није овде споменуто, разуме се, да је као и у данашњем српском језику. Да б^ог^ме да су гдекоји ови облици постали утицајем бугарскога језика, као што је прво лице синг. презента, једначење падежа са номинативом, али ипак за то нес^у то бугарски облици, као што ни футур није бугарски, ма да је утицајем бугарскога футура постао. Тако бугарски гласи футур од писати: штѣ нишѣ, штѣ пишеш, штѣ пише, а у дибарском крају: ћа пиша, ћа пишеш, ћа пишет. Види се, дакле да је по аналогiji бугарскога футура постао, али ипак је остало по законима гласовним српско **ћ**, које Бугари немају. То **ћ** а и **ђ**, што долази у дибарском дијалекту, то је јасан знак и битно обележје српскога језика. По словима **ћ** и **ђ** поделио је Ђура Даничић словенске језике на три раздела, за које му је писао учени Шлајхер ово: *Mit dem gesagten haben sie nach meiner Meinung den Nagel auf den Kopf getroffen.* По тој деоби спада бугарски језик у други, а српски опет у други раздео. А ту је деобу углавио Ђура Даничић по словима **ћ** и **ђ**, која долазе у дибарском дијалекту увек као и у српском, а у бугарском језику на место њих увек шт и жд, и по

тој деоби, а и по изложеним особинама, не може се никад прибројати дибарски дијалекат бугарском језику, него једино српском. Кад се к овоме узму на око још обичаји српски, који владају у дибарском крају, а особито крсно име, које је искључиво српско, онда мислимо, да имамо потпуно право, што дибарски дијалекат прибрајамо српском језику.

Језик у Гундулићеву „Осману“.

(На част бесмртном песнику о његову тристагодишњем прослављању.)

1933 г. 7-й изд. "Осману".

(Не есть безмолвным песня о человеке и

его судьбе.)

На прагу скоро тристагодишњега прослављања Гундулићева добио сам пријатељски позив од уредништва овога листа, да напишем што о језику Гундулићеву на част његову о тристагодишњем прослављању његову. Уредник се овога листа задоцнио с позивом, за то и несам могао узети на око језик Гундулићев из свију дела његових, него сам у брзини узео само „Османа“ за предмет својега расправљања. А и ово мало, што ћу о језику Гундулићеву, казати, нека му је бесмртнику песнику на славу и част!

*
* *

У старом словенском зезику владао је закон гласовни, који се зове непотпуна асимилација, где утиче вокал на конзонанат и то наставци и и ђ на грлена сугласна. Тај је закон био опћи за све речи, које се мењају. Па тај је закон био опћи и у српском језику још у седамнаестому веку, као што се види и из Гундулићевих дела. Дакле, опћи је закон био гласовни: Грлена пред наставцима и и ђ мењају се на непчана сугласна. Данас у српском језику није тај закон опћи, јер се придеви извукоше испод њега аналогијом других надежа. Ево примера, из којих се види, да су и придеви били под истим законом као и супстантива и глаголи:

Вјековите и без сврхе
 није под сунцем крепке ствари,
 а у висоцијех гора врхе
 на прије огњени тријес удари. — I., 7.
 Проз несреће срећа ианоси
 из крви се круна црпе;
 а они, кијех се боје мнози
 страх од мнозијех и они трпе. — I., 24.
 Коњу и вами стрехе опћене
 стаху ноћнијех сред покоји
 кућарице оплетене
 од хростовијех тапцијех хвоја. — I., 152.
 Благодарством овациме
 свемогући се изит нада,
 и у кратко простријет време
 с истока се до запада. — I., 341.
 На складање веле медно
 кон сиревоца љубовника
 од различијех звијери у једно
 купљаше се множ велика. — III., 55.
 Од различијех звијери коже
 стерим се агар низ плећи,
 дуго с ницијем не разложе,
 сабља је разлог них највећи. — IV., 125.
 На коњијех сви Бошњаци
 сјаху свијетло одјевени,
 заточници хрли и јаци
 конјаници свим храбрени. — IV., 170.
 Нак уставу коња добра
 слацијех усти русе отвори
 и у бесједу благо обра
 с поклицаром да говори. — V., 486.
 Њих су коњи видјет таци,
 да не тичу тли, чим језде,
 паче рек би, хитри и лаци
 пружиће се сад на звијеаде. — X., 420.
 Нод именом слацијем*) тако

*) У акад. издању и у Броза стоји: слацим а у Веберу, јер, тек кад је тај облик прешао из сложене деклинације у пронаминалну, могло се грлено пред наставком ђ претворити у пискаво, па је онда остао и као сложен облик, кад је било песнику потребно, с том променом конзонаната, као што се види из китице друге, која гласи:

Туј израсте, отле изиде
 помилован добром свацим,
 чим га свијетла пуци виде
 међу суцим и јунацим. — XVII., 542.

блаудни Мурат у тој доба
објавити хтећ свакако,
да он-роб је свога роба. — XVII. 540.

Али овај опћи закон почиње већ за време Гундулућево врло лагано опадати, те поче грлено слово пред наставцима и и ђ у придева остајати стално, угледајући се на друге падеже, где не стоји грлено пред наставцима и и ђ, дакле, по аналогiji оних падежа, где не стоји грлено слово пред наставцима и и ђ:

Гдје начини ваши бојни
и дјела су славна она,
у кијех изглед јес достојни
витешкијех од закона. — I, 121.
Грчкијех цара и деспота
рашкијех кћери господичне,
рајска бјеше кијех љепота
бјеху царом љуби сличне. — I, 335.
На глас тихијех*) од вјетрица
бјеше ранит зора обикла
с вијенцом, ки јој сви ружица
у рајскијех пољијех никла. — III, 5.

* * *

Закон гласовни непотнуне асимилације, где се између основе на лабијална сугласна и ј од наставка умеће епентеско л није био сталан, као и данас што није сталан у не-

Овде је песнику било потребно ради слика свацим, али је свакако боље свацијем по јужном говору, јер је тај облик прешао у проминалну деклинацију из сложене, као што се види из старог словенског облика, који је гласно вьсацѣми. У проминалном само облику може бити промене сугласних по закону асимилације као свацијем, јер овај облик представља нам замишљени стари словенски облик вьсацѣми; а сложен облик ваља да гласи свакима јер стари словенски гласи вьсакѣми. Дакле бољи је облик свацијем, него свацим.

*) Ја сам се држао акад издања, само сам овај стих споменуо по Веберу. У акад. издању гласи тај стих: „На глас тихи од вјетрица.“

ким крајевима јужнога говора. И у старом словенском језику у врло старим споменицима није се ецентеско л умећало, као: поставѣиенъ зѣмѣ, али овде није било ни потребно, јер љ није било испало.

Јур на крилијех од вјетара
глас по свему свијету прии,
ко краљевић силна цара
копја сломи, сабље скриши. — I., 90.
Паче сваки у одлуци
за раскоше своје обра:
сабљу о пасу, коње у руци
лук о плећих, коња добра. — I., 140.
Паче у сјевер посред зиме
јевадећ мразно подунавје
стераше вам многократ свиме
снијет постељу, стијене уз главје. — I., 156.
Одјећа вас реси лака
свита сама и припроста,
а за оклопје у јунака
срце и прси бјеху доста. — I., 161.
Пуне срѣба и чемера
оне у себи буче тиме,
јак на вихру од сјевера
дубје у гори посред зиме. — V., 381.
Придружите у љувезни
с нашијем ваше складне гласе,
да појући слатке пјесни
биће ово прославља се. — VIII., 270.

* * *

Кад се реч свршује на два сугласна, онда последње сугласно отпада, као и данас у црногорском дијалекту:

Без помоћи вишње с неби
свијета ставнос свијем бјегућа:
сатиру се сама у себи
силна царства и могућа. — I., 15.
На трпезах врху сага
дуге и обилне гозбечине,
пијућ, докли свијес и снага
од вина им свијем погине. — I., 210.
Ну час ова, на коју ме

мило с царска увисила
удахљива смјене у име
и за славу царскијех дила. — II, 103.

* * *

У Гундулићеву језику долазе контраховани облици, једини можда остатак из старог хрватскога (чакавскога) дијалекта, који је Гундулић употребљавао. Истина наћи ћемо још и где који други облик чакавски, али тај је Гундулић употребљавао само слика ради у стиху, као што ћемо мало даље видети, н. п.

Од издајства и од засједа
ограђена је глава у цара,
и у час се згода угледа,
од ке не би паметара. — I, 25.
О дјевице чисте и благе
ке врх горе славне и свете
слатком власти пјесни драге
свијем пјевобим наричете. — I, 30.
Знам, да би се отприје хтило,
да ја пјевам, ви кажете:
ко се он роди срећно и мило
цару Ахмету прво дијете. — I, 40.
Тим с ме грубље да свијет слиша
славу твоју свак час већу,
ти све ту дјелуј дјела вања
аја пјет их престат не ћу, — I, 70.
Спахољани, ки сред рати
рваху се још смиони,
ко ови почеше уступати
узмакоше прешно и они. — I, 25е.
Тим цар пашу великога
Хусина смакну онада,
а увиси славно овога,
да у све*) мјесто царством влада. — I, 355.

Некад је била у српском језику четврта врста номиналне деklinације као и у ста-

*) Овде је све контрахован облик од своје, место којег би требало по смилу да стоји његово.

ром словенском језику. То је њ врста, која се разликовала од прве њ — врсте облицима. За времена Гундулићева био је од те четврте врсте у животу само још вокатив једнине. Од сынѡ у старом словенском језику гласио је ген. једнине: сынѡу, датив једнине: сынѡви, вокатив једнине: сынѡу, па таки је вокатив једнине остао у животу и у Гундулићеву „Осману“.

Владиславе, нољачкога
славна краља славни сину,
чим тва цуни свала многа
свега света величину. — I, 65.

Данас нема ни једнога обика из четврте врсте, јер су се сви помешали по аналогји са првом њ врстом. Али остатак из ове врсте четврте види се ипак и данас у овим сложеним речима: полусестра, полубрат, полуока, полугодишњица, полугрошница.

Супстантива прелазе из једне врсте у другу.

Тако се супстантив небо мењао по шестој врсти, а у Гундулића мењао се и по аналогји пете врсте:

Без помоћи вишње с неби
свијета је ставност свијем бјегућа;
сатиру се сама у себи
силна царства и могућа. — I, 15.
Ах, двије врсте противније
и разице толи у себи
тко сад види, тко ли прије
видје здружит вик под неби. — II, 300.
Други, охоло ви под неби
арх цара се свијех поноси,
само му се клања теби,
с покисарим мир ти проси. — III, 130.
Ах, не хвалим непријатеље,

него кринос ка под неби
 свјетлости има дана бјеже,
 и гди год је, хвала је себи. — IV., 235.
 на ње штиту звијер је она,
 проћ мјесецу јасно с неби
 ка се клања свим приклона,
 е писмом одзгар: самом теби. — V., 325.

Супстантив ратъ мењао се у ст. слов.
 језику по петој врсти, па тако се мења и
 код Гундулића. Данас се пак та реч мења
 обично по првој врсти:

Снохољани ки сред рати
 рваху се још смионч,
 ко ови почеше уступати,
 узмакоше прешно и они. — I., 255
 Ах, упути се мирна веће,
 мјеште крви злато трати:
 Кад слободит мож' без смеће
 вјереника, не ишти рати. — VI., 240.
 Је да бојне Пољаке ће
 туђе војске сачувати,
 кад се изгубе они веће
 у кривој спрва рати. — XI., 700.

Супстантив пјеснъ мењао се у старом
 словенском језику по петој врсти номиналне
 деklinације, па тако се мењао и у Гунду-
 лићево време. Данас је пак прешао тај суп-
 стантив по аналогiji у трећу врсту и гла-
 си пјесма или пјесна:

О дјевице чисте и благе
 ке врх горе славне и свете
 слатком власти пјесни драге
 свијем пјевоцим наричете. — I., 30.
 врх Марице ријеке, која
 мнократ брзи тијек устави,
 кад Орѣо крај ње поја
 драге пјесни од љубави. — III., 40.
 Бојном трубљом мјеште пјесни
 свећ је шика и покоји
 а где сјевер дме несвијесни,
 од лавице млијеком доји. — V., 95.

*

*

*

У старом словенском језику у њ врсти био је наставак у локалу јединице њ: н. п.: свѣтъ, лок. јединице: свѣтъѣ. Кад се пак основа свршује на непчано слово или на пискаво ц, онда се по закону асимилације ѡ мења на и у локалу јединице, н. п. волиа, лок. јединице: воли. Тако је у Гундулићево време живеот оваки локал јединице, само што се помешао у опће са оним супстантивима, којима се основа свршује на непчано сугласно или на пискаво ц, т. ј. у Гундулићево време у првој врсти номиналне деklinације изједначио се први раздио по аналогiji са другим разделом у локалу јединице. Оваки локал долази у „Осману“ само у речи свет и место, иначе се изједначио са дативом, а разликује се од датива акцентом:

А ти сам, ки на свем свити (ст. слов. свѣтъ,))

краљ си од краља, цар од цара

аа достојан плод водити,

кѣр њеш узет тамна овчара. — II., 315.

Робу је ово доста открити,

дугит ријечи тријеби није

пред онијем, ки на свити

веле може, много умије. — II., 380.

Вријеме мраком од забити

царе и царска крије имена,

само је свијетла вик на свити

дјела узаможнијех успомена. — III., 180.

Он ће брао најчестити

у љубави ријет моћи,

а несреће ме на свити

вик на сврху не ће доћи. — VI., 160.

Ах, не трпи, да еу вриједна

на твојој кући, у твој мјести

дјевојчице младе једне

дан од твојијех слава смести. — IX., 130.

Кога ни дуг пут, ни вријеме,

ни ина ниједна ствар на свијети

није с пригодом разлиције

могла изет јој из памети. — IX., 710.

Разми само једно име
од погибне свијем добити
ти у ниједно не би врме
друго мого стећ на свити. — XI., 725.
Ко роб тамни и злочести
докли од свуд ми крв прокона
на очиту поднијех мјести
ружне удорце тешкијех штала. — XVI., 200
Многе то прв још ће изити
у ово наше сада врме,
од ких на изглед на сем свити
након нас ће остат име. — XVII., 290.
Роди се ови у Пловдину,
а с ненадне хуе чести,
с туђа удорца сад погину
у туђему оди мјести. — XIX., 490.

* * *

Старински облици датива, инструмен-
тална и локала у множини у њ врсти но-
миналне деклинације у борби су са новим об-
бицима, где су се датив и локал са инстру-
менталном изједначили. Старински облик да-
тива множине у борби је с новим обликом
скоро пропао, докле старински облици ин-
струментала у подједнаком су животу са но-
вим облицима, као што су још и данас н. п.:

Испореди: Кажућ, робом како ухити
и изда Турком драга свога
чељад, ки он слободити
пође од ролства турачког. — V., 222
са: О дјевице чисте и благе,
ке врх горе славне и свете
слатком власти пјесни драге
свијем пјевацим наричете. — I., 30.
Пак наказни и све срде
по имену звати кликне,
и страшиве клетве и тврде
непослушним дусим викне. — II., 145.
Супроћ Турцим на бој тешки
тад у помоћ од сусједа
и Коревски бан витешки
с оружјем се диже уреда. — V., 130.
Али душо ма љубљена,

кад ти дођеш, ко ће остати
клетим Турцим мјеста опћена
не дат плијенит и харати? — V., 155.

Испореди: Дједа очиних бојна рука
град под сабљом влада ови:
дјед материн сваки хука
с тешкијем ралом за волови
(ст. слов.: воли. — II., 280.

са: Он с јунацим својим узмаче,
цара остави он најпрви,
он омасги најпрви паче
мач пољачки турском крви. — IV., 110.

Испореди: Скендер-паша с Арбанаси
с лијевога му краја стоја,
дванаес тисућ њих со гласи
задојенијех крви од боја. — IV., 150.
Гди иностране круне и кнези,
ским Пољаци друштва имају,
с војводам и с витези
на њих помоћ и они устају. XI., 40.

са: Знаш, да и ја покој тлачим,
за име добит с бојнијех труда,
међу копјим, међу мачим
дружићу те ијерна свуда. — V., 140.
Зато и ми, друге мње
чим сунце одагар припекло је,
ход'мо, гди сен дубја диле,
ај трудима наћ покоје. — IX. 280.
Словима се он оптјече,
у ких писмо шти одагара:
свак одступај надалече
могорекога кћи сам цара. — IX., 675.

Локал множине употребљавао је Гунду-
лић у њ, о, а врсти старински. Изједначенога
са инструменталом нема код њега у „Осману.“

Јур на крилијех од вјетара
глас по свему свијету приш.
ко краљевих сила цара
коцја сломи, сабље скриши. — I., 90.
У погубах крнци узроком
од послуха вјере чисте,
тијеком поља, горе скоком,
ријеке пловом проходисте. — I., 130.
Паче сваки у одлучи
да раскоше своја обра:
сабљу о пасу, копје у руци,
лук о плећак, кона добра. — I. 140.

У направах без процјене,
непријатеље позивају,
не на бијења, нег' на плијене. — I., 200.
Блаж на име он се зове,
и с истока до запада
од светиње глас његове
по народних лети сада. XI., 170.
У јунацијех, да бој слиде,
наравна је вазда жеља
а најлиша кад се виде
срећнији од њих непријатеља. — XI., 640.
У писму се уписало,
развијело се по језицих
и замахат с дима мало
сцијених расат штета прицих:
Невјесте су удовице,
плачу уз свекра и девера;
Ако није мртав дно тамнице
у веригах ропство тјера. — XVIII., 110

Инструментал у а врсти номиналне де-
клинације употребљава Гундулић старински
с наставком ми:

А и Сулиман, цар храбрени,
прадјед славни мога дједа,
сабљу опаса врсник мени
и војскама заповиједа. I., 300.
На очију кад свијем нами
— ах, виђење страшно доста!
Турски мјесец под ногами
кретјанском у крижу оста. — XVIII., 100.
Дилавероз двор по сриједи
међу лијеним обградами
на износиту мјесту сједи
ко у прстену драги ками. — XVIII., 205.

*

*

*

У а. врсти поминалне деклинације било
је у старом словенском језику три раздела, који
су постали по законима гласовнима. Друкчи-
је се мењала реч рѣѣба, а друкчије волаш.
Данас је пак аналогijом од три раздела по-
стао један, у ком имамо падежа измешаних

из сва три раздела; н. пр.: рѣба има у ген. једн.: рѣбѣ, у дативу јед.: рѣбѣ, у инструменталу јед.: рѣбоу у вокативу једн.: рѣбо, а воља има у ген.: воља, дат.: воли, инст.: волеу вок.: воле. У српском језику има сад и риба и воља у ген.: рибе, воље, у дат.: риби, воли, у инст.: рибом, вољом, у вокат.: рибо, вољо, т. ј., у српском језику у овој врсти аналогичја је уништила закон гласовни, којом је други раздео (воља) уген. и дативу надјачао први а у инстр. и вокативу први раздео надјачао други. Закон гласовни, асимилација, по којој утиче непчани конзонанат на вокал, данас је у српском језику у трећој врсти номинатне деклинације уништен аналогичјом, докле у њ врсти тај закон још влада, као: робом коњем. Данас пак у српском језику и у трећој врсти има још, речи, којима се основа свршује на ц, а имају више од два слога, па се покоравају законима гласовним само још у вокативу једнине. Тако баница има вок. једн. банице по законима гласовним као и у старом словенском језику, па тако и богородица: богородице, Јелица: Јелице. Али и оваке именице почеле су се по аналогичји мешати са именицама првог раздела, те имају неке и по првом разделу вокатив једнине, као заручницо кукавицо. У „Осману“ Гундулићеву нашао сам реч госпоја, која се држи још закона гласовних, те се мења у вокативу једн. по другом разделу, као и у ст. слов. језику:

За добро имај о госпоје,
 ако речем, што је истина:
 свијетло и драго сунце твоје
 сред тамнице крије тмина. — V., 530.
 Дјевојчицам, о госпоје
 каква ти си лијена и драга,
 ови слуга доivio је
 љепше даре, већа блага. — XII., 230.

* * *

У њ-врсти и у о-врсти меша се други
 раздео по аналогiji са првим разделом у ин-
 струменталу једнине:

Тим он желећ да би стеко
 драгу милост прид твим лицом.
 краљицом те је свом нареко
 и љубљеном вереницом. — VIII., 40.
 стијези, оклопја с мачим, с штитим
 под лаворијем висе вијенцом
 и све што оте придобитим
 Прусом, Угром, Чехем, Нијемсом. — X., 500.
 Ни ер не доби он с десницом,
 ни с јунаштвом, ни с крпости
 негли самим женским лицом
 све те части и милости. — XVII., 550.
 Нули царака хитрос храа
 чине жеље тве честите,
 докли с вијенцом око грла
 врху земље узвиси-те. — XVII., 622.
 Овди Даут најприје сврну
 с набуњеном војском својом,
 и нарили и на насрну
 с криатијем га рват бојом. — XVIII. 322.
 И да слацим јур покојом
 труд замијени, у ком сташе.
 вјереницом и госпојом
 у пјесних ју кликоваше. XIX., 170.

* * *

Долази кад кад старински генитив плу-
 рала код супстантива неподмлађен вокалом а:

Недалече шатор царскијех,
 ки од града слику држе,
 глава од чета јаничарскијех
 Али-ага шатор врже. — IV., 77.

Набуњиват једни сташе
хоћу и цркав редовнике,
сву господу и све паше,
и закона разумнике. — XIII., 338.
Од неправда цијећ прикора,
кијем те плеше брече охоло,
замњело је поље и гора,
свијет вас толик зучи около. — XVIII., 645.

* * *

У прономиналној деклинацији мешају се по аналогiji облици првога раздела са облицима другогa раздела:

Испореди: сумњи, и свећ му сумња чини
е узрока се бојат тега,
како она да се и ини
упознали не би у њега. — X., 285.

са: Ну још и то кад би било.
ку би од тога корист стеко?
Једа би се тим проишло
тве краљевство надалеко. — III. 790

Испореди: Занао беше глас и њега
од лијепости славне свуди;
спјени се цијећа тега,
да ини не отму, што он жуди. XIV. 205.

са: Јер није у пољској земљи тога
мјеста мала и велика,
ко војводу неима свога
и особна племеника. — XI., 295.

Испореди: Ну Дилавер против њему
коња ободе, скочи хрло:
и коње овему и онему
сусретниште скрши врло. — XIX., 270.

С овом Мехмет славни узиде
први по сто царства овега
Гркѡ расу, смакну и скиде
краља од Босне и Херцѡга. — XX., 215.

Не дорече још овега,
А Даут опет викну на гласа:
„Што чините? Давите га!“
и махраму смакну с паса. — XX., 350.

Ти врх свега још овега,
да му утврдиш сабљу у руци,
хтје, да имају страха од њега,
сви народи и сви пуци. XX., 425.

са: Врх ливаде млад уз млада
сједи у цвијећу разликому,
и ријеч с ријечим хитро склада
на ухо шаптом ови оному. VIII., 205

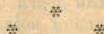
Тиска један проћ другому
оштра сабља без милости,
у смрт пријети ови оном у
са свом моћи и крепости. — XIX., 535

Долази заменица сај, која гласи у старом словенском језику сѧ и која се не говори по другим крајевима српскога народа:

Тад кон лијене Сунчанице
на седишке сеј љувене
од свуд млади и младице
скупине се небројене. — VIII., 225.
У што на час дана блага
танац воде сеј госпоје,
и овако се пјесан драга
Владиславу славном поје. — IX., 165.
Паврсночим сијех направа
вас запањен паша остаје;
у истину се упознавс,
и мни, у војсци опет да је. — XI., 85.
Тер бих чуо од свијех име,
ко свијех видјех војевати,
не бих мого у сеј време
драже ствари ја слишати. — XI., 110.
Гдје од мрака вјековита
под јавовим аја пучина,
усред свега сегај свита
најудубљијех сред дубина. — XIII., 5.
Многе топрв још ће изити
у ово наше сада време,
од ких за углед на сѧ свети
након нас ће остат име. — XVII., 290.

У старом словенском језику има прономен: кѧй, кѧа, кѧе, У том обликом старинском долази иста заменица и код Гундулића. У старом словенском језику мењају се неки облици од те заменице по сложеној деклинацији, као: ген. пнож. кѧиуѧ, дат. множ. кѧиуѧ, инструмент. мн. кѧиуѧ, лок. мн. кѧиуѧ. Сви ти облици мењају се у Гундулића по аналогiji заменичке деклинације, н. пр.:

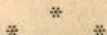
Проз несреће срећа износи;
из крви се круна црне;
а они, кијех се боје мнози,
страх од мнозијех и они трпе. — I., 25.
Ах неумрли витезови,
гласовити Турци стари,
с кијем добише вас свит ови
моји дједи, ваши цари. I., 120.
Свиони су њих шатори,
столи златни, на кијех сједе,
птица у мору, риба у гори
јестојске их слиједом слиједе. — I., 205.
Паче да ти ријека свуди
нацуни се и зајази
телесима смртијем људи,
кијех пољачка влас порази. — I., 262.

Као што је у старом словенском језику
био генитив без предлога од уз компаратив,
тако је био и у српском језику некад. У Гун-
дулића долази генитив уз компаратив без
предлога и са предлогом.

Испореди. Ну кћи краља од Могора
лепша и свјетља свијех се указа:
њој из бијелијех прси зора,
сунце ватјече из обрава — IX., 380.
Бијелијем перјем главу ните,
под кавадим ноже држе,
пашу сабље племените,
јашу коње вјетра брже. XI. 410.
„Заутра нам је царство у руци,
срести га ћу ја без страха!“
И у овој се већ одлучи
крену бржи вјетра плаха. — XVII. 740
Силна вистра јачи и бржи
сјемо тамо скаче и тече,
рве, ваља, ломи, крши,
ноге, руке, главе сијече. — XVIII., 509.
Тер јак пастух, кад се од бијеса
с јасли отргне, вихра бржи
тече, скаче, гривом стреса,
главу уздиже, пуха и ржи. — XIX., 395.
са: Нут онога, ком кацига
свјежанијем се перјем кити,
а и коњ под њим бјежи од снига,
рек би, сад ће полетити. — XI., 270.

Тим весело напријед ступи
врљи од вихра, бржи од стриле,
сметај, свађај, буни и уни,
не мимођи варке и силе. — XVII., 705.
Дуљи од вијека часи брани
чине јој се, мисо је труди,
без господства живјет мрани,
нова у ђања већма буди. — XVII., 745.

Устаром је словенском језику обележје садашњег времена у првом лицу једине о, н. п.; плетж (=плетом), керж (=беро-м). Тако је било и у српском језику. Али од тринаестог века поче се прво лице садашњег времена по аналогiji мешати са оним глаголима, који немају обележја за садашњост, а имају пун лични наставак, као што су: јесам, дам, па добише и обележје е за то лице по аналогiji других лица, и у седамнаестом веку задржаше још обележје о само они глаголи, који су и до данашњег дана задржали, као: могу (могж=мого-м), хоћу, вељу, виђу. У петнаестом и шеснаестом веку била је, дакле, борба између облика са обележјем о, и облика са обележјем е, па шеснаестог века та борба свршена са победом облика са обележјем е. За то се у Гундулића и не налазе облици са обележјем о. Кад изузмемо спом еиуте глаголе, који су задржали до данас обележје о у првом лицу једине, онда још само долази један глагол са обележјем о код Гундулића у „Осману“ и тај облик једини долази у стиху слика ради:

Ну што заман веће стоју,
није вас знане тријеби учит:
час паклену, вашу и моју
доста вам је припоручит. — XIII., 300.

Имперфекат долази у другом лицу мно-
жине са уметком о и са обележјем прошлости
х. Данас то лице нема уметка, а за обележје
прошлости му је с:

Ви у труду дни водећи,
спажња срца, смионе образе
казахоте, подносећи
љетна сунца, зимне мразе. — I., 125.

Грђахоте ви сва блага
и сва племства, равами оно,
што добије сабља и снага,
војујући свеђ смионо. — I., 165.

Суђахоте, да невоље
највеће су стат без рати,
и да умријет веле боље,
нег' испразно дни трајати. — I., 170.

Веђахоте, да кудеље
жене предум дома у тмини,
а јунаци непријатеље
да затјечу на равнини. — I., 175.

Држахоте за час своју
и највећу дику и славу:
за вашег цара у боју
иагубити русу главу. — I., 180.

Ванијахоте: смрти пријека,
не остављамо намет на те:
да се царство протре, а века
животи се наши скрате! — I., 185.

*

* * *

Као што има у старом словенском језику
рек-о-х-х и старији аорист рѣх-х-х, тако исто
има и у Гундулића тај старији аорист ри-
јех, у ком је е продужено у ије (ст. сл. ѣ)
за накнаду, што је отпао конзонанат:

Ах, злочести и незнани,
од шта сте се, ријех, припали?
једа и ви ко и крстјани
по двије руке вијесте имали? —., 240.

Угричићу мој љубјени,
ја ријех, што заах, а ти сада
справи обилне даре мени,
кијема ћу се смирит млада. — XII., 365.

*

* * *

Партицип *praes. act.* гласи у старом словенском језику у номинативу једнине мушкога рода, н. пр.: од плести: плѣѡ или плѣты, а генитив једнине гласи: плѣѡшта. Партицип се, дакле, у старом словенском језику мењао по падежима. Тако је било и у српском језику. Али од свршетка четрнаестог века почео се номинатив једнине мушкога рода каменити, те поче долазити и за друге падеже. Тако имамо остатака од тога номинатива једнине и у седамнаестом веку у Гундулићеву „Осману“, где се окаменио, па долази и за друге падеже:

Говбе частѣѡ дружбѡ мила
и пастири стада пасе
стренитеља турскијѣх сила
пошијеваху у све гласе. — I., 85,
Цар Лесандро с тобом ходе,
сит једнога свијета славе,
плака, да се још находе.
нови свијети и државѣ. — II., 20.
Сви у огњу своји бојници
пут паљаху мимо ходе;
тим није чудо, да у својој руци
Дунај под њим склони воде. IV., 145.
Тако јато бијело у води
од снѣжанијѣх куфа пловѣ*)
игре нове панаходи
под жуборе слатке и нове. — IX., 490.

Из првог се примера види, да номинатив сингулара мушкога рода пасе (ст. сл. пасѡ или пасы) долази за номинатив плурала мушкога рода. Ходе = ст. сл. хоѡѡ; плове = ст. сл. плѡѡѡ или плѡѡѡ од глагола плѡѡѡти. У акад. је издању треће лице плурала сад. времена од пловити.

* * *

*) По Веберову издању.

Од четрнаестог века почиње од партиципа *praes. act.* номинатив плурала за мушки род да долази и за друге падеже, као што и данас бива. Па тако имамо исти ном. множ. и у Гундулића, да долази за све падеже, али имамо у њега, да се и мења партицип и по другим падежима. Ове је падеже градио сам песник, јер у обичном говору престао је партицип већ тада да се мења по падежима. Ево примера, где је песник сам градио облике за поједине падеже:

Пршеће су тве одлуке,
привидјенства ер не имају;
предње згоде за науке
љета бо ти још не дију — II., 15.
И ки је она јад и смећу
и ћутјела и поднила,
чим на старцу свим мрвећу
драга је млада промијенила. — V III., 310.
Али ко се њој затиме
побјегућа душа врати,
кличе гласом жалоснине
у ови начин нарицати: — V III., 675.
Велећ: „Царе свемогући,
прости, ако роб твој смије
открит страшни плам горући.
ки око главе тве се вије — XVI., 380.
Непријатеља мучећега
бој се, кад те части одвише;
сад те пење да из вишега
дубље пак те сатараше. — XVIII., 640.

*

* *

За партицип *praes. act.* I. наставак је у старом слоненском *шш*, н. пр.: *рекш*, ген. јед. *рекшша*; *плетш*, ген. једн. *плетшша*; *пис-а-в-ш*, ген. једн. *пис-а-в-шш-а*. Глаголима, дакле, којима се основа инфинитивна свршује на су-гласно, додаје се наставак тога партиципа непосредно на основу. А глаголима, којима

се инфинитивна основа свршује на вокал, умеће се в ради зева између наставка и основе. Али у српском језику од шеснаестог века почеше се по аналогiji глаголи с инфинитивном основом на сугласно мешати са глаголима пете врсте с основом на вокал а, те тако почеше се употребљавати облици рекав, рекавши, плетав, плетавши по аналогiji писав, писавши. У Гундулићеву „Осману“ долазе старински партиципи не изједначени с облицима пете врсте:

Зачу млад цар од источи
подунавску заточницу,
и на коња тај час скочи,
вазам коње у десницу. — V., 275.
И у то из воде врло искаче,
и узам рухо на се меће,
самом сабљом међу маче
усрнути справна је веће. — IX., 465.
Ово изрекши, ван измуца
свијем велику једну греду,
и на ударац ње да пуца
мир, навали ш њом уиједу. — XVIII. 335.
Тим ко војска ових има,
вазам сабље у деснице,
погуби их прид вратима
од цареве коњушнице, — XIX, 790.
Ово рекши, сјемо тамо
свуд удрише по сарају;
„Цар Мустафа, знат имамо,
гди је! Вапит не пристају. — XIX., 815.
Викну, доша д сред јунака,
кијех Османа пратит стави;
„заповијед је царска така,
да се ови пас задави.“ — XX., 315.

У Гундулићеву „Осману“ често долазе облици подмлађени вокалом е:

За четами босанским е
јунаци онет стаху из страна
ким светог Саве име
и херцега стоји Стјепана. — IV., 175.

Плакат си онет мого боље,
 покли у кратко видје врме,
 гди се прикри цијело поље
 с твојијем витези побијениме. —, 20.
 Ноникнуте лијепе виле
 замукле су мраморкоме,
 цијенећ, да су тако скриле
 саме себе сјеном своме. — VIII., 377.
 Трећа уз ово издјелана
 сједи умножна и велика
 с круном, с ком је згар вјенчана
 с маслиноме ловорика. — X., 550.
 На глави му је тешко брише,
 збијен је за утећ хуђе штете,
 примит с очим зажетиме
 од крвника сваке ујете. — XII., 240.
 Тако у жетве зреле брине
 лијена љива непожњена
 житнијем класом веселиме
 прибогато накићена. — XIII., 330.

Осим контрахованих облика, које смо на-
 пред споменули, долазе стари хрватски об-
 лица у стиху још само слика ради:

Ови нетом преда њ доје,
 Лис му царску приказива:
 он га прима и врх своје
 главе ставља, пак целива. — VIII., 740.
 Тим носећи криж у руци
 с краљевићем на бој доје,
 и гди оружјем ини пуци,
 он молитвам војево је. XI., 182.
 Страх ме, ако влас тва прија
 главу љутој змији плесати,
 да она хуђа и отровнија
 куде на те не обрати. XVII., 255.
 Ну ако царство с многим смећом,
 гди му против војска устаје,
 међу срећом и несрећом
 себе изгуби, тко га наје? XVII., 275.
 Ну ту видећ, да несташе
 прем слободно, онет поје
 на заклоне Синап-паше
 у скровене перивоје. — XIX., 762.
 С овом Тосо Челебија
 Никонољскијех испод мира

краља Шишмана знаах прија,
с војском рази, пак затира. — XX., 202.

Оваки облици хрватски долазе у стиху
само слика ради, иначе, где није то потребно,
долазе облици српски:

А ва шовске лијене и младе
све госпође пуне дике
изишле су врх ливаде
покрај бистре Висле рике. — IX., 115.

* * *

Осим свега овога, што смо до сад спо-
менули о језику Гундулићеву у „Осману“,
имамо још да споменемо старинске облике и
старе речи, које се данас више не употреб-
љавају, јер су изумрле у нашем језику у
најновије време, н. пр.:

На складане веле медно
кон сијевоца љубовника
од различијех звијери у једно
купљаше се многе велика. — III., 55.

Овај предлог кон долази код Гундулића
често и из њега се развио данашњи предлог
код. Данас кон долази само сложен са на:
након.

*

Од глагола хотјети, хтјети долази им-
ператив хтјеј, који данас више не живи:

А зауздарје свега тога,
хтјеј, молим те, само ријети,
знаш ли од сукња коревскога
што гођер ми сповидјети? — XII., 240.

*

Од глагола видјети долази старински
императив виђ, као и у ст. слов. виждь.
Данас гласи иператив тај: види или виђи:

Озови се, кћерце мила,
 виђ, која ме болес цијена
 ах, кому си оставила
 ћаћка твога стара и слијена? — VIII., 640
 Ах двори, славни Отмане
 и ви силни цари остали
 сад витезе виђте избране,
 кијех сте вашом дјецом звали. — XV., III 80.
 Ну што веће ријечи служе,
 прид очима виђте штету:
 на оружје на оружј,
 на огањ, на плаћен, на освету. — XVIII., 180.
 Поручи му: „За јунака
 гусароват није украдом;
 ход' самном се виђ, а нака
 нођ' ко витез с дијлом младом“. XIX., 230.

*

Долази глагол сповидјети (ст. слов.: вѣдѣти), који по основи за садашње време иде у коњугацију без обележје за садашњост и има императив као и у старом словенском језику сповјеђ (вѣждѣ):

Ах, тако ти бог с висине
 вратио ечима вид жућени,
 вриједни и добри домаћине,
 члеме твоје сповјеђ мени. — VIII., 415.
 А аа ударје свега тога,
 хтјеј, молим те, само ми ријети,
 знаш ли од сужња коревскога
 штогођер ми сповидјети? — XI., 240.

*

Старински облик од глагола узети долази вазети према старом словенском възати. А тако исто и супстантив начињен од part. praet. pass. овога глагола с наставком ине долази у старинском облику: вазеће, ст. сл.: възатиіне:

Соколовнѣ унук царски
 и везијера Махумета,
 ким још слове крај угарски
 цијећ вазећа од Сегета. — IV., 165.

Ну у вазећу Цариграда
и изгубљењу цркве ове
оста име, тер и сада
Софија се мечет зове. — XVI., 340.
Стоји Дилавер и вапије,
краљевића корећ прико:
„вазми љубу! Ево ти је!
Гди је јунаштво твоје велико?“ — XIX. 335.
Тим ко војска ових има,
вазам сабље у деснице,
погуби их прид вратима
од цареве коњушнице. — XIX., 390.

*

Долази старински глагол упросити,
који одговара старом словенском *взпросити*,
па онда упушати (ст. слов.: *взпушати*)
interrogare и од овога глагола супстантив
упрашање (ст. сл. *взпушание interrogatio*):

На ово дворно упрашање
од царева поклицара
киев, ки дјелим свуд славан,
у ови начин одговора. — XI., 135.
Очи с њега час не смеће
запањени Али-паша;
и не може срцу веће
одољети да не упуша. — XI., 150.

Долази глагол пријети, који одговара
старом словенском *приѣти*, само што је упо-
требљен хрватски облик *прија*, место *прије*,
ради слика у стиху:

Страх ме, ако влас тва прија
главу љутој змији плесати,
да она хуђа и отровнија
куде на те не обрати. — XVII., 255.
С овом Тосо Челебија
Никопољскијех испод мира
краља Шишмана изапа прија,
с војеком разби, пак гатира. — XX., 202.

Овде је *прија* хрватски облик, место
прије стоји у аористу и одговара старом
словенском *приѣтъ* или *приѣ*.

Глагол вапити, који одговара ст. слов. *взпити* долази често или у старинском у пола посрбљеном облику вапити или у са свим посрбљеном облику упити. Тај глагол иде у шести раздео прве врсте у старом словенском језику, па тако се мења и у Гундулића, али прелази по аналогiji и у четврту врсту, те се и по овој мења:

И не у-вајућ, да ју обрани,
 а аупи у глас пун жалости:
 На ово ли ме, јаох дохрани
 тешка и трудна ма старости? — VIII, 620.
 Вапијући: „Или брже
 хтеј, што хоће војска остала,
 или ти се сплеса и врже
 испод сабље глава пала!“ — XVI, 310.
 Вапије војска: „Ми никако
 против цару нисмо устали,
 нег' проћ' онијем, ки-су онако
 дијете младо свијетовали.“ — XVI, 321.
 Пред мечет се ови скупи,
 тер из јутра до вечера
 скупино вика, складно упи;
 „Дај нам пашу Дилавера“. — XVI, 341.
 Тим весело напријед ступи
 врљи од вихра, бржи од стриле,
 сметај, свађај, буни и упи,
 не мимоћи варке и силе. — XVII, 705.
 вапећ с клетвом од све вере:
 „На срамоту Османову
 данас ћу ти, Дилавере,
 скупит главу под сабљу ову!“ — XVIII, 225
 Ови скаче хро наприједа
 и на врат му сабљу носи,
 вапијући да се прида,
 и да кајан милос проси. — XVIII, 520.
 вапи охолн: „Сад ћеш видит,
 шта ја велим, је ли истина!“
 Дилавера хоће слидит
 прико мира и висина. — XVIII, 585.

*

Старински глагол: *слѣти*—*словж*—*словешн* долази и у Гундулића. Данас се тај глагол више не употребљава:

У њих јоште вас свијет пуни
глас, и Сожја дјела слову
од Лауша, ки се круни
у Будиму и Кракову. — III., 82.
Соколовић унук царски
и везијера Махумета,
ким још слове крај угарски
цијећ вазећа од Сегена. — IV., 165.

*

Старински глагол *слишати* *audire* долази
често и у Гундулића. Тај глагол у том об-
лику не живи више:

Тим с ме трубље да свијет слиша
славу твоју свак час већу,
ти свећ дјелуј дјела виша
а ја пјет их пристат не ћу. — I., 70.
Свака страна, ка је најдаља,
свако доба, свако време
Малијаша слиша краља
недобитно у њих име. — III., 95.

*

Често долази и старински глагол: *блѹсти*
блѹдѹж—*блѹдѹши*:

Ах, властите ти државе
од турскијех сила блѹди,
а нека ја сред краве
рати тјерам народ худи. — V., 158.
Дали туђи витезови
хоћ' краљевство тве да блѹду,
кад изгубит ш њим његови
и свој исти живот буду? — XI., 701.
Али што чух ја опета?
Јес, тво тужбе још умножи,
јер цар свеца Махумета
Закон блѹсти хоће и божи. — XVI., 230.

*

Такође и старински глагол *плѹтити* имамо
забележити, који је Гундулић употребљавао:

И ја сцијенит вику не ћу,
да пригравт најмилије
ви не ћете ову срићу,
ка вам сама на стап плѹије. — XI., 630.

Глагол ꙗѣти—поѣж—поѣши долави такође у Гундулића:

Тим с ме трубље да свијет слиша
славу твоју свак час већу,
ти свеђ дјелуј дјела виша,
а ја пјет их пристат не ћу. — I., 73.

*

Употребљавао се старински глагол у садашњем времену Дим у значењу sagen:

Дим Гашпара милостића
ки у хрватском рођен крају,
били знање или срића,
јур столова на Дунајву. — III., 23.

*

Употребљавао се у оно време и старински супставнитив пут, који одговара ст. словенском плѣтъ и значи тело, месо:

Глас је, да она од дјетиње
млијечне пути помаз куха,
и на овну прико сиње
ноћи лети врагодуха. — II., 150.

*

Живела је реч чест, која одговара старом словенском супстантиву частъ, и која је значила не само pars, него и fortuna:

И он млађахан како пака
жељан старијех славу срести,
подиже се на Пољака
с многим силом, с малом чести (fortuna): I., 50.

Ст. слов. реч стѣѣтъ живела је за Гундулићево време и значила је, као и у ст. слов. језику, одговор:

Закоњаци од вит даше:
„Тај никада не би прије
цар законе старе наше
ки потлача, то цар није.“ — XVIII., 22.

*

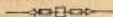
У оно време употребљавао се придев
мао и у номиналном облику, као и у стар.
слов. језику малъ. Данас се пак употребљава
само у сложенеом облику:

Мао изиде глас најпрви,
али у свачијех устех расти,
тер чим одсвуд већма врви,
све обујми својом власти. — XVI., 55.

Го изрезаан од кожица
звјерскијех застав мао узима,
на пасу ожица и тиквица
виси му, а штан у руци има. — XIX. 140.

Паче очито у прикору,
да се у круг мао затвори
вођен за сву муку гору
прије нередно нег' се умори. — XX., 90.

(Прештампано из „Стражилова“, 1888.)

Регистар за „Бранич срп. језика“.

(Број показује тачку, у којој се о речи говори.)

А

авлијски, авлиски, 109
Алексије, 11
animum efflare, 35
Антоније, 11
арбанаски, 99
aufrecht stehen, 30
aushöhlen, 30

Б

бадњак, бадњи дан, бадње вече,
бадњачица, 105
бан, бановица, 111
бановати, 77
Банова Лука, 32
бањ, Бања Лука, 31
баш-кнез, 32
безаконик, 52
белети, белити, 48
белобрк, 61
белогла, 61
белојабука, 61
белолик, 61
белоног, 1
белошљива, 61. 66
Београд, 41
Besitzer, 2
Besuch, 2
Beschützer, 34
Bezug, mit Bezug, 100
бимбер-грожђе, 32. 61
бисер-парт, 32
битисати, битисање, 74
бјех, бјеше, итд., бѣхъ, бѣ, итд. 57
бјелограб, 37. 61. 66
бјелојуг, 37. 61. 66
Бјелопољац, 61
благовање, 6
bleichen, 48

богојављеније, 65
богородица, Богоматера, бого-
мати, 1. 61
богослов, богословија, 65
богословије, 6
Богољуб, 61
богоносац, 61. 99
божански, 69
божији, божји, божја, божја, 31.
33. 108
божогробац, 61
босиљак, 100
Босна, Бошњак, 43
браник, бранилац, брагич, 34
братучед, 61
бресква, 100
брегове, брѣгъ, 33
бременоша, 61
бразц, 99
брзолов, брзоловац, 61. 66
брзоплет, 61. 66
брзорек, 61
бугар-кабаница, 32. 61
будан, будити се, 105
Buchstabe, 6. 21. 65

В

Wabe, 46
vacuus, 22. 70
vanus, vanitas, 70
warum, 75
васкрсеније, 65
ватрогасац, ватрогаша, 61
васељена, васелити, васиона, ва-
селена, васељенски сабори, 42
weiss werden, — machen, 48
ватрењача, 102
вашар, вашариште, 107
веле, велевласт, вељевласт, веле-
тржац, велеиздаја, велепосје-

дник, велекрст, 5. 8. 61. 66
 велеум, 40
 велики газда, — господар, —
 власник, 2
 веџа, 26
 веројатан, веројетан, 27
 век, веки, 31
 везани слог, 40
 Weltgebäude, Weltall, 42
 везитак, 55
 ветрогоња, ветромет, 61
 весло, 100
 винопија, 1
 видети, 31, 62
 virere, 48
 вијеће, виће, 51
 винобер, 61
 витез, витештво, витешки, 99
 Видов дан, 32
 вјеровник, 104
 Влах, влашки, 69
 вођ, вођа, 17. 50
 водокриће, 31. 40
 воли, вољи, 31
 водопија, 1
 водојажса, водоноша, водоваља, 61
 володер, 61
 возац, 99
 воденица, воденичиште, 107
 врлина, 5
 врло, 24
 вражји, 31
 врапчји, 31
 вукодржица, 61
 Вучитри, 41
 вучји, 31

Г

галобела, 61
 галовран, 61
 гавиблато, 71
 Gegend, 19
 gebunden, 40
 Geburtstag, 41
 gelben, gelb werden, gelbfärben, 48
 Gemeindegrund, 52
 гласословље, 6
 глава, 24
 гласоноша, 61
 Gläubiger, 114

гладибрк, 71
 гледим, гледећи, 55
 Глигорије, 11
 глодати, 31
 гнездо, гњсадо, 9
 горети, гориш, 31
 годовно, 41
 гојан, 58
 горњоземац, 61
 гороцвет, 61
 голобрадац, головрат, 61
 градоначелник, 1
 граматички предикат, 45
 грабоносац, 61
 грабикапа, 71
 гривна, 17
 grünen, grün färben, 48
 грмјети, грмљети, 115
 Grossmacht, — händler, — kreuz 1
 Grossbesitzer, 2
 Grossgeist, 40
 грован, гровдан, 100
 грубљи, 62
 грувати, грухати, грухнути, гру-
 шкати, грушкање, грушити, 59
 губитак, 54
 гунђати, 33
 гусле, 109

Д

дан рођења, 41
 дан, дановати, дановиште, да-
 нити, 107
 dass, 75
 Данешки, 99
 дахијински, 109
 два, 81
 двизац, 99
 двоножац, 99
 двари, двери, 112
 дечији, 31
 defensor, 34
 девојци, 31
 деригуша, дерикауна, 71
 debtor, 114
 дивји, дивљи, 51 108
 дивокоза, 61
 до, праер., 16
 добродетељ, 5
 doctrina, 12

додир, 27
 дотакнути се 27
 добитак, 55
 достојан, 58
 Добровук, 61
 домородац, 61
 добротвор, доброчинац, 61
 домазет, 61
 Dolmetch, 72
 Достојевски, 73
 доносац, 99
 доврјети, доврјети, 115
 доживјети, доживјети, 115
 догрјети, догрјети, 115
 драгољуб, 61
 драживашка, 71
 држим, 41
 дубити, дупети, 30
 дуг, дужник, дужан, дужи-
 ти, дужати, дуженик, 114
 душа, 31
 душогубац, 61
 дужд, дуждевица, 111

Ђ

ђакон, ђаконовица, 111
 Ђеорђије, 11
 ђул-девојка, ђул-кадуна, 32

Е

е, ел, ево, ено 75
 енглески, 99
 еуфонија, 40
 eigen 7
 eitel, Eitelkeit, 70

Ж

жажда, 26
 жеђа, 26
 жена, 31
 женидба, 100
 жетелац, 42
 жетвен, 67
 живети, 57
 живља, 57
 жиропађа, 1
 живот, 31
 жртвник, жртвеник,
 жртвен, 67
 жутети, жутити, 49

З

забрекнути, 35
 заврћколо, 71
 званичник, званично, звање, 12
 звездословије, 5
 зелея, 67
 земаљски, земља, 51. 109
 земљокруг 61
 зечји, 31
 алеудно, 61
 злепреља 1. 61. 66
 зломишљеник, 53
 злоткаља, 61 66
 злочинац, 61
 Зрински, Зрински, 3

И

ивањ, Ивањ дан, 32
 иглени, 67
 игра, игриште, 107
 избегнути, 35
 израстао, 5
 издерилијаска, 71
 изјединогача, 71
 издубим, 20
 изданути, издахнути, 35
 изгравати, изгрукати, 59
 Илин дан, 32. 58. 109
 Илић, Илић, 109.
 имати, 100
 im engern Sinne, 40
 имен-дан, 41
 имењак, 43
 interpretes, interpretatio, inter-
 pretari, 72
 innumerabilis, 76
 испичутура, 71
 испод, испред, 16
 испуњивати, испуњавати, 38
 истоваривати, истовара-
 вати, 88
 историописац, 68

Ј

Јајце, јајачки, 109
 јамац, јамачно, јамчење, јам-
 ство, јамчити, јамати, јам-
 тва, јамање, 54
 јасле, 100

јеђа, 26
 један, 98
 једномишљеник, једномисле-
 ник, једномисаоник, 53
 једноглавац, 61
 јелка, 105
 јемац, и т. д., 54
 јер, јере, 75
 јовањ, 31
 јул, јули, јулиј, јулије, 11
 јун, јуни, јуније, јуниј, 11
 јунак, 43

К

каван, казнити, 17. 50
 калогажка, 61
 саво, 30
 Карађорђија, Кара-
 ђорђин 58. 109
 квасац, 99
 quod, quia, 75
 κηρίον, 46
 керовљи, 54
 кезизуб, 71
 киснути 35
 клетвени, клетвеник, кле-
 тавник, 67
 клуи, клуна, 50
 кнез, кнежев, књежење, кне-
 жина, кнежити, — се,
 кнештво, 99
 ковчежац, 99.
 козодер, козомор, козопаша, 61
 коловоз, коломаз 61
 коловођа, 102
 конопље, конопљинште, 107
 Конавље, конавоски, 109
 коњ, 5. 31
 коњозобица, коњокрадица, 61
 communis, 52
 копач, 31
 копча, 51
 косидба, 100
 косовљи, 51
 костобоља, костоломљење,
 костолом, костоловка, 61
 котлокрп, 61
 кравији, крављи, 31. 51
 краљ, краљица, краљевица,

31. 62. 111
 крадикова, 71
 крава, 24
 крађа, 26
 крај, 19. 25
 крајобер, 102
 крв, 24
 крепак, 27
 creditor, 114
 кривоврат, 1
 кривоклетан, кривоклетник, 52
 крижопуђе, 31. 40. 61
 кротак, 27
 кртола, кртолиште, 107
 крштени кум, — писмо, 76
 ζεινός, 66
 кудеља, кудељинште, 107
 кукуруз, кукурузиште, 107
 куникраставчић, 71
 кунус, кунусиште, 107
 сир, 75
 кућа, кућинште, 107

Л

лан, ланиште, 107
 ланен, 67
 латов, латовљевица, 111
 leer, 70
 лен, леност, 9. 18
 летети, 31
 летипас, 71
 ligusticum levisticum, 66
 лисац, 99
 λόγος, 21. 65
 ломити, ломљење, 61
 лубеница, лубеничинште 107
 лудак, 43

Љ

љиљан-гора, љиљан-листац, 32
 људинште, 35

М

мак, маковиште, 107
 malevolus, 53
 мамаспра, 71
 мас, 43
 маслен, 67
 масло, мастан, 100
 ματχιος, 70

меден, 67
 medicus, 12
 месити, мешати, 99
 милобрат, 66
 Миловук, 61, 66
 милогост, 66
 милодух, 66
 Милош, 62
 многаас, 40
 мисао, мисаон, мислен, 5. 53
 мишљење, мишљен, 53
 мишмор, 61
 мироков, 61
 мироносица, 61
 Митридатов, Mithridaticus, Ми-
 тридатски, 58
 мњење, мњење, 44
 молебник, молбеник, молба, мо-
 лебница, молбеница, 12
 молитвен, молитвеник, 97
 молибод, 71
 monstrum hominis, 36
 модрокоо, 66
 моруњи, 31
 могах, мога, мога; могах, мога-
 ше, могаше, 57
 мој, 9
 мрмљати, 33
 мува, муха, 9
 мухар, мухариште, 107
 музикрава, 71
 Мушицки, Мушићки, 73

Н

на, праер., 15. 104
 набигузица, 71
 навести, 40
 наглух, накрив, натруо, 104
 над, нада, 17. 50
 надрикњига, 71
 надгробно слово. — реч, 21
 нај, 104
 намастир, — иште, 107
 нанеговати, нањеговати, 47
 наручје, 28. 37
 наслов, насловни лист, 21
 natalis dies, 41
 натпис, 21. 65
 наш, 49
 не, (не ћу, не ћеш, и т. д.) 8

немам, 8
 несам, нијесам, нисам, 8
 нега, њега, неговати, његовати, 47
 нежан, њежан, 47
 несмислен, 53
 немецки, 69
 неисказано, 76
 незаборављен, 76
 незабрањен, 76
 небројен, 76
 незнабожац, 99
 невесео, 113
 неоспорно, 23
 ни, нико, ништа, никавав, ни-
 куда, и т. д. 98
 нисам нијесам, 8
 никољ, 31
 nichtig, 70
 nox (media), 30
 Нови Пазар, Новопазарак, 61
 носити, ношати, 99
 нокат, 100
 нужда, нуждан, нуђа, 26

Њ

њен, неног, њезин, његов, њи-
 хан, њихов, 20
 њега. његовати, 47
 њежан, њежност, 47

О

о, праер., 62. 105
 оба, обадва, 81
 обитељ, 5
 обликословље, 6
 обућа, 52
 оглав, оглава, 50
 огрезнути, 35
 одлањати, 51
 односити се, 103
 одежда, 26
 о дојаках, од дојаках, 62
 оклопје, 51
 околност, 56
 оконнули, 62
 окце, 46
 определити, 25
 опредељај, 13. 61
 опронтена молитва, 76
 општи, општина, опћи, опћина. 52

орач, 31
 orbis terrarum, 42. 61
 ὄριον, ὄρος, 18
 оритак, ориѣак, 55
 ὄτι, 75
 Ohrwurm, 192
 осовѣи, 51
 оцтени, 67

П

палигорка, 71
 палипушка, 71
 palpebra, 26
 Пантелијѣ, Пантелиѣ, 109
 парац парба, парбити се, 23
 Париз, париски, 99
 пароброд, пароплов, 102
 пасји, 31. пас, паски, 99
 пасманѣин, 109. 58
 паун-перо, 32
 пенач, певачица, 111
 нециреч, 71
 пиѣар, пиѣарици, 111
 петак, 43
 Петров дан, 32
 пиѣа 26
 пириватра, 71
 писати, 31. 57
 писац 99
 пјесан, 17. 50
 пладие, пландинѣте 107
 плавоока 61
 пламтивук, 71
 плен, гљен, 9
 плесан, 17
 плуѣа, 52
 поборник, 34
 побратим, побратимство, 10
 побушени понедеѣльник, 76
 поверилац, 114
 погаѣач, погаѣачица, 111
 погибао, погибелѣ, 5
 погодба, 65
 подаѣе, подне, подње, до дне, 37
 подгорје, подножје, подручје,
 28. 37
 Подунавје, 51
 појило, појиште, 102
 покрај, 16

полусестра, полубрат, полуока,
 полугодишњица, 108
 поноћ, поноѣа, поноѣе, 28. 37. 50
 поѣеговати, 47
 посјед, посједати, посједовати,
 посједник, 2
 пословица, 65
 постав, постава, 50
 постан, 100
 потиски, 99
 потребан, 26
 походити, 2
 правозаступник, 113
 празан, 70
 прасац, 99
 правпослов, 65
 прдизвек 71
 предео, 19. 25
 прети, 23
 преширати се, 23
 пржибаба, 71
 пригодом, 106
 пријатеѣ, пријатеѣица, 111
 прилика, 58
 примедба, 100
 приповетка, 100
 пр ча, 31
 пришипетѣа, 71
 проверилац, 114
 прогрушати, 59
 propugnator, 34
 пролеѣе, 28
 пророк, пророчиште, пророштво,
 пророчанска изрека, 36. 111
 простак, 43
 протисловѣе, противоречје 6
 пруски, 99
 псовач, псовачица, 111
 пужевѣи, 51
 puno, punctum, 27
 пустосват, 1. 61. 66.
 пустоѣак, 61. 66
 Пустопоѣе 1
 Пушибрк, 71

Р

раж, 27
 разбивојска, 71
 рај-босилѣ, 32
 раптати, 33

рвати се, рвалиште, 29
 рђа, 26. 29
 regio, 16
 реч, 6. 21
 рибији, рибли, 31
 ringsherum, 52
 rixa, 23
 рођак, 43
 рођен, 76
 рођен дан, 41
 рожац, 99
 роптати, 33
 ротква, 100
 рукодавац, рукодавалац, руко-
 давник, 61. 114
 рукодаћа, 61
 рукодрж, 102
 рукопис, 1. 61
 rubigo, 26
 руски, 99.

С.

саблазан, 17. 27
 савест, 27
 самоник, 61. 66
 самораст, 61. 66
 самоток, 1. 37. 41
 самоук, 61. 66
 самохран, 61. 66
 самур-калпак, 32
 сан, санан, 160. 76
 саопштити, 52.
 са свим, 24
 сат, саће, 46
 свадба, 100
 сведоџба, 100
 Света гора, Светогорац, 61
 сјајан, 58
 сједјелац, сједилац, 62
 свој, 7. 9. 49
 сврзиграда, сврзимантија, сврзи-
 слово, сврзигаће, 71
 седети, седити, 31
 селен, 66
 селена, 42
 сенокоша, 61
 сијнути, сијати, синутти, 60
 сијело, 2
 силан, силени, 42

sitis, 26
 сиромаш, сиромашки, 69
 скаска 100
 скочивук, скочицевојка, 71
 скупштина, скупина, 52
 славуј-грло, 32
 сладак, 27
 Сланкамен, 37
 слаткогорм, 61. 66
 слобод, слобода, 51
 слово, словље, 6. 21. 65
 сломјен, 51
 служба, службен, службеник,
 и т. д. 12
 слути, словом, 21
 смислен, 53
 смичиклас, 71
 смрдиврана, смрдибуба, смрди-
 поток, 71
 снужен, 113
 со, 5
 с обзиром на, 100
 сокодржица, 61
 сомији, сомљи, 31
 сопствен, 7
 спас, спасовиште, 107
 спор, спорити, 23
 спотакнути се, 27
 сраг, 24
 Србовлаш, 61
 средопошће, 31. 40
 ерески, 99
 стармали, 61
 Стеванов, 20
 Streit, steiten, 23
 Stütze, 27
 строг, 23. 24
 студен, 67
 суводол, 1. 61. 66
 сујетан, 70
 судија, судиште, 107
 суицокрет, 102
 сусед, суседство, 10
 сухозид, 1
 схватање, схваћање, схватати,
 схваћати, 56

Т.

таван, — на, — но, 9
 тајна, 17

талковати, 72
 такнути, 27
 танкопреља, 1. 17. 61. 66
 таман, — на, — но, 9
 тачан, 27
 тачка, 27
 ташт, 22. 70
 таштина, 70
 тврдоглав, 1
 тежкати, тежатник, 67
 tentorium, 52
θεομύτης, 1
 тили, тили (час), 97
 толмач, 72
 три, 81
 трипуњ, 31
 трикоп, 61
 трпци, 44
 трпети, 31
 тријети, трпјети, 115
 туковати, 72
 тумач, 72
 туцкати, 59

У

у, праер, 15. 104
 убица, убијца, убиство, 10
 убод, 27
 ујамак, ујамчити, ујамчити се, 54
 ујемчити, 51
 узглавље, 28. 51
 Угрин-Јанко 33
 угуреуа, 99
 unaussprechlich, 76
 unzählbar, 76
 unstretig, 23
 употребљавати, употребљива-
 ти, 38
 услов, 65
 усне, 100
 у узем смислу, 40
 ухоложа, 102
 учебник, учбеник, удбеник, 12
 учитељица, учитељевица, учи-
 тељка, 141

Ф

favus, 46
 färben, 48
 филолог, филологија, филологи-

чки, филологијски, филолошки, 4
 finis, 19
 fremere, 33
 Frühlingsadonis, 61
 Фрушка гора, Фрушкогорац, 61
 furtum, 26

Х

хитропеља, 8. 61. 66
 хлапимуха, 71
 хлебождер, 61
 homo inhumanissimus, 36
 хотети, 31. 100
 хрвалиште, хрвати се, хрвање, 29
 хрђа, 29

Ц.

цар, царица, 111
 Цариград, 37
 cella, 46
 целба, целбеник, 12
 zerstossen, 59
 цетка, 100
 sibus, 26
 црвен, 67
 Црна гора, Црногорац, 61
 црнограб, 41. 61. 66
 црноока, 1

Ч

чаброноша, 1
 чанколиз, 1
 чаурица, 46
 четир, 82
 Чех, чешки, чески, 69
 чистикућа, 71
 читанка, читаначки, 113
 човечији, човечји, 31. 208
 човечки, 69
 човечиште, 36
 чорболок, 61
 чудество, 99
 чудотворац, 61

Ш

шакопис, 61
 шаран, шарањи, 31
 шарен, 67
 Шаренград, 37
 шетатите се, 31

штета, 22
штеточина, 61
schuldig, Schuldner, 111

Ц

генерал, генераловица, 111

Ъ

ѣлица, 46
Ѣрил, Ѣрилски, Ѣрилов-
ски, 110

Српска књижара Браће М. Поповића у Новом Саду

препоручује

КЊИГЕ ЗА НАРОД.

Издаје Матица Српска из задужбине Петра Коњевића.

1. свеска :

Перо Коњевић, народни добротвор.

Написао др. Илија Вучетић.

2. свеска :

Буквица здравља.

За народ написао др. М. Јовановић-Батут.

3. свеска :

Буквица болести.

За народ написао др. М. Јовановић-Батут.

4. свеска :

Нема здравља без чиста ваздуха.

За народ написао проф. Стева Милованов.

5. свеска:

„Помози се сам, помоћ' ће ти и бог.“

За народ написао проф. др. Ђорђе Дера.

6. свеска:

Живот Венијамина Франклина

или

докле може дотерати ваљан и вредан човек.
Написао Андрија М. Матић, гимн. професор.

7. свеска:

Бранич од зараза.

За народ написао др. М. Јовановић-Батут.

8. свеска:

**Главнија правила о практичном
васпитању деце.**

По немачком прерадила
Милева Симићева, учитељица.

9. свеска:

О муњи и грому.

За народ написао М. Петровић.

10. свеска:

Искрице из св. писма

(по Даничићеву и Вукову преводу).

За поуку народа саставио проф. др. Ђ. Дера.

I. СТАРИ ЗАВЕТ.

